

4758

282

С-18

Հայրենիք

1855

2001

282
Ե-18

ՏԷՐ ԻՄ

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս

311

ԸՆԸՐԸՏ ԸՍՏՈՒՄՈՒԹԻՒՆ

ԴԻՄ ԵՌՆ ԵՐԱՐ

ընդդէմ

ՀՈՌԱՄԱՅ ՊԱՊՈՅՆ

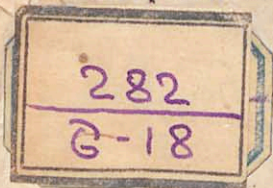
ԻՆԴՆԱՍԱՀՄԱՆ ԵՌԵՐԵԱԳԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ

ԱՆՀԻՄՆ ՎԻՄՈՒԹԵԱՆ

Յօրինւած է

ՅՈՒՀԱՆՆՈՒ ՇԼՅԱՆՆԵՐՆԵՐ ՊԱՆԵՑԻՐ

ԶՄԻՒՌՆԻՒՆԻՒՄ

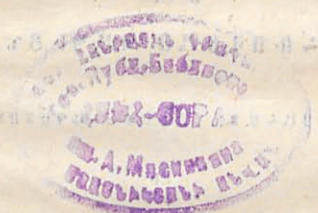
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՂԵԱՐՑ ՏԵՏԵԵԱՆ

50 , ԻՆՇԻՐԻԻ ՆՊԱՐԻՐԻ :

1855

11320

2012

2083

40

2012

ՅԱՌԱՅԱՐԱՆ

ՏԵՐ ԻՄ ՅԻՍՈՒՍ անուանեալ տեառակս՝ է հարց պատասխան
 նի ձեռք շինուած դիմառնարար անարատ աստուածախօսութիւն
 և առաքելախօսութիւն մը , որոնց բանից ճշմարտաբանութեամբը կը
 հերքուին Հռովմայ սուտ առաքելապետ պապերուն անիրաւացի հո-
 գեւոր և մարմնաւոր իշխանութիւնները , որոնք առանց Քրիստոսական
 և առաքելական բանից իրաւանց և առանց հոգեգումար Ժողովոց
 սահմանադրութեանց՝ կ'անուանեն զերենք ճշմարտահաւատ միայն ,
 օրինապահութեան սահման , Պետրոսի փոխանորդ , ընդհանուր քրիս-
 տոսահաւատ բանեղէն ոչխարաց հովուապետ , քրիստոսաւանդ վեմ
 հաւատոյ , երկնից արքայութեան փականաց տէր , փրկարար խորհրդոց
 խորհրդաստան , միշտ անսխալ իբրեւ գերբնական , արքայութեան
 վաճառական , Հոգւոյն Սբբոյ բղխման՝ նորաստան , և իշխան մար-
 մնաւոր իշխանութեան , որովք կը ստուգուին ընդհանուր քրիստոնէից
 գալթակղութեան տեղին և սահմանը :

874-12-13

ՏԵՐ ԻՄ ՅԻՍՈՒՍ

Դիմառնաբար անարատ աստուածաթոռութիւն ,
 ցկաշութեամբ բանից Ս . Աւետարանին եւ սրբոց սուրբեցոց ,
 ՚ի հերբումն սնադարձութեանց
 Հոսքմեականաց ,
 որք անուանեն ցիրենք գշուի քնդհմնուր եկեղեցւոյ ,
 եւ այլն :

Հարցումն առ Տէր Յիսուս ՚ի վերայ հասարակ
 ճշմարտութեան :

ՏԵՐ ԻՄ ՅԻՍՈՒՍ , տեսնելով զՍուրբ Եր-
 րորդութիւնը դաւանող եւ պաշտող երկոտասան
 քրիստոնեայ ազգաց ՚ի բնուստ անտի իրարու
 հետ ըրած վիճաբանութիւնները , անհաշտ եւ
 ոխերիմ թշնամութիւնները , երկպառակութիւն-
 ները , իրարու եկեղեցւոյ դէմ հոգեկորոյս բա-
 նից զինաչարժութիւնները , եւ հեթանոսաց մէջ
 անգամ պախարակելի կերբերը , խիստ մեծ զար-
 մանքի մէջ Պաղի , եւ միտքս ամենեւին հանդար-
 տութիւն մը չգտաւ , եւ իրաւունք մ'ալ չկրցայ
 ինքնիրենս որոշել , թէ այս ՚ի մի անուն Երրորդ
 դութեան կնքեալ քրիստոնեայ ազգաց իրարու
 հետ անհաշտ թշնամութիւնները ինչէ՞ն կը ծա-
 դին , ի՞նչ կամ ո՞վ է պատճառը . քանզի հեթա-
 նոսք չեն , անօրէնք չեն , բռնաւորք չեն , որոնց
 բուն արմատնին ՚ի վաղուց հետէ բնաջինջ ըրաւ
 քո ճշմարտութեանդ զօրութիւնը :

Քանզի արեւմտեան կողմերը հիմա քրիստոնեա-
 հալած Ներոն , Տրայիանոս եւ Մնդրիանոս չկան ,
 եւ ոչ յարեւելա՝ Պարեհ , Շապուհ , Արշակ

Արտաշէս և Պերոյ : Յարեմուտս՝ Վաղենաթանոս,
Սաքսիմիանոս և Ղիովեթանոս չկան , և ոչ
յարեւելս՝ Արտաշիր , Դենշապուհ և չար Եռ-
սուֆ : Յարեմուտս՝ չար և ուրացող Յուլիանոս,
Վաղէս և Լիկիանոս չկան , և ոչ յարեւելս՝ Ար-
տաշիր , Վռամ և Յաղկերտ : Յարեմուտս՝ Դե-
կոս Պոպղիոս , Արեղիանոս չկան , և ոչ յարեւելս՝
արեանարբու Լէնկթիմուր , Թահմադդուլի խան
և Շահսպուհ : որոնց ամենուն ալ յաղթեց , ա-
մենն ալ զարմացուց աշխարհալոյս ճշմարիտ սք-
հաւատքդ , ՚ի ձեռն քրիստոսաշաւիղ ընտրեալ
առաքելոցդ և աշակերտացդ և նմանեաց նոցին
անձնադիր քաջ հովուաց և հովուապետաց , ու
քո խոստացեալ զօրութեամբդ , քո հոգեպար-
գեւ սքանչելեօքդ և առաջնորդութեամբդ , ինչ-
պէս որ ուխտեցիր ըսելով . “ Ես ընդ ձեզ եմ
դիմ աւուրս մինչև ՚ի կատարած աշխարհի ” :

Թէպէտ անձատեացն բանասրկուն , ինչպէս
յօձն մտնալով , խաբեց զնախաստեղծս , մտաւ
և յօձանման մարդիկ , որոնցմով և իսկական
դրախտիդ սքեկեղեցւոյ խաղաղութիւնը վերո-
վեց , խռովեց , պառակտումներ և աղանդաւոր-
ներ հանեց . բայց վերջապէս՝ քո զօրութիւնդ
ամեն բան խաղաղցուց , ու եկեղեցւոյ թշնամի-
ները յաստուածագումար սուրբ Դողովքներէն
ամօթապարտ եղած կորեան ՚ի կորուստն յա-
ւիտենական :

Քանզի անանկ կը յուսանք որ՝ հիմա ճշմար-
տագաւան քրիստոնէից մէջ հին աղանդաւոր
Թեոտասի նման սուտ մարգարէներ չկան , որոնք
զմարդիկ կը խաբէին իրենց հետեցընելու և զե-
րենք փոխանակ Աստուծոյ անոնց առջևը մեծ-
ցընելու :

Չկայ հիմա լուսաշաւիղ քրիստոնէից մէջ (Յա-

նէսի և Գամրէսի հին դիւանող աղանդաւորները, և ոչ անոնց նմանիքը, որոնք իրենց կախարհասարաւ դիւական արհեստիւ դէմ կը դնէին աստուածախօս նախամարգարէին Սովսէսի անձապատում պատգամացն և հոգեհրաշքարողութեանը:

Չկայ հիմա զՈրդիդ Աստուծոյ ճշմարիտ Աստուած դաւանող քրիստոնէից մէջ՝ Աղեքսանդրացի երէց չար Արիոսին պէս և ոչ անոր հետեւող Արիոսեանք, որոնք Աստուածորդւոյդ Աստուածային բնութեան՝ մարդկային բնութեան հետ միանալը, և քո հաւասար Հօր ըլլալդ չէին խոստովաներ, այլ օտար ոմն է կ'ըսէին և աւրարած. ասոնք նզովեցան ՚ի՝ Նիկիոյ աստուածախումբ ժողովքէն և հերքեցան ուղղափառութեանդ եկեղեցիէն:

Չկայ հիմա Սուրբ Կոյսն Աստուածածին աւարատ դաւանող քրիստոնէից մէջ՝ Կոստանդնուպօլսեցի՝ Նեստորի պէս պղծաշուրթն աղանդաւոր, և ոչ անոր հետեւող Նեստորականք, որոնք Աստուածընտիր Սուրբ Կուսին Սարխամայ մօրդ անարատութիւնը չէին խոստովաներ, այլ մարդածին է կ'ըսէին և ոչ Աստուածածին, և Աստուածորդւոյդ հայհոյելով, սոսկ մարդ կ'ըսէին. ասոնք ալ չարաչար նզովեցան Եփեսոսի հոգեգումար ժողովքէն:

Չկայ հիմա զԵրրորդութիւն և զմի Աստուածութիւն դաւանող ուղղափառ քրիստոնէից մէջ Կոստանդնուպօլսեցի հաւատոյ հայհոյիչ Սակեդոնին պէս և ոչ Սակեդոնեան չարափառ աղանդաւորք, որոնք չէին խոստովաներ զՀօգին Ս. համագոյակից Հօր և Որդւոյդ, այլ ստացական է կ'ըսէին և արարած. ասոնք ալ դատապարտեալ նզովեցան ՚ի՝ Կոստանդնուպօլսոյ աստուածադումար սուրբ ժողովքէն:

Չկայ հիմա Սուրբ Երրորդութեան երկրայ ազու քրիստոնէից մէջ Եւտիքէսի պէս չարադանդ հերետիկոսապետ մը և ոչ իրեն հետևող Եւտիքականք, որոնք չեն խոստովաներ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառնդ մերոյ շնորհօք արդարանալ ազգի մարդկան և դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց, և միայն մարդկային բնութիւն կը խոստովանէին ՚իքեղ. որոնք և ՚ի սրբազան հայրապետաց չարաչար նզովեցան և հերքեցան յանարատ եկեղեցիէդ :

Չկայ հիմա Երրորդութեան ծնունդ ուղղադաւան քրիստոնէից մէջ Սարկիովն չար հերձուածողին պէս և ոչ անոր նմանիքը, որոնք զԵրրորդութիւն և զմի ճշմարիտ Աստուածութիւն չեն խոստովաներ, այլ հայհայելով՝ երեք Աստուածս կ'ըսէին, ներհակ բնաւին ճշմարտութեդ Աստուծոյ. ասոնք ալ նզովեցան և արտաքսեցան յանարատադաւան ազգաց :

Չկայ հիմա զԱստուածութիւնդ մի միայն բաւութիւն դաւանող քրիստոնէից մէջ՝ Սանիքեցի հայհայիչ աղանդաւորաց պէս, որոնք կը բարբառնէին թէ՛ երկու սկիզբն կայ. մինն բարի, և միւսն չար :

Չկան հիմա Պաւլիկեանք, Թոնդրակացիք, Երևորդիք, Ունիթէօռք և այլք, զորոնք ճշմարտութեան ճառագայթդ փարատեց, հալածեց և մաքրեց քո սրբութեան յարկէն :

Չկայ հիմա և ոչ մէկ ժամանակ մը Հայոց նախահաւատ ազգին մէջ Սիմոնականութիւնը, այսինքն՝ դնել և վաճառել Աստուծոյ պարգևները, արծաթով կամ կաշառքով քահանայ ձեռնադրել, կամ անձաւանդ խորհուրդները կատարել, ինչպէս որ Սիմոն կախարդն ըրաւ, ուզելով որ ընչիւք ստանայ առաքելոցմէ զհոգևոր իշխանութիւնը :

թիւեր, այլ Հայոց հոգեւորականք գնան և առնեն ըստ աստուածային սրտուիրանացդ, ինչպէս որ պատուիրեցիր. “Չրի տուք, և ձրի առէք”:

Չկայ հիմա բուն և ճշմարտաշաւիղ քրիստոնէից մէջ՝ պատկերամարտ նենգաւոր անգաւորք, որք Աստուծոյ և աստուածայնոց սրբոց պատկերաց դէմ՝ մարտնչելով և ներհակելով իւրեանց խարդախ և խաւարեալ մտօք կռապաշտութիւն կը համարին քրիստոնէից՝ Աստուծոյ և սրբոց պատկերաց պատիւ և պաշտօն նուիրել հրէաբար դատելով, որպէս թէ աստուածային պատգամաց դէմ է, որ ասաց թէ՛ “Այ՛ տրապես քեզ աստուածս օտարս կամ ձեռագործս, ևն. և մի՛ երկրպագանիցես նոցա”. զոր քան լիցի, Տէր իմ Յիսուս. քանզի որպէս յայտնի է սրտագէտ Տեառնդ մերոյ, քո հաւատացելքդ միոյ միայնոյ Աստուածութեանդ են երկրպագու, և այնորիկ սուրբք, որք ՚ի սէր ճշմարտուն հաւատոյդ տարածման զինեցան և Աստուածանման դործքերով վերինդ եկեղեցւոյ, այսինքն՝ Աստուածային փառացդ մէջ յիշատակուելու արժանացան, և աստ վերնոյդ պատկերի փառաց Քրիստոսահիմնդ եկեղեցւոյ մէջ արժանի են պատիւ և յիշատակութիւն դտնել, քո պաշտելի պատկերիդ ներկայացուցանելով, զի ո՛ւր դուն ես, Տէր իմ Յիսուս, անդ և քո ընտրեալ պաշտօնէից պատկերները արժան դու դատեցեր լինել. վասն այնորիկ նոյն ընտրելոցդ պատուելի պատկերները կը կախենք յեկեղեցիս ՚ի յորդոր և ՚ի խրախոյս հաւատացելոցդ քո սուրբ կամացդ հետեւի, անոնց վարքէն օրինակ առնուլ, նաև ՚ի զորդ փառաց խիական խորանին Տեառնդ, զորն որ Բեսելիէլին ձեռքով զարդարեցեր սերովեհից և քերովեհից պատկերներով, որ օրի-

նակ ունէր նորադրանչ և դերահրաշ եկեղեցւոյս :

Զիմա, Տէր իմ Եփուս, սուրբ եկեղեցւոյդ
առանկ թշնամիներ չիան յայտնապէս, և եթե
իսկ դռնուին՝ ան ալ հոգեւոր հովուաց անհո-
դութենէն և անհսկողութենէն առաջ կու գան :
քանզի ըստ հրաշարարող առակիդ՝ երբ մշակք
անհոգութեան քնոյ մէջ կը ծանրանան, ան ա-
տեն թշնամիք ժամանակ կը դռնան իրենց ապա-
կանութեան շար օրոմն սերմանելու անարատ յո-
րենին մէջը, որ կը նշանակէ չարին՝ միշտ բարւոյ
հակառակ ըլլալը : Եթե հոգեւոր հովիւները չի
հսկեն, անոնց ոչխարներն ալ շար գազաններէն
կը յափշտակուին : Բայց համահաւատ քրիստո-
նէից մէջի այս օրինաց դէմ անիրաւ վէճերը և
խռովութի նիւթելու ոգիները՝ հաւատոյ թըշ-
նամեաց կողմէն չէ, քանզի եթե այնպէս ըլլար՝
չէի զարմանար և չէի վշտանար, զի ըստ ասիցն :
« Եթե թշնամւոյն նախատեալ էր՝ համբերէի
որդեօք » : Բայց երբ ըստ հաւատոյ հաւատար-
ու ծանօթ ըլլան և թշնամիի գործ գործեն,
թշնամիի պէս նախատինքներ հասցընեն, անանկ-
ներուն համբերել դժուար է :

Քանզի մէկ կաթաղիկէ եկեղեցւոյ մէջը՝ այս
նմուշը նաեւ նախատինքները և արհամարհանք-
ները՝ ճշար թշնամիի գործ չեն, այլ ընտանի
թշնամիի օխ և նենգութիւններ են, եղբայրա-
տեաց կցը նախանձաւորութեան տուրք են, ա-
նանկներուն կամքը քո սք անունդ փառաւորել
չէ, Տէր իմ Եփուս, այլ իրենց անպատեալ փա-
ռաց կամքը, քո սք հաւատորդ կենդանացընել չէ,
այլ իրենց բռնաւորութ անունը բարձրացնել է :
Եւ ես ըստ իմ տկար մտաց ուշի ուշով քննելով՝
դուքսէն ուրիշ պատճառ մը չեմ գտնար, այս
համահաւատ քրիստոնէաց ազգաց մէջի խռովու-

Թեանց և ատելութեանց վայոք, որք միշտ հոգեկորոյս ալեկոծութեամբ կը ծփան իրարու դէմ, և պատճառ կուտան բիւրաւոր ոգւոց արիւնհահեղ կորստեանը, այլ մի միայն Հռովմայ ինքնասահման մեծութեամբ պապերուն սնապարծութեան և հպարտութեան ոգիները. քան զանոնք միայն կը հպարտանան աթոռով հաւատարիլ աստէն և Մտուածութեանդ . . . , անոնք մինակ կը պարծին երկրորդանալ Եիսուսի Քրիստոսի Տեառնդ մերոյ: Քանզի ճշմարիտ քրիստոնեայ միայն մենք ենք կ'ըսեն, և ճշմարիտ եկեղեցի միայն հռովմեական եկեղեցին է կ'ըսեն, իսկ միւս ազգաց եկեղեցիքը մոլորեալ են, չարափառ են, հերետիկոս են, ևն, ևն:

Ահա ասանկ ինքնասահման խորհուրդներով կ'ատեն և կը պախարակեն զքրիստոսականդ ճշմարտադաւան եկեղեցիները, որով բոլորքրիստոնէից մէջ՝ անհնարին վիճաբանութեամբ, ատելութեամբ և դայթակղութեամբ կը լեցընեն, ինչպէս որ ամենատես աչացդ իսկ յայտնի է:

Հայաստանեայց Քրիստոսական և առաքելահիմն ճշմարտադաւան սուրբ եկեղեցին՝ քոթադէոս և Բարթուղիմէոս առաքեալներդ կառուցին աստուածաւանդ կենաց քարոզութեամբ, որով փարատեցին յաշխարհէս կռամոլութեան հոգեկորոյս խաւարը, և Սուրբ Արքեպիսկոպոսիդ և միոյ Մտուածութեանդ հաւատքը հիմնեցին:

Ահա այս անշարժելի ճշմարիտ հաւատոյ վիմին՝ յորայ կառուցին քո փրկարար եկեղեցիդ, և եկեղեցացուցին ժողովուրդդ յերկրպագութիւն պաշտելի և տօնելի անուան Սուրբ Արքեպիսկոպոսիդ. զորոնք հաւատոյ լուսովդ աճեցընելով՝ հասուցին մինչև քո ընտրեալ և եղական քաղմաշարշար նահատակ Քրիդոր Առնաւորին:

Հայաստան աշխարհի . յորմէ մինչև հիմա նոյն ճշմարիտ հաւատոյ վիմին վրայ իւր յուսոյ խաւրիսը հաստատելով կը գերազանցէ :

Տէր իմ Յիսուս , ասանկ ճշմարտութեան վիմին վրայ հիմնեալ և հաստատեալ և քո շնորհաց ներգործութեամբ միշտ հրաշադարդեալ եկեղեցին ուղղափառ է թէ՛ նչ , առաքելական է թէ՛ նչ , որուն հիմնադիրք քեզմէ կրթեալք էին թէ՛ նչ , Հոգւոյն շնորհօք հաւասարապէս լցեալ լիացեալք էին թէ՛ նչ , ՚ի գերագոյն ճարտարապետէդ ճարտարարուեստ հանդիսացեալ էին թէ՛ նչ : Այո՛ , քաջ զխոնք որ ՚ի բէն ուսան , Տէր իմ Յիսուս , և ինչ որ ուսան՝ ուսուցին համառարած աշխարհի , զնոյնք քան զամենայն կանխագոյն լիովին աւանդեցին և հայկազեանս սեռին , դաւանել տալով քո յաշխարհ դալուդ ամեն փրկարար խորհուրդներդ , որոնք որ կը պարունակուին անսոսանիման և հոգեդումար սրբազան ժողովոց սահմանադրած հանդանակին մէջ , և անհրաժեշտ պարտաւորութեամբ ամեն օր կ'երգէ և Տաղաւարդ Արքորդութեան Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցին , որպէս յայտնի է ամենազիտիդ Աստուծոյ , Ահա ասոնցմով կը զարդանայ և ասոնցմով կ'աճի և կը զօրանայ և կը համարձակի բարձր ՚ի գլուխ պարծիլ ամենալի յուսով առաջի Աստուածութեանդ Հայաստանեայց կաթողիկէ ուղղափառ սբ եկեղեցին , քո շնորհօքդ կը հանդիսանայ , քո շնորհօքդ կը բոլորի և կը պատկի ՚ի բնուստ անտի , քո ճշմարտութեն է անոր ուղղափառութիւնը , քո անարատ անուամբն է անոր անարատութիւնը , քո քաջ հովուապետութեն է անոր ընդհանրութիւնը . ինչու որ զքեզ միայն կը ճանաչէ անմահ քահանայապետութիւն , զքեզ միայն կը դուռա-

նէ ճշմարիտ վեմ հաւատոյ , կենաց դրան փա-
կանք , սիրոյ կենդրոն և հաւատոյ ռահման . դա-
տաւոր անաչառութեան , դուռն ողորմութեան ,
աղբիւր ամ բարութեան , վարդապետ ճշմար-
տութեան , մարդարէութեանց լրումն . անսկիզբն
սկզբնաւորութիւն , անճառելի և անպարագրե-
լի Արրորդութեանն միութիւն :

Արչափ որ այս այսպէս է , բարեօտեացն բան
սարկուին թելադրութեամբը ոմանց առաքելա-
յաջորդ հովիւներուն սրտին մէջ հպարտութե
և ամբարտաւանութե ոգին տիրելով , աշխար-
հային փառօք և մեծութեամբ բարձրաստիճան
դրած են իրենց իշխանութեան գահը , և միւս
եղբարց առաքելահիմն եկեղեցեաց վրայ , որոնք
որ քո խաչակրութեանդ տակն են , արատ դը-
նելով կ'արհամարհեն , խրոխտալով կը բրխտու-
սանան , բայց ոչ Քրիստոսանմանդ դորձբերով ,
կը պանծան առաքելանալ , բայց ոչ առաքելա-
նման վարուք և արդեամբ , կը պարծին պետո-
սանալ , բայց ոչ պետոսանման ջերմ հաւա-
տով ապաշաւեալ : Չեն կամենար աստուածային
սիրովդ ճանչեցընել տալ զիրենք աշակերտ Աս-
տուածորդւոյդ , այլ ատելութեամբ և հպար-
տութեամբ կը վարեն իրենց իշխանութիւնը , կը
ցուցընեն զիրենք ջերմ սիրով վառեալ , բայց
չիջեալ են բնաւին կենդանացուցիչ դորձբերով .
ինչու որ՝ օրինաց և պատուիրանաց լրումն , որ
սուրբ սէրն է ՚ի սուրբ սրտէ , զան կատարելով
չեն պարծենար . այլ Աեօրոսի՝ իր եղբարց առա-
քելոց մէջ հասակաւ մեծութբը ու նախադա-
տութբը , և անոր հաւատոյ լոկ դաւանու-
թեամբը կը պարծենան . բայց իրենցմէ շատ կա-
նուխ , այսինքն՝ յառաջքան զխաչուիլդ՝ Հայոց
Աբգար թագաւորնիս հեռուէն միայն լսելով ,

հաւատաց՝ իր յատուկ նամակաւը դաւանելով
 զՏէր Յիսուսդ . «Կամ Ետուած և կամ որդի
 Ետուածոյ յերկնից իջեալ», ըսաւ, և անոր ան-
 դրանիկ հաւատոյն համար ալ՝ պարզեց իր անոր
 քո պաշտելի անձեռագործ դաստառակդ, որ
 պէս յայտնի է բոլոր աշխարհի և կանխագի-
 տութեան քում, որ կը մնայ միշտ դեռ նոյն հա-
 ւատոյն վրայ . վասն որոյ՝ անուանեցաւ նախա-
 հաւատ աղգ, անփոփոխ պահելով արդարեւ ա-
 մենահարազատ գործքերով:

Ուրեմն հիմա մեր սիւ հաւատոյ կրտսեր եղ-
 բայր Հռովմայ պատուելի պապը՝ փոխանակ մեզ
 հաւատոյ անդրանկութեան պատիւ տալով՝ նա-
 խանձու կրիւք մուտաւ ինչպէս մեզ հերեւելիոս
 և հերձուածող կ'անուանէ, Քրիստոսընդդէմ
 ատելութեան և նենգութեան սերմունք սեր-
 մանելով, անխիղճ և աներկիւղ կրիւք քո սիւ
 արեամբդ գնեալ աղգին անվայել վատաբանու-
 թիւններ ընել և դժոխոց որդի անուանել . ին-
 չու որ իրենք զիրենք դժոխոց և արքայութեան
 տէր ընելով . և բոլոր արդարոց և մեղաւորաց
 դատաստանը իրենք տեսնալով՝ անապէս կ'որո-
 շեն, և ըստ հաճութեան իւրեանց՝ զոմանս դը-
 ժոխոց որդի առնելով, զոմանս՝ արքայութեան,
 և զոմանս՝ իրենցմէ հիմնադրեալ քաւարանը
 ուղարկելով կըքրիստոսանան, անանկ որ՝ ալ
 Յիսուսի Քրիստոսի Տեառնդ մերոյ վերջին գա-
 լտեանդ՝ դատելու բան մը չմնար:

Օարմանք արդարեւ, Տէր իմ Յիսուս, կար-
 ծես թէ քանի մը անգամ Քրիստոս եկաւ յաշ-
 խարհ, որոնց ամեն մէկը մէկ մէկ օրէնք սահ-
 մանած է, և ամեն մէկ օրինաց մէկ մէկ աղգ
 ծառայած: և հիմա՝ որպէս թէ անոնց ստու-
 գութեան, կամ ստութեան համար՝ անհնարին

վէճեր կը բռնան մէջերնին, ոխերիմ կըլիք կը հակառակին իրարու դէմ, հելթանոսաբար մէկ-դմէկ կ'ատեն ու կը պախարակեն. եթէ այդպէս լինէր, այսինքն՝ քանի մը անգամ Քրիստոս եկած ըլլար յաշխարհ, յիրաւի մեղադրելի չէր. բայց օրհնեալէ ճշմարտութիւն Միածնիդ դալատեան, Տէր իմ Յիսուս, դո՛ւ միայն ես առաջին և վերջին, դո՛ւ Ա և Օ. քո շնորհացդ եմք ծնունդ, քո պատուիրանացդ եմք սնունդ, քո կենահրաւէր Աւետարանիդ միայն եմք աշակերտ ՚ի սկզբանէ և այժմ և յաւիտեանս, զքեզ միայն հաւատալով անսահմանելի Հօր Աստուծոյ սիրելի Որդի, որ էիրդ յաւաջքան զյաւիտեանս:

Բայց ի՞նչ պէտք է ինձ դիմել սրբազան Հարց ժողովոց սահմանադրութեանց և անոնց անձաբանական փաստերուն ասպարէզը մտնել, որոնց ճշմարիտ և առաքելական կենդրոններէն Հայոց եկեղեցին չեղած չէ բնաւին. բայց հռովմէական եկեղեցին՝ յետ ժամանակաց նոր հոգւոյ ծառայելով՝ այլայլեց և փոխեց զանոնք: Քանզի հռովմէականք, ըստ իւրմեանց կարծեաց, խիստ խմսատնացան, անանկ որ՝ երկրիս ամեն կերպ անլուծանելինիւթերուն միտք հասցուցին, յայտնեցին ու կարգադրեցին, անանկ որ՝ ալ յայտնելու ծածուկ բան մը չլթողուցին. խմանալի և զգալի գոյակաց վրայ ամենագէտ ըլլալէն զինի սկսան, Տէր իմ Յիսուս, անճառելի Աստուածութեանդ էութիւններն ալ քննել, և հաւատոյդ պակասութիւնները լեցընել և կարգի դնել, զորոնք որ դուն որպէս Թէ տկարացար կամ մոռցար ՚ի լոյս ածել, և երբ անհասանելեացդ ալ կատարեալ հասու եղան՝ հանդիսացան լինելնաւ տէր երկնից, տէր փառաց, տէր վերին ճայրագոյն իշխանութեանց, տէր կենաց

և մահու և տէր՝ ճշմարտութեան : Վերջապէս ,
Տէր իմ Յիսուս , ահա աս ողւոր յերկրէս վե-
րացեալ՝ քո ընտրած երանութեան արժանաւոր
հաւատով , յուսով և սիրով ժողովուրդները՝
անոնց քովը հոգւով և մարմնով կորսուած կը
համարուին , և ռիւերիմ թշնամիի պէս կը վար-
ուին հետերնին : Անոր համար՝ ես ալ չուզեցի
ուրիշներուն դիմել և անոնց վարդապետական
վկայութիւններով՝ ո՛ւ իրաւացի փաստերով իմ
հաւատոյ ճշմարտութեան իրաւունքը փնտռել ,
որովհետեւ աշխարհածագ ճշմարտութեան Ար-
ժիդ ինձ առաջնորդող՝ ունիմ , ապա ալ ինչ
պէտք է անոր լուսով լուսաւորելոյ լուսնին և
աստեղաց լուսոյն ապսւլինիլ :

Այո՛ , Տէր իմ Յիսուս , քո անստուեր լուսոյ
ճշմարտութեան և իմաստութեան աղբիւրիդ դի-
մեցի հարցնել , և անսպառելի ճշմարտութե-
ձայնէդ առնուլ հարց մանցս պատասխանները ,
առ ՚ի առաւել յուսադրութիւն միամիտ և
ջերմեռանդ հաւատացելոյ , թէ՛ Հայոց և թէ՛
ուրիշ Քրիստոսական սիրով միացեալ եղբարց ,
որոնք որ ըստ աշխարհ ի յիմար դատուած են
աշխարհային իմաստութեամբ պանծացողներէն ,
և դու իսկ դիտես , Տէր իմ Յիսուս , աշխարհիս
յիմար ընտրուածներո վդ՝ ամօթ և կորագլուխ
ընել անձնապարծ իմաստունները : Ըստ որում ,
դու ես դատաւոր արդար , դու եղիբ մեր մէջը
իրաւարար . քո հատուցմունքդ սքանչելեօք են ,
քո վրէժխնդրութիւն , քո արդարացի են , քո իմաս-
տութիւնդ կշիռ դրաւ արդարութե՛ : Երկինքը
անդադար քո փառքդ՝ կը պատմեն , և երկրիս
հաստատութիւնքդ՝ քո ձեռաց ստեղծուածները
կը ճառեն : Օրերը , անհատահոս աղբիւրներու
պէս քո կամացդ՝ պաշտելի բաները կը բղթեն , և

գիշերները անճառելի գիտութիւններդ կը յայտնեն . չկայ արարած մը , որ քո սքանչելեաց զարմանալի ձայները չսէ :

Աւրեմն երկրպագելով առաջի ամենարուեստ հնարաւորութեանդ՝ հարցանեմք , Տէր իմ Յիսուս , քո սուրբ և ճշմարիտ հաւատքդ ինչ բանի վրայ հիմնեցիր . ինչու որ՝ որպէս յիշեցի՝ համահաւատ հռովմէական եկեղեցւոյ պապերը՝ սնապարծութեան ոգւով կը խրոխտան միւս մեծ տասան սղգաց վրայ , այլալուծիւն և տարբերութիւն ձգելով անայլայելի և անփոփոխելի ճշմարիտ հաւատոյդ մէջ՝ կը մեծաբանեն թէ՛ միայն հռովմէական եկեղեցին ճշմարիտ է և ճշմարիտ հաւատոյ վիմին վրայ շինուած . ան մինակ կը համարուի փրկութեւ եկեղեցի . . . իսկ միւս եկեղեցիք ՚ի քէն սահմանեալ հաւատոյ վիմին վրայ հաստատեալ չեն , ուղղափառ չեն , ՚ի հաւատոյ հերձեալ են , ևն : Ահա ասանկով մեծաւ մեծ գայթակղութիւններ ձգելով հաւատացելոց մէջ՝ կը յուսահատեցնեն , մանաւանդ իր ժողովրդեան մէջ , որոնցմէ շատերը գայթակղած՝ ու մանք արեւմտեան և օմանք արեւելեան կողմերը ցրուած , ընդդէմ ճշմարտահիմն և առաքելաւ հաստատ կաթողիկէ եկեղեցեաց ներհակադար նորանոր աղանդներ կը սահմանեն , որպէս յայտնի է ամենատես աչացդ . չենք սխալիր եթէ ըսենք ՚ի բրիտանիական ճշմարտութենէ՝ նորէն հեթանոսական աղանդներու դարձընելու պատճառ կ'ըլլան , ինչպէս որ եղած են . . . :

Պապականիւն զիմառնաբար ՚ի Բրիտանիա և յառաջելոց պարունակեալ ՚ի ճշմարտապապութեւ Աւետարանի և ՚ի գործս առաքելոց :

Այո , կը սխալին յայտնապէս՝ գիտենք , քան զի այնպիսի սուտ և անտարբեր իրերը իմ ան-

մահութեան և հաւատոյ պատգամներուս դէմ են, զորոնք գոչելով 'ի լուր աշխարհի ասացի. “Այս յաշխարհ եկի, զի ամ որ հաւատոյ յիս՝ 'ի խաւարի միմասցէ” : Տ'սի նաև՝ “Ար հաւատոյ յիս՝ ոչ պատապարտեցի, և որ ոչ հաւատոյ յիս՝ արդէն իսկ դատապարտեալ է, զի ոչ հաւատաց յանուն Միածնիս նոյ” : Իմ համապատիւ և համաշնորհ առաքելոցս պատուիրելով, որ իմ հաւատոյս ճշմարտութիւնը ինչպէս տեսան և լսեցին՝ երթան ամեն աշխարհ պատմեն, ըսի. “Գնացէ՛ք յաշխարհ ամ, աշակերտեցէ՛ք զամ հեթանոսս և քարոզեցէ՛ք զԱւետարանն ամ արարածոց. որ հաւատայ և մկրտեցի՝ կեցցէ, և որ ոչն հաւատայ՝ դատապարտեցի” : Եւ ըստ պատուիրանացս՝ ամեն աշխարհ դացին, անխորաքար քարոզեցին զանուն Ամենասուրբ Երրորդութե և միոյ Աստուածութե, և ուսուցին միայն անոր հաւատալ, անոր անուամբը միայն մկրտիլ, և յաւիտենական խոտացեալ փառացս ալ իրենց արժանի գործքերով ժառանգողս գրեցի :

Այս փրկառիթ հաւատոյ սահմաններուս մէջ ոչ Պետրոս կայ և ոչ Հռովմ. ուրեմն յայտնի ստութեան՝ յայտնապէս հերքումն՝ ճշմարտութիւնամբ արժան է և իրաւ : Միթէ Պետրոսի մեծութեամբ իմ հաւատքս կը մեծնայ և կը ճըշմարտի, հաւատք Վրիստոսի՞ կ'ըսուի ու կը դաւանուի, եթէ Պետրոսի. առաքեալք հաւատացին, եթէ հաւատք եղան, միթէ Պետրոսի հաւատով հաւատացեալք, և Յարթուղիմէոսի հաւատով հաւատացեալք զանազան են : Իմ հաւատոյ զօրութիւն, որով որ թափանցեց, ըստ իր արժանաւորութե՝ հաւատով հանգիստացաւ. ինչպէս որ կոյրերը հաւատացին և լուսաւորուե-

ցան, անդամալուծները բժշկուեցան, բորոտները սրբուեցան, կազերը քաղեցին, դիւահարները ազատեցան : Որ հաւատայ յիս՝ կեցցէ, ըսի, և ոչ թէ՝ կեցցէ այն, որ հաւատաց Պետրոսին կամ անոր գլխաւորութեանը, և կամ անոր յաջորդ աշխարհամէջ իշխանաց :

Այս անանկ Քրիստոսական համահաւատ եկեղեցւոյ մէջի ինքնահաւան հպարտութեան կը ըլլար մոլեալները և ինքզինքնին գահագլուխ դատողները, իսկական հովուութենէ անփոյթ հովիւները, և որոնք որ առաքելոցս համապատուութե՛ պէս համապատուութի՛ չեն ընդունիր, և համատարած Արքայութեան անուան երկրորդ պագու ժողովրդեանս վրայ նոր անուն կը ձեւանան : Իրենք զիրենք հաւատոյ տեղ կը փոխանակեն : փոխանակ ՚ի կեանս հրաւիրելոյ՝ ՚ի Հռովմ կը հրաւիրեն (վարդապետութիւն գայթակղութե՛), փոխանակ անձնատէր և փառատէր կամքերնին պաշտել տալու կը ջանան : Այս, անանկ ոչխարահալած հովիւները շեղեալ են բնաւ ին իմ կենսատու հաւատոյ շաւղաց նոյնատակներէն, բանգի Որք բարձր են առաջի մարդկան՝ պիղծ են առաջի Աստուծոյ, ըսի :

Իսկ ամեն քրիստոնէից մէջ յաւերժացեալ հաւատոյս անտարբերութեան վրայօք՝ հարցուր նաեւ իմ ճշմարտաբարոզ առաքելոցս, որոնք որ իմ նմանութիւնս յանձինս իւրեանց ցուցուցին, իմ ազատ հաւատքս քարոզեցին և ճշմարտութեան բանիւ վկայեցին : Այն վկայութիւն թող հոս յայս իմ անուն կնքեալ գրքոյիկին մէջն ալ վկայե՛ն, ինչպէս որ աներկիւղ և անաչառ վկայեցին եկեղեցահալած հեթանոս թաղաւորաց, մահաչունչ բռնաւորաց և անիրաւ դատաւորաց :

և այլոց բիւրաղանդ ճշմարտուն գէմ զինողաց :

Հարց . Ուրեմն նախ դու վկայեա՞ն , Յօհաննէս աւետարանիչ , ի՞նչ է փրկագործ հաւատքն Քրիստոսի և ի՞նչպէս քարոզեցիր բրիստոնէից :

Պատասխանի . Ես ալ ի՞նչ որ ուսայ 'ի Յիսուսէ 'Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ՝ իմ համաշնորհ և համապատիւ եղբարց հետ ահանատես և ահանաջալուր ըլլալով , համաձայն բանիւ քարոզեցի և դրով ալ աւանդեցի իմ կաթուղիկեաց թուղթիս մէջ ասելով . “ Լսենայն որ հաւատայ եթէ Յիսուս է 'Քրիստոսն՝ յԱստուծոյ է ծնեալ , և ամենայն որ սիրէ զճնողն՝ սիրէ և զճնեալն 'ի նմանէ” : Կամ թէ՝ “ Որ հաւատայ յՈրդին Աստուծոյ՝ ունի յանձին զվկայութիւն դայս , որ ոչ հաւատայ Որդւոյն Աստուծոյ՝ սուտ առնէ զնա (այսինքն զԱստուած)” : Քանզի չհաւատաց վրեպյութեն , զոր վկայեաց Աստուած իր Որդւոյն վրայ : Կամ թէ՝ “ Եւ այս է տառուիրան նորա , զի հաւատասցուք յանուն Որդւոյն նորա Յիսուսի 'Քրիստոսի և սիրեսցուք զմիմեանս որպէս և ետ մեզ պատուէր” : Կամ թէ՝ “ Օի ամենայն , որ յԱստուծոյ ծնեալ է՝ յաղթէ աշխարհի Հաւատքն մեր , և ո՞րքէ որ յաղթիցէ աշխարհի , եթէ ոչ՝ որ հաւատայցէ եթէ Յիսուս է Որդին Աստուծոյ” :

Եւ խօսքերուս մէջը Պետրոս կայ , յաղթուիլը Պետրոսի գլխաւորութեան վրայ է . առանց Պետրոսի՝ 'Քրիստոսի հաւատասցեսուք թերի՞ կը համարուին , ոչ ապաքէն շատ ժամանակ Պետրոսին հետ միատեղ էինք , Պետրոս ինքզինքը գլուխ առաքելոց քարոզելով հաւատք չտարածեց իր փիճակին , այսինքն՝ Հրէից և հեթանոսաց մէջ , այլ ինչպէս [մետասանքն՝ նոյնպէս և Պետրոս 'Քրիստոսի հաւատքը քարոզեց , անոր օրէնքը

Հաստատեց , անոր պատուիրանքը պատմեց , անոր փրկական խորհուրդները գործքի դրաւ : Ուրեմն այսպէս հաւատացողաց դէմ քարոզողք՝ յայտնապէս ընդդէմ կը գտնուին Քրիստոսական ճշմարիտ հաւատոյն և ճշմարիտ հաւատացելոց :

Հ. Գուհն ի՞նչ կ'ըսես աս ճշմարտաբանութե , սուրբ առաքեալդ Պօղոս , քրիստոնէից հաւատքը զանազան է եթէ մի . դու որ ըսիր . « Որք միանգամ մկրտեցայք 'ի Քրիստոս » չեք խաիր ո՛չ Հրէի և ո՛չ հեթանոսի , ևն » : Ո՛ւր է հապա աս անխորութիւնը . հիմա մեծ խորութի կայ միահաւատ քրիստոնէից մէջ , հռովմէական նոր աստուածացելոց վարդապետութեամբը , անանկ որ՝ յետ Քրիստոսի՝ Հռովմայ պապը չդաւանողը փրկութենէ զուրկ կը քարոզեն :

Պ. Սուտ է , մի հաւատացք , նենգութիւն է , զգուշացէք , այդ վարդապետութիւն չէ՛ , այլ վրդովութիւն է , խաղաղութեան ելք չէ՛ , այլ խռովութե՛ բերք է . քրիստոնէական հաւատքն անսահմանելին սահմանեց : Մարդը ո՞վ է որ արեգակին ընթացքը փոխէ , կամ լուսինին կառարեւութիւնը առաջ ձգէ , կամ աստեղաց դիրքը և ընթացքը այլայլէ : Նոյն հաւատոյ լուսաւորութե արեգակն է , որ ծագեցաւ ընդ համայն տիեզերոս , իբրեւ աներեւոյթ և անպատրաստ բռնութեան մարդկան և ծաղի մինչև յաւիտեան : Նոյն օրինաց լուսինն է , որ միշտ սկիզբն կ'առնու և կը նորոգի ճշմարիտ հաւատոյ արեգակէն և կը լրանայ մարդկան խաւարասէր կենաց ընթացից վրայ . և նոյն աստեղք են , որոնց ոմանք բեռեւեալ կան 'ի վերայ բարձրութեան մտաց մարդկան , որ մեղաց խաւարին մէջ չկնան :

Ահա ես ալ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ անփոփոխ հաւատոյ ճշմարտութեան անաղօտ

չաւիղը ընթանալով՝ իմ առաքելագործութիւնս անխոնջ քարոզելով կատարեցի, ինչպէս ակն յայտնի է առ Եփեսացիս գրած թուղթիս մէջ ըսելով՝ «Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն, մի Լստուած և Հայր ամենեցուն, որ ՚ի վերայ ամենայնի և ընդ ամենեւին և յամենեւին ՚ի մեզ» (դ. 5.) : Գրած եմ նաև՝ «Վասն այնուրիկ և մեք գոհանամք զԼստուծոյ անպակաս, զի առեալ զուր բանին Լստուծոյ առ ՚ի մենջ ընկալարուք ոչ իբրև զքան մարդկան, այլ որպէս ճշմարտիւ զքան Լստուծոյ, որ յաջողեալ է իսկ ՚ի ձեզ ՚ի հաւատացեալսդ» (ն. թ. սաղ. բ. 13.) :

Գնա՛ բաց կարդա՛ Երբայեցւոց գրած թուղթերուս մէջ ժա՛մ Գլուխէն մինչև քառասուն թիւը, տես նախնի ջերմեանդ հաւատով վառուած նահապետաց համար ինչե՞ր գրած եմ, ո՛ւր կ'ըսուի՝ «Օրնչ են հաւատք, եթէ ոչ յուսացելոց իրաց հաստատութիւն, և յանդիմանութիւն, որոց ոչն երևին, զի նովաւ վկայեցան առաջինքն» :

Քանզի Լբէլի հաւատքն իր պատարագը հաճոյսցուց Լստուծոյ : Ենովքին հաւատքը՝ իրեն մահ ճաշակել չտուաւ, այլ փոխել տուաւ յերկրէ յերկինս : Երայ հաւատքը զինքն ընտանեօք աշխարհակործան ջահեղեղէն ազատեց : Գովտայ հաւատքը զինքն իր աղջիկներով Սողոմային Լստուածասաստ պատիժէն ազատեց : Լմուլ Սառային հաւատքն իր զառամեալ հասակին որդեւ ծննդեան զօրութիւն տուաւ : Սովսէսին հաւատքն Իսրայէլեան ազգը Փարաւոնին գերութեն ազատեց, Կարմիր ծովը իրենց ազատութեան ճանապարհ դարձուց, քարէն ջուր բղխեցուց, յերկնից մանանայ իջուց, Լստուածատեսութեւն արժանացուց, Լստուծոյ օրինաց և պատգամաց

սրտադամարեր հանդիսացուց, ևն, ևն :

Աթէ անոնց հաւատքն արդի հաւատքէն տարբեր է, մի և նոյն Աստուածը չէ՞ . միթէ հաւատքը քաղաքով կամ ցեղով կը տարբերի՞ . անոնց բնական քաղաքներուն կամ ցեղերոնն նախելով, իրենց հաւատքը ընդունեց Աստուած, եթէ իրենց դորձքերուն . չէ՞ որ իրենց անսրտաւորական դորձքերէն իրենց հաւատքը Աստուծոյ հաճոյ եղաւ : Բախար պոռնիկը անհաւատ կին մի էր, որ կը բնակէր Արիքովն սարսաղին տակը . երբ Յետուին լատեսները իր տունը ընդունեց, լսելով անոնց նոյն ամենակարող զօրութիւնը, որ զիրենք մեծամեծ սքանչելեօք Փարաւոնին գերութենէն և Կարմիր ծովէն աղատելով և ուրիշ շատ սքանչելիքներով փրկեր է՝ հաւատաց Աստուծոյ . և նոյն հաւատքը զինքն իւր բոլոր ազգականներովը աղատեց չկորսնցուց անհաւատներուն հետը :

Այս ապաքէն յատկապէս Հռովմայեցւոյ գրած թուղթիս մէջն ալ գրած եմ հաւատոյ համար ըսելով . “Օհ եթէ խոստովանեսցիս բերանով քով Տէր դՅիսուս և հաւատասցես ՚ի սրտի քում՝ թէ Աստուած յարոյց զնա ՚ի մեռելոց՝ կեցցես, զի սրտիւ հաւատոյք յարդարութիւն և բերանով խոստովանիք ՚ի փրկութիւն : Բան զի ստէ գիրն . ամենայն որ հաւատացէ ՚ի նա՝ մի ամաչեսցէ, զի ոչ խտիր է Հիւսի և հեթանոսի : քանզի նոյն Տէր է ամենեցուն, բաւական յամենեսին, ոյք կարդան առ նա, զի ամենայն որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ” : (Ժ. 9 :

Արեմն զանուն Տեառն կարդացողին առջևը դժոխք բացողը կամ արքայութիւնը փակողը՝ որ շատուածին անունը կարդալով առ ի չնանու թիւնները ստացեր է :

Իսկ Քրիստոսը հաւատացելոց համար ասանկ
գրած եմ. “Ոչ գիտէք եթէ տաճար էք լի-
տուծոյ կենդանւոյ, և հոգի լիտուծոյ բնակել
է ՚ի ձեզ, եթէ որ զտաճարն լիտուծոյ ապակա-
նէ՝ ապականեցէ զնա լիտուած, զի տաճար աս
սուրբ է, որ էք դուք” : (ա Կորնթ. գ. 16 :)
Լի ՚որ է՞ դուք՝ որոնց համար է, չէ՞ որ զճիսուսը
չոր լիտուծոյ Որդի դաւանողաց, անոր մկրտ-
ուութիւնը մկրտողաց, անոր մարմնոյ և արեան
հաղորդողաց համար է :

2. Իսկ ինչ կ'ըսես, սուրբ առաքեալդ՝
Պետրոս, հաւատով յլիտուած յուսալ պէտք
է, եթէ ՚ի մարդ, ՚ի ձեռն մարդոյ կը փրկուի
քրիստոնեան, եթէ՝ ՚ի ձեռն հաւատոյ :

Պ. Լիոր վրայ գրած եմ իմ Կաթուղիկեայց
աթուղթիս 20 համարին մէջ ըսելով .
“Որ յառաջ ծանօթ էր նախ քան զիս ՚ի սկզբանէ
աշխարհի, և երեւցաւ ՚ի վախճան ժամանակաց
վասն ձեր, որք նովաւ հաւատացիք յլիտուած,
որ յարոյց զնա ՚ի մեռելոց և ետ նոցա փառս .
զի հաւատքն ձեր և յոյս իցեն յլիտուած . . .
ծնեալք վերստին ոչ յապականացուէ սերմանէն,
այլ յանապականացուէն, կենդանի և մշտնջե-
նական բանիւն լիտուծոյ . . . իբրեւ զարդի ծը-
նեալ մանկունս խօսունս և անխարդախ կաթինն
(այսինքն՝ հաւատոյ) փափաղիցէք, զի նովաւ
աճիցէք ՚ի փրկութիւն ” :

Բ. — Հարցմունք ՚ի վերայ քրիստոսական օրինապահութեան :

Տէր իմ Յիսուս, քո սուրբ և ճշմարիտ օրէն-
քըդ և պատուիրանքդ քեզմէ ու քու կամաց
պառգամներէդ կախեալ է, եթէ՝ մարդկային
մտացածին իմաստութեամբ պարծենցող բանե-

պէն ոչխարաց ասրն և կաթն կողոպտող հոգեւոր
անուանեալ հովիւներէն : Եւ կամ ի՞նչ նշանաւ
յայտնի կ'ըլլան քու սուրբ օրինացդ օրինա-
պահները և պատուիրանապահները . եթէ քո
սուրբ կամացդ պէս՝ ի՞նչ որ և իցէ , կամ որ
ազգէ և իցէ , օրէնքդ և պատուիրանքդ սիրով
և հաւատով , և երկնային ոք արքայութեանդ
արժանանալու յուսով կատարէ , այնպիսին Քրիս-
տոսապաշտ կամկատարեալ հաւատացեալ կ'ըն-
դունին թէ ոչ : Քանզի Հռովմայ պապն կ'ըսէ .
որոնք որ ես չընդունիմ՝ Քրիստոս ալ չընդու-
նիր , վերջապէս անանկ կը համարձակի մեծաբա-
նել , որպէս թէ անպարագրելիդ իր կամացը մէջ
պարագրած՝ բոլոր քրիստոսահիմն եկեղեցւոյդ
որաւոյ գնելով , մեծամեծ գայթակղութիւններ
կու տայ հաւատացելոցդ , ինքզինքը ամենուն
պաշտել տալու համար , օրէնք և պատուիրանքը
ինձմէ կախեալ է ըսելով :

Պ. Սխալեալէ գիտենք , քանզի ըստ ամենայ-
նի դէմ է իմ աս ճշմարիտ օրինաց աւանդու-
թէցս , զոր աւանդեցի իմ հարազատ հաւատա-
ցելոցս ըսելով . “ Որ ունի զպատուիրանս իմ և
պահէ զնոսս , նա է որ սիրէ զիս , և որ սիրէն
զիս՝ սիրեսցի 'ի հօրէ իմմէ , և ես երևցուցից
նմա զիս : (Յով . Ժդ . 21 :) Դարձեալ ըսի . “ Եւ
թէ որ սիրէ զիս՝ զբանն իմ պահեսցէ և հայրն
իմ՝ սիրեսցէ զնա և առ նմա եկեսցուք և օթե-
ւանս արասցուք . և որ ոչն սիրէ զիս՝ զբանն իմ
ոչ պահէ . և բանն իմ զոր լսէք՝ ոչ է իմ , այլ
հօրն , որ առաքեաց զիս : (Ինյն , Ժդ . 23 :)
Կամ թէ՝ “ Եւ յո՞ հանգեայց , եթէ ոչ 'ի հեզս
և 'ի խոնարհս և ոյք դողան 'ի բանից իմոց , այս
ինքն՝ յօրինաց և 'ի պատուիրանացս , քանզի որ
հաւատայ յիս՝ մի՞ կորիցէ 'ի յաւիտեան ” : Եւս

ասանկ յայտնի և ազատ օրինացս անժխտելի աշտացոյցները ի՞նչպէս կը վստահին այլայլել, ի՞նչպէս կը համարձակին ճշմարտութե՛ն դէմ օրէնքը իւրացնել, օրէնք քարոզել և ջերմեռանդ հաւատացելոցս միտքը վասն փառասիրութե՛ն իւրեանց սղտորութիւն ձգել, և եղբայրատեցութի սերմանել մէջերնին, փոխանակ օրինավայել դորձքերով առաւել հաստատելու զանոնք օրինացս և պատուիրանացս մէջը, իրենց անուան փառաց և վաղանցուկ հեշտութե՛ց համար՝ աւետարանական ճշմարիտ և ազատ օրէնքէս դուրս՝ ինքնահնար վարդապետութեամբ օրէնք կը սահմանեն, ի՞նչպէս չեն պատկառեր ՚ի ճշմարտութե՛ս, ի՞նչպէս չեն զարհուրիր արդար դատաւորութե՛ս ։

Արհարցընեմ՝ իրենց քրիստոսական օրէնքը անսիրութեան վրայ է, եթէ՛ անսիրութիւնը փառասիրութեան վրայ ։ աւանդ գիտութեամբ մեղանջողացն ։ ան ծառան, որ իր տիրոջ կամքը կը կատարէ ըստ անոր՝ ո՞ր օրէնքը ան ծառային կըրնայ վատ խօսիլ կամ օրինապարտ համարել ։ ծառան իր տիրոջ կամքը կատարելու պարտաւոր է, եթէ՛ իր ծառայակցին ։ Չո՞ր սաստիկ արդիւած եմ, ընկեր զընկեր չդատել ։ դու ո՞վ ես որ դատես զընկեր քո, որով դատաստանաւ դատես՝ դատելոյ ես ։

Արհարցընեմ՝ օրինապահները անձային օրէնքէս կախեալ կը պարտաւորին, եթէ՛ օրէնքն պատուիրանապահներէն ։ ճշտապէս օրէնքն առաջնորդող է, և օրինապահն՝ հետևող ։ Օրէնքն ՚ի ձեռս առաջնորդաց տուան, այն, բայց ըսել չէ թէ՛ անձատահման օրէնքը փոխել՝ առաջնորդաց ձեռքն է, այլ անձատահման օրէնքը և պատուիրանքը՝ անօրինին, օրինազանցին, մեղապարտին և կամ տգէտին տալ և հասկըցընել

քսել է : Ստորում՝ լուսաւորին լոյս պէտք
է , և ոչ առողջին՝ բժիշկ , և ոչ ուղղեալին՝ ա-
ռաջնորդ : Նմանապէս՝ հովուաց հովիւ պէտք
է . քանզի հովուութի սահմանողին կանոնները
հովուաց վրայ անմահ հովուապետ են , որոնցմէ
նախ իրենք կը հովուին , և ապա կ' ուսուցանեն
օրինաց ցանկէն դուրս ելողներուն՝ ըստ հո-
գւոյ մահացու վնասները :

Իւրաքանչիւր հովիւ երբ իր հաւատոյ վիճակ-
թիւր , և առաքելոցս պէս ճշաշխարհիկ գործքե-
րով ճոխացեալ է , վէմ կը կոչուի , և ասոր պէս
ներուն ալ կը կրկնուի՝ թէ 'ի վերայ ձեր այդր
հաւատոյ վիճին պիտի յարատեի իմ եկեղեցի-
ներուս շինութիւնը , անոր պէսներուն ալ ժիւ և
նոյն ձայնս կը թափանցէ , յանձնել իմ օրինացս
ոչխարները : Պետրոսիւ և Պօղոսիւ պարծենալ
ինչ օգուտ ունի , երբ գործքերնին անուննե-
րուն չյարմարին . յաթո՞ւն Սովսէսի , այո՛ , նըս-
տան , բայց խաբեբայ դալիւքն և փարիսեցիք ,
և ոչ՝ Սովսէսի գործոց նմանութի ունեցողները ,
որոցմէ մէկը երբ զիս փորձելով հարցուց թէ՝
“ Վարդապետ , որ պատուիրան մեծ է յօրէնս ” ,
ըսի անոր . “ Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամ-
սրտէ քու մմէ և յամ յանձնէ քու մմէ և յամ
մտաց քոց , այս է մեծն և առաջին պատուիրան :
Եւ երկրորդ՝ նման սմին . սիրեսցես զընկեր քո
իբրև զանձն քո : Յայս երկու պատուիրանս ամ-
օրէնք և մարգարէք կախեալ կան ” : (Սաղ . իդ .
35 :) Ուրեմն մարդիկ յօրինաց կախեալ կան և
ոչ օրէնքն 'ի մարդկային սահուն բնութենէն և
'ի փոփոխամիտ կրկն ստիպմանէն :

Ուրեմն՝ ան անձը թող պարծի քրիստոսական
օրէնքովս , երբ զինքը օրինացս և պատուիրանացս
մաքուր բնակարան ըրած է , և երբ իր առաքե-

լական գործքերը զինքը կը բռնադատեն՝ գլուխ
և օրինաց ուսուցիչ հանդիսացուցանել իր ժո-
ղովրդեան վրայ, թող յիշէ երեք քանքարաթա-
ղայցին առակը՝ ո՞րը իր տիրոջ հաւատարիմ գոր-
ծունեայ գտնուեցաւ, թաղմոր, եթէ՝ գործ ա-
ծելով շահողը: Որ ունիցի անանջս լսելոյ՝ լուիցէ:

2. Դուն ի՞նչ կ'ըսես, սուրբ առաքեալդ
Յակոբ, քրիստոսական օրէնքը հաւատացելոց
վրայ կը տարբերի՞, ոմանց կը ներգործէ և ոմանց
չ'ներգործեր, կամ՝ առանց գործոց լոկ հաւա-
տով պարծենցողին քովը հաւատքը կենդանի՞ է,
եթէ՝ մեռեալ, հաւատք խաղաղութեան մէջ
կը կենդանանայ, եթէ՝ խռովութեան:

Պ. Ոչ ապաքէն իմ համաշնորհ առաքեալ՝ եղ-
բարցս հետ ամեն հարկաւոր եղածները թէ՛ ըստ
հոգւոյ և թէ՛ ըստ մարմնոյ՝ բանիւ քարոզեցինք,
և գրով ալ աւանդեցինք քրիստոսական եկե-
ղեցւոյն, և յատկապէս առ բանին համար ալ՝
ես առաւել հոգ տանելով, յաճախակի ըսած
եմ, ինչպէս. « Օ՛ի՛նչ օգուտ իցէ, եղբարք իմ,
եթէ ասիցէ որ հաւատս ունեւ և գործս ոչ ու-
նիցի, միթէ կարիցէ՞ն հաւատքն ապրեցուցանել
զնա. հաւատք առանց գործոց ոչ երևի, հաւատք
առանց գործոց մեռեալ են: Աբրահամ հայր
մեր 'ի գործոց արդարացաւ: Բախար պոռնիկ
'ի գործոցն արդարացաւ », (Յակոբ, բ. 14:)
Ուրեմն ինչպէս որ մարմին առանց գործոց մե-
ռեալ է, այնպէս ալ հաւատք առանց պործոց
մեռեալ է: Ո՛վ իցէ իմաստուն և հանճարեղ
'ի ձեզ՝ ցուցէ 'ի բարւոք գնացից իւրոց զգոր-
ծըս հեղութեամբ իմաստութե՞ն, ապա եթէ նա-
խանձ և դառնութիւն և հակառակութիւն ու-
նիցիք 'ի սիրտս ձեր՝ մի՛ պարծիք սուտ առնել՝
զճմարտութիւն: Ոչ է իմաստութիւնս այս ի-

ջեալ 'ի վերուստ, այլ երկրաւոր, շնչաւոր և
գիււական, զի ուր հեռ և նախանձ՝ անգ է ան-
կարգութի և ամենայն իրք չարք: (Ինչին, գ. 13:)

Իսկ վերին իմաստութիւնն նախ զի սուրբ է,
և ապա խաղաղասէր, հեղ, գիւրահաւան, ան-
խիղճ առանց կեղծաւորութեան, պտուղարդա-
րութեան, խաղաղութեամբ սերմանի այնոցիկ,
որ առնեն զխաղաղութիւն: Այսցի, ուստի՞ պա-
տերազմունք, և ուստի՞ կռիւք 'ի ձեզ, ոչ յայդ-
պիսի ցանկութեանց ձերոց, որ զօրացեալ են
'յանդամս ձեր: Սիթէ ոսկի մատանի ունեցողին
և պայծառ զգեստ հագնողին հաւատքն քծուծ
և աղտեղի հագնող աղքատին հաւատքէն մեծ
է. չէ՛, քաւ լիցի. Թէպէտ աչառու դատողութե-
ամտ կը տարբերին և պատիւ կը գանան մեծա-
տունք. բայց առաջի կամաւ աղքատացելոյն Յի-
սուսի Քսի Տեառն մերոյ բարձր է և պատուելի:

Գ. — Հարցունք 'ի վերայ Գլխաւորութեան Պետրոսի:

Տէր իմ Յիսուս, յետ համբառնալոյդ յերկինս՝
երկոտառան ընտրեալ առաքելոց վրայ տեղդ ուլ
փոխանորդ կարգեցիր, որ Աստուածական գործ-
քերովդ տիրէ և հրամայէ միւսներուն, որ ա-
նոնք ալ հնազանդին ըստ ամի իրենց Աստուա-
ծանման փոխանորդին, անոր կամքէն դուրս չել-
լեն, և երբեմն անոնց պակասութիւնը իր գերա-
զանց գիտութեան գործքերովը լեցընէ և ինքը
բոլորովին անբիծ և անարտա վարուք քեզ նմա-
նեալ փայլի աշխարհիս մէջ:

Քանզի Հռովմայ պատուելի պապն կ'ըսէ Թէ՛
Քրիստոս Տէրն մեր միայն Պետրոս սրբազան ա-
ռաքեալը կարգեց իր տեղը իսկական փոխանորդ
մետասան առաքելոց վրայ, այնուհետև նա եղև

տէր և իշխան հաւատոյ , այս ինքն՝ սահմանադրիչ , ուսուցիչ , հայր , վարդապետ և քահանայապետ , ևն . որուն փոխանորդն ալ ես եմ . պէտք է որ միւս մետառան առաքելոց փոխանորդները իրենց հովուած ժողովրդովը ինձ հնազանդին և իմ իշխտնութեան կապիս տակը միշտ կապեալ մնան , ապա թէ ոչ՝ ապստամբած կ'ըլլան քու Աստուածային իշխանութենէդ , ճշմարիտ և ուղղափառ քրիստոնեայ չեն համարուիր . հռովմէական եկեղեցւոյ դէմ եկեղեցիք , կ'ըսէ , հերձուած , հերետիկոս , մոլորեալ և չարափառ են , ևն , ևն , ևն : Քանզի ինչպէս իրենց Առաքիկոս Հապերթի Աստուածաբանութեան մէջը , երես 468՝ Յունաց ազգը հերձուածող , և այլք՝ հերետիկոս են , ըսելէն ետե՛կը պարծենայ թէ Ատերանեան ժողովն յամի Տեառն 1215՝ այսպէս սահմանեցին թէ՛ Հռովմէական եկեղեցին տնտեսութեն Աստուծոյ ունի զնախագահութի՛ն՝ ի վերայ իմ՝ այլ կարգեալ իշխանութեան , որպէս մայր հաւատացելոց և վարդապետ : Եւ Փլովրենտեան ժողովն 1439ին ալ կ'ըսէ . Սահմանեցինք՝ թէ սբ առաքելական դահն և հռովմէական քահանայապետն ունի զգլխաւոր իշխանութիւն յընդհանուր տիեզերս , և նոյնքահանայապետը Հռովմայ է , յաջորդ երանելոյն Պետրոսի իշխանին առաքելոց և ճշմարիտ փոխանորդ Քրիստոսի և գլուխ բոլոր եկեղեցւոյ և է իմ քրիստոնէից մայր և վարդապետ , և սմա՛յ երանելին Պետրոս աւանդեցաւ ի Տեառնէ մեր՝ մէ լիալիր իշխանութիւն արածելոյ , ուղղելոյ և հովուելոյ զընդհանուր եկեղեցին . . .

Պ . Կը սխալին . ըստ որում՝ ես երկոտասան առաքելոցս մէջէն իրենց վրայ գլուխ և իշխան չկարգեցի , և մէջերնին ամենէին մեծ և փոքր

չդասեցի, և եկեղեցւոյ հոգը և կառավարութիւն մէկին չյանձնեցի, այլ երկուստանիցս մէկէն յանձնեցի, հաւատոյ քարոզութեան իշխանութիւնս հաւատար բաշխեցի: Քանզի յետ յարութեանս՝ երբ Մալիւեա գնացի, երեւցայ մեծասանիցս, հոն ամենուն հաւասարապէս տուի հովուական իշխանութիւնս, ըսելով. «Ղնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զձմհեթանոսս, մըկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հօգւոյն սրբոյ. ուսուցէք նոցա սրահել զձմ որինչ սրտուիրեցի ձեզ և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զձմ աւուրս մինչև ի կատարած աշխարհի»:

Նա մանաւանդ՝ այդպիսի գիտաւորութիւնները ներհակ են իմ անձային կանխադէտ աւանդութեցոյ, զորոնք որ աւանդեցի աշակերտացս և նոցին առաքելայաջորդ անխարդախ և ուղղաշաւիղ փոխանորդացս, ըսելով. «Մի՛ կուէք ձեզ հայր՝ յերկրի, զի ձեր մի է հայր, որ յերկինս է, և մի՛ կուէցէք ուսուցիչք, զի ուսուցիչն ձեր Քրիստոս է: (Մաթթ. իդ. 9:) Քանզի ես իմ ընտրել աշակերտացս մեծամտութեան և ամբարտաւանութեան առիթ չտալու համար՝ մէջերնին մեծ ու փոքր չանուանեցի. մէկը՝ գլուխ, մէկալնները՝ անդամ, մէկը՝ հրամայող, մէկալնները՝ հրամանակատար կամ պաշտօնեայ, կամ մէկը՝ տէր, միւսները՝ ծառայ չկարգեցի. ըստ որում գլուխ առաքելոցս, գլուխ եկեղեցւոյս, տէր և վարդապետ աշակերտացս՝ ես իսկ եմ. միթէ ես յաշխարհէ ելն, միթէ իմ անսպառելի շնորհքս սպառեցան յաշխարհէս, հիմա Պետրոսի անուան և իրեն անյարմար և ներհակ փոխանորդաց շնորհքը կը ներդործէ. միթէ ես միայն երկինքն եմ ու յերկրի չեմ, միթէ ես ալ Պետրոսի պէս

մահկանացուն էի, միթէ իմ իշխանութիւնս այնքան ստեղծ տեւեց աշխարհիս վրայ և հիմա իմ ամենազօր աստուածային իշխանութիւնս և անսպառելի մարդասիրութիւնս չեն ներգործեր աշխարհիս: Ինչո՞ւ ուղիղ դատողութեամբ չեն յիշեր իմ անսուտ պատգամներս, զորս յայտնապէս աւանդեցի երկոտասան առաքելոցս, որոնց ինչ շնորհք և ինչ իմաստութիւն և իշխանութիւն որ բաշխեցի՝ ամենուն ալ հաւասար բաշխեցի. քանզի երբ “Վուր էք աղ երկրի, դուք էք լոյս աշխարհի”, ըսի՝ ամենուն մէկէն ըսի:

“Եւ այնպէս լուսաւորեցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեցեն զշարժեցէ ձեր, որ յերկինս է”, ըսի, բայց ամենուն մէկէն ըսի:

“Որ որ լուծցէ մի ինչ ՚ի պատուիրանացս յայսցանէ ՚ի փոքունց, և ուսուցէ այնպէս զմարդիկ՝ փոքր կոչեցի յաբքայութեան երկնից”, ըսի, բայց ամենուն մէկէն ըսի:

“Եւ կոչեցի զերկոտասան աշակերտս, ետունոցա իշխանութիւն ՚ի վերայ այսոց պղծոց հանել զնոսա և բժշկել զամենայն զգաւս և զամենայն հիւանդութիւնս”, ամենուն մէկէն տուի:

“Եւ իբրև երթայցէք՝ քարոզեցէք և ասացէք թէ մերձեալ է արքայութիւնն երկնից, զհիւանդս բժշկեցէք, զբորոտս սրբեցէք, զգեւս հանէք, ձրի առէք և ձրի տուր. մի՛ ստանայք ոսկի և մի՛ արծաթ և մի՛ պղինձ ՚ի գօտիս ձեր”, ըսի, բայց ամենուն մէկէն ըսի:

“Երթամ և պատրաստեմ ձեզ՝ տեղի, դարձեալ գամ և առնում զձեզ առ իս, զի ուր եսն իցեմ և դուք անդ իցէք, և ուր երթամ գիտիցէք և զճանապարհն գիտիցէք”, ըսի, ամենուն մէկէն ըսի:

“Ես եմ որթ և դուք ուռ • որ հաստատեալ է յիս և ես ՚ի նա, նա բերէ պտուղ յոյժ • զի առանց իմ ոչինչ կարէք առնել”, ըսի՝ ամենուն մէկէն ըսի :

“Ոչ եթէ դուք ընտրեցիք զիս, այլ ես ընտրեցի զձեզ և եդի զձեզ, զի դուք երթայցէք և պողաբերք լինիցիք, և պտուղն ձեր կայցէ, և զոր ինչ խնդրիցէք ՚ի Հօրէ իմմէ յանուն իմ տացէ ձեզ”, ըսի, բայց ամենուն մէկէն ըսի :

“Հայր սուրբ, պահեա զնոսա յանուն քո, որով ետուրն ինձ, զի եղիցին մի, և զփառսն, զոր ետուրն ինձ՝ ետուռ նոցա, զի եղիցին մի, որպէս և մէք մի եմք, ես ՚ի նոսա • և դու յիս, զի եղիցին կատարեալք ՚ի մի”, ըսի, ամենուն մէկէն ըսի :

“Եւ յետ յարութեանս միաշաբաթի (այս ինքն՝ Վիրակի երեկոյին), երբ աշակերտները Հրէից վախէն հաւքուած էին տուննի մը մէջ դռները փակած՝ յանկարծ գացի մէջերնին կայնեցայ, ողջոյն տուի ու ցուցուցի ձեռս և կողս ու ըսի • “Որպէս առաքեաց զիս Հայր, և ես առաքեմ զձեզ” : Եւ ըսելով՝ փչեցի անոնց վրայ ու ըսի • “Եւէք Հոգի սուրբ, եթէ ումեք թուղուցուք զմեզ՝ թողեալ լիցի նոցա, եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի”, ըսի՝ ամենուն մէկէն ըսի :

“Որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի, և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զառաքիչն իմ”, ըսի ամենուն մէկէն ըսի :

Վերջապէս՝ “Եւ ես ուխտեմ ձեզ, որպէս և հայրն իմ ուխտեաց ինձ զարքայութիւն, զի ուտիցէք և ըմպիցէք ՚ի սեղանն Հօր իմոյ յարքայութեան իմում • և դուք նստջիւրնդ իս յերկոտասան տիկնոջ գատել զերկոտասան ազգն

Իտայէլի", ըսի, բայց ամենուն մէկէն ըսի։

Ուրեմն այդքան բացայայտ ճշմարտասիրութեան դէմ հակառակողը՝ թող լսէ թէ ես Քրիստոսի աշակերտ, կամ Քրիստոսի առաքելոց փոխանորդաց փոխառորդն եմ, որոնք որ իրենց փառասիրութեանց համար դրրիստոնեացս պետութեանքի կը դարձնեն։ Փոխանակ սիրոյ՝ ատելութիւն կը սերմանեն։ Եսութեամբ կը սրտըծին, առանց ինձի կը մեծանան, սահմանով առաջադայ կը հանդիսանան, զինուց և զինուորաց դուրս թեւոյն կը պահպանուին, այն կիրքը որ ես իմ աշակերտացս սիրտէն արմատախիլ ըրի՝ առնոնք զան աճեցնելու կը ջանան։

Քանզի այդ փառասէր կրիւք գլխաւորութիւն իշխանութիւնը խնդրելը՝ իմ երկոստասան առաքելոցս մէջն ալ մտաւ։ Երբ իրարու հետ կը վիճէին թէ՛ ո՞վ մէջերնին մեծ կամ գլխաւոր պիտի համարուի։ Եթէ արդարեւ ստուգիւ Պետրոսին՝ առաքելոց վրայ գլխաւորութիւնը հարկաւոր ըլլար, պէտք էր որ այն միջոցին յայտնէ ընէի իր ընկերներուն առջև, թէ Պետրոս առաքելալը պիտի ըլլայ ձեր գլուխ կամ իշխանատեւոր, բայց ես երբ անոնց այս փառասիրութեան վէճերնին հասկըցայ, ամենեւին հաճութիւն մը չուցուցի, որովհետեւ բոլորովին իմ կամքէս դուրս բան էր։ Եթէ ստոյգ ըլլար, պէտք էր որ մարգարէներուն մէկին ալ նախապէս դուշակել տայի անոր այդ աստիճան երկնի և երկրի տիրող պետութեան վրայօր, ինչպէս որ մատենիչ Յուդային վրայօր Մաւթիթին հոգի մարգարէութեանով, որով մարգարէացաւ։

Բայց ես յանդիմանելով զանոնք՝ ըսի. «Թաւաւորք, աղգաց վրայ իշխելով, իրենց մարմնաւոր իշխանութեան զօրութեամբը բարերար կը կո-

չուին իրենց հստակաց . բայց դուք անանկ պիտի չըլաք, հապա ձեր մէջ մեծ համարուող ձեզի իբրև ճառաց կամ կրօսեր պիտի ըլայ, և առաջնորդն՝ տպասուորի պէս”:

Ասոր համար փոքրիկ մանուկ մի ասի գիրկս անոց առջև աւ ըսի . “Ո՛վ որ այս փոքրիկ միամիտ մանկան պէս խոնարհութիւն ցուցունէ՝ անդիս ընդունած կ’ըլլայ և արքայութեանս արժանի, և ո՛վ որ դիս ընդունի՝ զիս առաջնորդ ընդունած կ’ըլլայ”:

Ո՛վ յաճառ բնութեանս մարդկան, մինչև մերք պիտի չթափանցեն այս իմ ճշմարտութեան պատգամներս իրենց կամապաշտութեան սրտին մէջ: Առովմայ պապերը պէտքսանալ կը ցանկան և Քրիստոսական իշխանութեամբս մինակ դլուիս ըլլալ և իշխել կ’ուզեն՝ գիտեմ, բայց շատ կը սխալին: Սո՛ղ մերկանան իմ աշխարհափարած աղատ հաւատոյս ներհակ կիրքերը . հաւատքս իրենց խելաց հալոցին մէջ հռովմայացընէնուն տեղը, թող մեծաւարտութեան և ամբարտաւանութեան ժանգերով ժանգոտած Առովման՝ ճշմարտասիրութեան ու Քրիստոսաբարոյ խոնարհութեան հալոցին մէջ դնեն, զտեն ու մաքրեն, իմ երկնի և երկրի հաճելի ճամաջս յարմարցընեն իրենց հաւատքը, թող զգաստանան իրենց չափազանց հեշտութիւններէն, զեղիութիւններէն, արեւոյութիւններէն, պճնասիրութիւններէն, անգութ և անիրաւ եղբայրատեցութիւններէն և այլ զոնազան մաքութիւններէն, թերահաւատութիւններէն և որ ամենէն մեծ մեղքն է՝ յեկեղեցւոյ խտրութիւններէն . քանզի յանուն Ամենասուրբ Արքորդութեան կառուցեալ տաճարաց արատ դեռելով, մինչև անգամ իբրև մեհեան համարելով:

մեղք կը համարին ներս մտնալ, և կամ մտնոն ալ նէ՝ հեթանոսաբար և բնական առանց քրիստոնէաժայել ջերմեռանդութեան մը : Ահա՛ քեզ պտուղ հռովմէականաց Աստուածաբանից, որ է իսկութիւն հին բազմաստուածութեանց և շաստուածապաշտութեանց . ահա՛ քեզի լուսաւորութիւն 'ի հռովմէածաւալ լուսաւորութեանէ փայլեալ, որոյ շնորհաց թափանցութիւնը այնքան ներգործեր են շրջակայ քրիստոնէայ աղագաց մէջը, որոնք փոխանակ Քրիստոսարուեստ սիրով զաշխարհս խաղաղցընելու՝ աղգ աղգի վրայ հեթանոսական ստեղծութիւն յարուցանելով, իրարու գէմ արիւնհեղութեան յաղթանակներով կը պարծին . անանկ որ՝ վերջին դարտեանս աշխարհասարս արկածներուն նշանները նախ իրենցմէ ծագիլ յայտնի կը դուշակեն : Ահա իրենց վարդապետութեան պտուղները ասոնք են :

Ահա՛ կորստական վարդապետութեան նոցին, հաւատոյ և աղգաց գլուխ ըլլալ կը ցանկան, բայց հաւատոյ անդամները մէջերնին մեռցընել մեղք չեն համարիր . իրենք հաւատոյ ծառայելու տեղ՝ հաւատքը իրենց կամացը կը ծառայեցընեն : Պետրոսանալ կը ցանկան, բայց Պետրոսի գործքերը իրենց անձանօթ են . քանզի Պետրոս 'ի հաւատոս կը դարձընէր, անոնք՝ անհաւատ աղանդներու դառնալու պատճառ կուտան : Պետրոս 'ի կեանս կ'որսար, անոնք՝ 'ի կորուստ : Պետրոս զեղբայրսիրութիւնը կը ծաղկեցընէր, անոնք զեղբայրատեցութիւնը կը բորբոքեն : Պետրոս Հրէից և հեթանոսաց մէջ աներկիւղ կը քարոզէր, բայց պապերը իրենց աշխարհասէր և անխաղաղասէր մեծամիտ վարուց համար՝ իր հաւատացեալներէն երկիւղ ունեւոյ՛ :

զինուորաց պաշտպանութեամբ կը պահպանուին։ Պետրոս բանիւ կը բժշկէր յիս հաւատացողները, իսկ պապերը գանիւ կը տանջեն իրենց կամաւ պաշտ կամաց անհնազանդ եղողները, իրենց նուրասահման օրինապետութեամբը։ Պետրոս թէ ըստ հոգւոյ և թէ ըստ մարմնոյ կաղերուն, կոյրերուն, անդամալոյճներուն և մեռեալներուն անգամ բժշկուածիւն և կենդանութիւն կուտար, բայց պապերը ընդ ներհակն՝ կը ջանան որ իմ օրինապահութեանս մէջ առողջները և հաւատոյ լուսաւորութեան մէջ գործով կենդանիները կաղացընեն, ու մահացընեն։

Եւս եթէ արդարեւ Պետրոսիւ պարծենալով, ինձի և ժողովրդեանս հաճոյանալ կ'ուզեն, պէտք է որ Պետրոսի նման Լստուծոյ և մարդոյ արժանաւոր և հաճելի գործեր գործեն, հաւատացեալքս իրենց ճշմարիտ հաւատոյ վրայ հաստատ պահեն, զթերահաւատս և դանհաւատս ՚ի հաւատս դարձընեն, աներկիւղ և անաջառքարողութեամբ հոգեկորոյս ճանապարհներ բռնան, չերկնչելով անմահացուցիչ մահուանէ, յաղատութիւն հանող կապերէն և շղթաներէն, ՚ի լուսաւորութիւն հանող բանտերէն և առ Լստուած ձգող հալածմունքներէն, և պարծենալով մի միայն ճշմարտութեանս անունովը, և իմ պատուիրած խաչս առած գան ետեւս․ ինչպէս որ ըրին իմ ընտրեալ առաքեալքս և համապատիւ առաքելայաջորդ հայրապետքս․ ապա թէ ոչ անանկներուն համար է որ կ'ըսէ․ «Ո՞ր կոչէք զիս տէր տէր, և զոր ասեմս ոչ առնէք»։

Ուրեմն՝ անոնք որ կը կամին իմ աշակերտացս նմանելով ինձի հաճոյանալ՝ թող աշխարհային և ծուռ վարդապետութեամբ մեծութիւն և փառք ստանալու ետեւէ չլինան, թող զիս և իմ

աշակերտներէս օրինակ առնեն . ապա թէ յառ-
մառեալ մնան այնպիսի ամբարտաւան խորհուրդ-
ունեցողները՝ դուցէ վերին անկեալ դասույց
նմանին . քանզի անոնք ալ անձային ճշմարտուն
դէմ մեծութեան ու փառաց ցանկանալով՝ ան-
կան ի կորուստն յաւիտենական : Ոչ ապաքէն
բսի . “ Ար խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրաց-
ցի , և որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեց-
ցի ” : Ապա վայ այնպիսեացքն , որ զճանապարհ
ճշմարտութեանս գիտելով կը մեղանջեն , որոնց
համար ալ բսի . “ Օառայ , որ գիտիցէ զկամս
Տեառն իւրոյ և չառնիցէ՝ արբցէ գան բաղուա՞ ” :

Հ . Դուռն ինչ կ'ըսես այս ճշմարտութեան Ս .
առաքեալդ Պետրոս , դու որ թշփատութեան ,
այսինքն՝ Հրէից ազգին , յատկասէս առաքեալ
էիր :

Պ . Համաձայն և համաշունչ եմ և ես բանից
ճշմարտութեան սուրբ Աւետարանի Տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի , որպէս մետասան հա-
մաշնորհ առաքեալ եղբարքս , քանզի հովուա-
պետ քաջ և տէր կենաց և մահու՝ մի միայն ըղ-
Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս քարոզեցի Հրէաս-
տան վիճակին մէջը եղած ժողովրդեան , զորոնք
որ ի հրէութենէ գարծուցի ի քրիստոսնէութիւն .
և անոնց մեջի երէցներուն միայն , այսինքն՝ հո-
գեւոր հովիւներուն կը յորդորէի , որ ամեն մէկ
իրենց յանձնուած Աստուծոյ հօտը աղէկ արածեն ,
որ հաստատ կենան իրենց ճշմարիտ հաւատքնուն
վրայ , ինչպէս որ գրած եմ ան կլիկի . ան թուղ-
թիս մէջը , ե . 1 . ըսելով . “ Այսուհետեւ աղա-
չեմ իբրեւ երիցակից ինձ և Քրիստոսի չարչա-
բանացն վրայ և նորին հանդերձեալ փառացն հա-
ջորդ , արածեցէք որ ի ձեզ հօտդ է Աստուծոյ ,
վերակացու լինել մի իբրեւ ակամայ , այլ կամաւ

ըստ Աստուծոյ, մի՛ զօշարադուծեամք՝ այլ յա-
ժարութեամբ, մի՛ իբրև տիրելով վիճակացն,
այլ լինել օրինակ հօտին, զի յերևիլ հօտապե-
տին՝ ընդունիջիք զանթառամ փառացն ոչսակ՝ ։

Այս երիցունք ըսածս՝ առաքեալք չէին, այլ
նոյն վիճակին մէջի նորընծայ երիցանց համար
էր իմ այս խրախուսական պատուէրներս, և ոչ
իմ համաշնորհ և համահայր եղբարց առաքելոց,
քանզի մենք առաքեալքս ամենքս ալ համապա-
տիւ և համիշխան եղբայր գրեցանք և կնքեցանք
ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, համա-
շնորհ գտնուեցանք նաև ՚ի Հոգւոյն Աստուծոյ .
ինչպէս որ ն . կաթուղիկեայց ք . Թուղթիս մէ-
ջ , գ . 15 . գրած եմ երեքտասան բազմարդիւն
Պօղոս առաքեալ եղբօրս համար ըսելով . “ Օր
օրինակ և սիրելի եղբայրն մեր Պօղոս ըստ շնոր-
հելոյ իմաստութեան նմա յԱստուծոյ գրեաց
ձեզ, և այլն , քանզի որոնց որ ես կը գրէի Պօղոս
առաքեալն ալ իւր ազատ և գերիմաստ գրչաւն
կը գրէր նոյնպէս և միւս առաքեալ եղբարք . քան-
զի անկախ էինք իրարմէ զՔրիստոսի ճշմարիտ հա-
ւատքը քարոզելու , մեր առաքելական իշխանու-
թեան կախումը՝ մի միայն ՚ի Տեառնէ մերմէ
Յիսուսէ Քրիստոսէ էր , ինչպէս որ ինքը աւան-
դեց և սահման դրաւ մեր վրայ ըսելով . “ Մի՛ կո-
չէք ձեզ հայր կամ վարդապետ կամ ուսուցիչ ,
զի մի է ձեր հայր , մի է վարդապետն և մի ու-
սուցիչն ձեր Յիսուս :

Արեմն անոնք որ կանխապէս գիտեն այս ան-
ժըխտելի ճշմարտութիւնները և դարձեալ վասն
աշխարհային տեսակ տեսակ սնտոի փառաց և
մեծութեանց վայելութիւնները ինձմով պարծե-
նալով , ձեռք բերել կը ջանան՝ զԱստուած կը խա-
բեն : Բայց մարդ ո՛վ է որ զԱստուածը խաբէ .

այսպիսի գիտութեամբ յամառեալ և կամաւ ըղձձմարտութիւնն ուրացելոց համար ալ ք. Թուղթիս մէջ, գ. 51. գրած եմ ըսելով. « Օիլաւ էր նոցա թէ բնաւ չէր իսկ ծանուցեալ զարդարութեանն ճանապարհ, քանզի ծանեան և յետս կացին 'ի սուրբ պատուիրանէն որ նոցա աւանդեցաւ » : Հարցուցէք մանաւանդ և ճմարտապատում Պօղոս առաքեալին, որ ոչ ինքը կը վկայէ և ոչ ուրիշ առաքեալները իմ իրենց վրայ գլուխ կամ իշխան կարգուիլս 'ի Յիսուսէ Քրիստոսէ. քանզի նա առաւել ևս յայտնապէս կը քարոզէ եկեղեցւոյ գլխաւորութեան համար թէ չիք ծայրագոյն գլուխ եկեղեցւոյ բաց 'ի Յիսուսէ Քրիստոսէ :

Հ. Ճմարտաբանէ, սուրբ առաքեալդ Պօղոս, քո տշխարհաքարսդ վարդապետութեանցդ մէջ գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ կամ իշխան առաքելոց զմէք քարոզեցիր :

Պ. Գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ. չէք ոք գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ բաց 'ի Յիսուսէ Քրիստոսէ, և չիք ոք իշխան առաքելոց և առաքելայաջորդ հովուաց՝ բաց 'ի նմանէ : Ոչ ապաքէն բաղմիցս գրած եմ այդ բանին համար նախ առ Լփեսացիս, Թ. 21, 22. ըսելով. « Օիլայրոյց զնա Լստուած 'ի մեռելոց և նստոյց ընդ աջմէ իւրմէ յերկնաւորս 'ի վերայ ամենայն իշխանութեան պետութեան և զօրութեան և տէրութեան և ամենայն անուան անուանելոյ, ոչ միայն յաշխարհիս յայսմիկ՝ այլ և 'ի հանդերձելումն, և զամենայն հնազանդ արար 'ինեքքոյ ոսից նորա, և զնա եդ. գլուխ 'ի վերայ ամենայն իրիք եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա, լրումն, որ զամենայն յամենայնի ընու » :

Եւ ի ճմարտեալք սիրով աճեցուք 'ի նա զու

մենայն, որ է գլուխ Վրիստոս» . (Ինչոյն, գ . 15) :

“Օի այր է գլուխ կնոջ, որպէս և Վրիստոս գլուխ է եկեղեցւոյ, և ինքն է փրկիչ մարմնոյ” . (Ինչոյն) :

“Եւ նա է գլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ, զի է սկիզբն անդրանիկն ՚ի մեռելոց, զի եղիցի ինքն յամենայնի յառաջացեալ” . (Կողմ . Թ . 18) :

“Օի մի այսուհետեւ իցեմք տղայք խռովեալք և տատանեալք յամենայն հողմոց վարդապետութեան խաբէութեամբ մարդկան, խորամանկութեամբ ՚ի խաբէութիւն մօլորութեան, այլ ճշմարտեալք սիրով աճեցուք ՚ի նա ամենայնիւ, որ է գլուխ Վրիստոս” :

Կամ թէ՛ “Երուք ընդ միմեանս քաղցունք, գթածք, շնորհել միմեանց, որպէս և Մտուած Վրիստոսիւ շնորհեաց մեզ” :

Հ . Եւս Ղուկաս աւետարանիչ, դուն որ Յիսուսի աշակերտներէն էիր և անոնց ժամանակակից, և ահանաւոր Յիսուսի Տեառն մերոյ Մտուածահրաշ գործքերուն և առաքելոց գործոց և վարուց քաջ տեղեակ, դուն ալ Յիսուսէն կարգեալ առաքելոց իշխանապետ Պետրոսին պաշտօնատմը էիր, և անոր հրամանաւր Սուրբ Լեւտարանը և Գործք առաքելոցը գրեցիր, եթէ՛ այլոց խնդրանօք, անոր հրամանաւր և անօրէնութեամբը Պողոս առաքեալին գործակից եղար եթէ ազատ կամօքդ :

Պ . Յիսուսի առաքելոց վրայով ադ հարցումները վայելելով հարցմունքներ են, որ կը հարցունես, առաքելոց գլուխ և իշխանապետ միայն Տէրն մեր Յիսուս Վրիստոսն էր, ալ ուրիշ իշխանապետի կարօտ չէին, որուն աշակերտներն էին, որ մահկանացուաց պէս կառավարուելու

կարօտանային , չէ՞ որ ամենազօր արտագէտն Յիսուս էր , և այն ինքն է զիրենք աշակերտող և վարդապետող , չէ՞ որ մահկանացու բնութիւնը անմահացընեւում հեղինակութիւն ըրաւ անոնց , չէ՞ որ իւր անփոփոխ իշխանապետութիւնը միշտ վրանին և հետերնին ըլլալ խոստացաւ , ըսելով .
 “ Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև 'ի կատարած աշխարհի ” : Սիթէ այս իշխանութիւնը սուր է , որ Պետրոսը կամ Պօղոսը առաքելոց վրայ իշխան իշխանապետ ըլլային : Եւ տարանք չէք կարդար , սուր յիշեց Յիսուս այդ իշխանութիւնը , որ մենք ջսկեցինք , որ գրէինք : Այ , ոչ , տուաքեալքս համապաշտօն էինք , առաքելոցս մէջը իմ և քո չկար , որ դատաւորի կարօտ ըլլայինք , մէջերնիս անիրաւութիւն չկար , որ իրաւարարի կարօտանայինք , մէջերնիս յիմար կամ ապաշնորհ չկար , որ իմաստունի և շնորհալիի կարօտանայինք , քանզի ամենքս ալ համաշնորհ , համապատիւ և համիշխան էինք , իրարու վարդապետութեան կամ առաջնորդութեան կարօտ չէինք , իրարու վրայ ամենեւին ատելութեան կիրք չունէինք , քանզի աշակերտ սիրոյ էինք , իրարմէ փառասիրութիւն յափշտակելու ակնկալութիւն չունէինք , քանզի ամենքս ալ անմահ փառաց կ'աշակերտէինք , մեր համախմբութեան անունը եղբարք էր : Սեր հետը միացեալ միահաւատ բաղմութեան անունը՝ եկեղեցի էր : Եւ մեզի համահայր և համամայր ընող ծնողը՝ ջուր և հոգին էր , և մեզի իրեն հետ միացնողը՝ իր կենսաբաշխ մարմինը և արիւնն էր , կենաց առաջնորդն՝ իսրայէլեան լուսեղէն ամպին իսկութիւնն , հաւատոյ ճշմարտութիւնն էր : Սեր հաւրտութեան ակնկալութիւնը կենցաղոյս տրօք բաւական չէր , մեր փառասիրութեան կիրքերը՝

ան ժամանակաւոր կենաց պահուած էր , մեր իրարու մեծութիւն ցուցունելն՝ իրարու խոնարհութիւն ընելն էր , մեր ստացուածքը և ինչքը տէր չունէր , մեր ո՛վ ըլլալը յայտնողը արաւածոց թագաւորին անախտ սէրն էր , մեր պարծանաց պարծանքը՝ Աստուածընդդէմ հոգեմարտ թշնամւոյն դէմ պատերազմիլն էր , մեր փառքը և պսակը՝ ըստ օրինակի միոյ գլխոյն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի խաչակիր լինելն էր , մեր աստի կենաց քաղցրութիւնն ՚ի սէր հանդերձեալ կենաց տիրող նահատակութեամբ ներկայոնալն էր , մեր աստի կենաց ամենոքաղցր հեշտութիւնն՝ զմեղաւորս ընդ Աստուծոյ հաշտեցընելն էր , մեր աստէն ուրախութեան հարսնիքը , զմարդիկ աստէն յերկինս հրաւիրելու հանճարն էր , մեր կաշառքն առ անաչառ դատաւորն՝ ահա ես և մանկունքն իմ ըսելն էր , մեր աստէն անդահասիրութիւնն՝ անդին ընդ Յիսուսի յաթոռ բազմիլն էր , մեր աստէն փառաւորութիւնն՝ ՚ի սէր անանց փառաց անարգութիւնն էր : Անոնց ամենուն առաջնորդն և հեղինակն և ձեռնտուն միմիայն Յիսուս Քրիստոսն էր :

Այս քաջ ՚ի միտ առ զքան Սուրբ Գրոց , և քաջ վերահասու եղիր Յիսուսի պաշտելի կամացը , թէ իր պատուիրանքներուն մէջ և թէ իրեն առաքելոց և առաքելայաջորդ փոխանորդաց քարոզութեանց մէջ՝ ուր կը տեսնաս որ իւր ձեռնասուն և շնորհասուն առաքեալները մէկը մէկալէն աւելի կամ պակաս շնորհաց տէր չէին , քանզի ամենուն վարդապետն՝ իմաստութիւնն Հօր Յիսուսն էր , զիրենք լոուցանօղն՝ ամենասուրբ Հոգին Աստուածն էր . Պետրոսն ինչ էր նէ՝ նոյն էր և Թադէոս և Բարթոլղե-

մէոս և Պօղոսն և այլք : Մէջերնին ինքնագլուխ
 չկար , պետ , վեհ և իշխան անուն կրող չկար ,
 ինչպէս որ կը դատեն յուզղութենէ գիտութիւն
 խոտորեալները : Քանզի և Պետրոսն ընդ իշխա-
 նութեամբ առաքելոց եղբայրութեան գումա-
 րին էր , ընդ երիցանց կամեցողութեան էր , ա-
 նոնց լուութեան մէկ անդամն ալ ինքն էր , ինչ-
 պէս որ յայտնի բրած եմ առաքելոց Վործոց
 մէջը , Վ. զ. 2 . ասելով . “ Առջեցին երկու
 տասանքն զբազմութիւն աշակերտացն , (որոնց
 մէկն ալ ես եմ) , և ասեն , ոչ է հաճոյ
 մեզ թողուլ զբանն Աստուծոյ և պաշտել զսե-
 ղանն , ընտրեցէք ի զբարք վկայեալս 'ի ձէնջ արա-
 եօթն , զորս կացուցուք 'ի վերայ պիտոյիցս այ-
 սոցիկ . . . և հաճոյ թուեցաւ բանն առաջի բազ-
 մութեան և ընտրեցին զԱտեփաննոս և զՓիլիպ-
 սոս և զՊրոքորոն և զՆիկանովրա և զՏիմոն
 և զՊարմենայ և զՆիկողայոս , զորս կացուցին ա-
 ռաջի առաքելոց և աղօթս արարեալ եղին 'ի վե-
 րայ նոցա զձեռս ” :

Ուր է ուրեմն առաքելոց իշխան կամ իշխանա-
 պետ անունը , որ յատկացեալ չէ և չեմ յի-
 շեր , այլ մինակ լուին , որ ըսել է հոգեւորա-
 կան հասարակապետութիւն :

Ընդ առաքելոց խմբին իշխանութեան էր
 ըսի , այո , կարգա՝ Վ. ը . 14 . ուր գրած եմ .
 “ Իբրեւ լուան որ յերուսաղէմ առաքեալքն էին
 թէ 'ի Սամարիա ընկալան զբանն Աստուծոյ՝ ա-
 ռաքեցին առ նոսա զՊետրոս և զՅովհաննէս ,
 որք եկեալ կացին յաղօթս և եղին զձեռս 'ի
 վերայ նոր մկրտելոցն և առնուին զՀոգին սբ ” .
 Հիմա տես թէ Պետրոսն ալ առաքելոց խմբին
 իշխանութեան տակն էր , թէ ոչ . քանզի ինչ-
 պէս միւս առաքեալքն ինքն ալ միաբան եղ-

բարց լրութեան հըռ և հնազանդ էր միշտ ,
ինչպէս որ գրեալ կայ 'ի նոյն . “ Եւ իբրեւ ան-
ցանէին ընդ քաղաքսն՝ աւանդեցին նոցա պա-
հել զհրամանսն պատուիրեալս յառաքելոցն և
յերիցանց” : Ո՛ւր է հապա Պետրոսին անունը :
Եւնպէս Գործ . Ժե . 2 . “ Եւ 'ի լինել ոչ սա-
կաւ հակառակութիւն և խնդրոյ Պողոսի և Բառ-
նաբայ և ոմանց 'ի նոցանէ առ առաքեալս և
երիցունս յԵրուսաղէմ վասն խնդրոյն այնորիկ” :
Ո՛ւր է հապա Պետրոսի անունը , չկայ : Ի նոյն
Գործ . Ժե . 4 . “ Եւ հասեալք յԵրուսաղէմ ըն-
կալեալք յեկեղեցւոյն և յերիցանց և յառա-
քելոց , պատմեցին որչափ ինչ արար ընդ նոսա
Լստուած” : Ո՛ւր է ապա Պետրոսի անունը յատ-
կացեալ չէ : Ի նոյն , Ժա . 22 . “ Եւ եղև բա-
նըս այս յականջս եկեղեցւոյն , (որ կը հասկը-
ցուի առաքելոցն համախմբութիւն) առաքելցին
զԲառնաբաս մինչև յԼնտիոք” : Բաջ վերահասու-
եղա՞ր հիմա թէ առաքելոց միաբան և միակամ
լրութիւնն էր կառավարող զնորահաւատս միան-
գամայն և զեղբարս և զերիցունս և ոչ թէ Պե-
տրոսի առանձնակալ իշխանութիւնը , ըստ կողմա-
սէր կրից ծառայողաց : Տես նաև Գործոց , Ժե . 6 .
“ Եւ ժողովեցան առաքելուքն և երիցունք տե-
սանել վասն բանիս այսորիկ” : Ո՛ւր է Պետրոսին
իշխանութիւնը : Երբ Յուդային տեղը Սատա-
թիան ընտրուեցաւ , մինակ Պետրոս չտնօրինեց ,
այլ համակամութեամբ առաքելոց և այլոց բաղ-
մաց իբրև հարիւր և քսանից , ինչպէս եղածին
պէս գրած եմ Գործ . ա . 23 . “ Եւ կացուցին
երկուս , զՅովսէփ , որում Բարսաբայն կոչէին ,
որ անուանեցաւ Յուստոս , և զՍատաթիա . և
կացեալ յաղօթս ասեն . “ Դու Տէր , սրտագէտ
տմի , յայտնեա զմի ոք զոր ընտրեցեր 'ի սոցանց

յերկոցունց, առնուլ զվիճակ պաշտամանս և զառաքելութեան՝ և ն : Ո՛ւր է հապա, Պետրոսի իշխանապետութեան յատուկ նշան մը չկայ : “Եւ ՚ի կատարիլ աւուրցն Պենտեկոստէից . էին ամենեքեան միաբան ՚ի միասին, և եղև յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ . . . և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ՚ի հրոյ և նստաւ իւրաքանչիւր ՚ի վերայ նոցա և լցան ամենեքեան Հոգւով Սրբով և սկսան խօսիլ յայլ և այլ լեզուս, որպէս Հոգին տայր բարբառել նոցա : Ո՛ւր է հապա Պետրոսի յատուկ շնորհքնկալութիւնը : Հիմա ալ քաջ վերահասու եղա՞նք առաքելոց համաշնորհքնկալութիւնը, տեսա՞ր հիմա իրենց լրութեան իշխանութիւնը, որոնք միաբան աղօթեցին, միաբան ձեռս եդին եւ միաբան տուին զվիճակս, եւ միաբան եղն տնօրինօղ ամենայն յառաջադիմութեանց եկեղեցւոյ եւ եկեղեցականացն :

Եւ հա՛ թեղ անժխտելի հաւասարութիւն առաքելոց իշխանութեան և պետութեան և շնորհաց զօրութեան, զոր Հոգին Նստուծոյ հաւասարապէս բաշխեաց ամենեցուն, և ոչ երկրաւոր իշխանութիւնք և պետութիւնք . քանզի Քրիստոսի մը պէս և Քրիստոսէ զատ՝ ուրիշ ընդհանուր երևելի գլուխ եկեղեցւոյ մը չունինք, որ իբրև իսկապէս տեղակալ Քրիստոսի ըլլալով՝ հովուէ զազգս և զեկեղեցիս Քրիստոնէից . քանզի հո՞վուապետութեան հոգը՝ երկոտառան առաքելոցըն միանգամայն տուաւ, առանց նախադասելու զմէկը միւսէն, ոչ Քրիստոս Տէրն մեր կարգեց զՊետրոսն առաքելապետ կամ գլուխ եկեղեցւոյ, և ոչ նա ինքն Պետրոս ինքրզինքը յատուկ անանկ ճանչցաւ առաքելոց կամ եկեղեցւոյ վրայ, և ոչ առաքեալք թէ բանիւ և թէ

գրով անանկ նշան մը ցուցըցած են Պետրոսին վրայ, միայն պատուով Պետրոսն և Յակոբոս եղբայր Տեառն նախապատիւ համարեցան և ոչ թէ իշխանութեամբ կամ իրաւաբանութեամբ, քանզի ինչպէս ըսի, ամենեցուն շնորհաց լուսատուութեան արեգակն մէկ էր և մէկ է: Սիւթէ արեգակէն արեգակն կը ծնանն, չէ՞ որ արեգակէն ծնեալքն շառաւիղք են, միթէ աչքը շառաւղաց մէջէն մեծ ու փոքրն կրնայ որոշել կամ խըտրութիւն ընել, ոչ ապաքէն մէկ արեգական զօրութեան տուչութենէն կը ցուանան, ուրեմն լուսաւորութենէն լուսաւորը յառաջ կուգան և ոչ թէ լուսաւորեալքէն լուսաւորութիւն, իմաստութենէ իմաստունք յառաջ կուգան և ոչ թէ իմաստութիւն ինքը իմաստուններէն. գերազանցութենէն գերազանցեալք յառաջ կուգան և ոչ թէ գերազանցութեան ինքը գերազանցեալներէն: Վիտեմ, ճշմարտասէրք և ճշմարտութենէն երկնչողք՝ չեն յամառեր սոյն այս ակնյայտնի ճշմարտութեանց դէմ: Իսկ անոնք որք ճշմարտութեանն զօրութենէն կը համարձակին չերկնչել, ճշմարտութիւն ինքն թող դատախազը լըսայ: Քանզի ճշմարտութիւնն ականերև կը յայտնէ թէ ամենայն առաքեալք շառաւիղք միոյ արեգական էին, իմաստունք ՚ի ծայրագոյն իմաստութենէ, գերազանցեալք ՚ի վերին գերազանցութենէն, և լուսաւորեալք ՚ի վերին անհատական լուսաւորութենէն. ըստ Յակոբայ Աստուածաշնորհ առաքելոյն ասութեան. « Սիւթէ աղբիւր անհատին ՚ի միոյ ականիէ բղխիցէ՞ քաղցր և դառն »: Ոչ ամենեւին և ոչ բնաւ:

Ուրեմն ինչպէս Պետրոս առաքեալն և այլ մեծ տասանքն՝ նոյնպէս և Պօղոս երէքտատան առա-

Քեալին • մի թէ Վրիստոս Տէրն մեր Պօղոս Առաքեալին Պետրոսէն կամ միւս առաքեալներէն քիչ պատիւ և պարգև ըրաւ յատուկ նշաններով, չէ՞ որ Վրիստոս Տէրն մեր մինչդեռ մարմնով երկրիս վրայ էր՝ ծովերուն մէջէն ձուկ որսողներէն և մաքսապետներէն կանչեց ու առաքեալ ըրաւ • իսկ զՊօղոսը՝ յերկնից կոչեց առաքելագործութեան պաշտօնը : Առաքելոց ըսաւ • “ Արարից զձեզ որսորդս մարդկան ” • իսկ Պօղոսին ալ ըսաւ • “ Անթ ընտրութեան է դա ինձ : Առաքելոց՝ մինչ աստ յերկրի էր՝ ըսաւ • “ Գնացէք յաշխարհ ամ ուսուցէք նոցա ” ևն • իսկ Պօղոսին ալ յատկապէս յերկնից ըսաւ • “ Եւթ զի ՚ի հեթանոսս հեռաւորս առաքելցից զքեզ ” : Չյանձնեց միւս երկոտասանիցն ընտրութեան և մանաւանդ յատկացընելով ևս առաքելոց մէջը՝ ՚ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ ըսաւ • “ Որոշեցէք ինձ զՊօղոս և զԲառնաբաս ՚ի գործ, յոր կոչեցեալ է իմ զգոսա ” : Բաջ վերահասու եղաւ թէ ով է կոչողը և ով է տնօրինողը, ահա Վրիստոսն է և նա առաքեալը և նշանակ Պետրոս ըստ փառասէր կողմնասիրաց :

Հիմա այս յատուկ վերնաձիր պարագաներով կրնանք անձուռնի վարդապետութիւն իրաւաբանել, թէ Պօղոս առաքեալը միւս առաքեալներէն մեծ է ըստ շնորհաց, քաւ լիցի, այլ ամէնն ալ համահաւասար էին, և առաքելոց համաշունչ լրութեան անզանազան անդամ էին • քանզի և սա ընդ հրամանաւ լրութեան առաքելոց միակամ եղբայրութենէն էր, ինչպէս որ անոր համար ալ գրած եմ • “ Բայց եղբարքն վաղվադակի գիշերայն յուղարկեցին զՊօղոս և զԵփղայ ՚ի Բերիա ” : Եւ կամ • “ Գարձեալ յայնժամ վաղվադակի զՊօղոս առաքելցին եղբարքն դնալ ՚ի

ծովերն” : Այնչէկ վերահասու եղիւր , Պետրոս չէր
խաւրդը՝ այլ եղբարց լուծիւնն : Դարձեալ
“ Իջեալ Պօղոս ՚ի Կեսարիա . եւ եւտ ողջոյն եւ
կեղեցւոյն՝ էջ յԱնաիոք” : Այնչէկ ՚ի միտ առ . առ
եկեղեցին , կ’ըսէ , որ է ՚ի մի սէր եւ ՚ի մի հաւատ
միաբանեալ ժողով եղբարց եւ հաւատացելոց եւ
նչ թէ միայն Պետրոս :

Դարձեալ՝ ինչպէս որ յայտնի է իմ շատ ժա-
մանակ Պօղոս առաքեալ եղբօրս հետ շրջիլս , ա-
նոր համար գրած եմ . “ Եւ ՚ի մտանեղն մեր յԵ-
րուսաղէմ՝ խնդուծեամբ ընկալան զմեզ եղբարք ,
եւ ՚ի վաղիւ անգր եմուտ Պօղոս ընդ մեզ առ
Յակոբոս եւ եկին ամ երիցունքն” : Այնչէկ ՚ի միտ
առ , եղբարք մեղի ընկալան , յըսէ , եւ ոչ թէ միայն
Պետրոս , եւ ապա մինակ առ Յակոբոս մտաք ՚ի
խորհուրդ , որ եւ առաքելոց դասուն մէջ գլխաւ
որ կ’ անուանէր եւ Պետրոսէն ալ նախապատիւ .
ինչպէս որ յայտնի է իր նախասահման Կաթու-
ղիկեայց անուանեալ Թուղթին կամ Կոնգակին
սկիզբը , որ գրած է առ համատարած ազգս քը-
րիստոնէից այսպէս սկսելով .

“ Յակոբոս Ըստուծոյ եւ Տեառն Յիսուսի Քը-
րիստոսի ծառայ , երկոտասան ազգացդ , որ ՚ի
սփիւռս էք՝ ողջոյն” :

Յակոբոս , ինչպէս տեսար , առ ընդհանուր
ազգս կը գրէ , “ Երկոտասան ազգացդ , կ’ ըսէ ,
որ ՚ի սփիւռսդ էք ” :

Իսկ Պետրոս մինակ իր վիճակաց ժողովուրդեան
կը գրէ , ըսելով .

“ Պետրոս առաքեալ , Յիսուսի Քրիստոսի ըն-
տրելոց նժդեհից՝ որ ՚ի սփիւռս Պոնտացւոց ,
Փաղատացւոց եւ Կապադովկացւոց եւ Ասիացւոց
եւ Բիւթանացւոց . շնորհք ընդ ձեզ եւ խաղա-
ղութիւն բաղմատցի ” :

Եւ ալ մօտիկ ըսէ . « Եւ 'ի վաղուեան գիշերին » եկաց առ նմա Տէր և ասէ . Քաջալերեաց , Պօղէ , զի որպէս վկայեցեր վասն իմ յԱրուսաղէմ , այնպէս պարտ է քեզ և 'ի Հռովմ վկայել » : Ինչ զարմանք որ՝ Պետրոսին համար ալ Հռովմ երթալուն վրայօք ասանկ յիշատակութիւն մը ըրած չեմ : Պօղոս առաքեալին երբ , ինչո՞ւ և ինչպէս երթալը , ճանապարհին մէջ քաջած ներթիւնները պարագաներով յայտնի ըրած եմ , Պետրոսին Հռովմ երթալուն վրայօք , անոր երբեք ևս ինչո՞ւ եւ կամ հոն ինչ ընելը չէի՞ մի գրեր : Եթէ Պետրոս Հռովմ քարոզութեան դացած ըլլար՝ ինչ պէտք էր ալ Պօղոսին Հռովմ երթալ , որ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն ազդուութեամբ յատկապէս քարոզութեան դնաց :

Ամեն առաքեալք համիշխան և համակամէին ըսի . այո՛ , քանզի 'ի պաշտօն հաւատոյ տարածման՝ պետութիւն և գլխաւորութիւն ամենուն վրայ ալ կար , ամեն առաքեալքն ալ ազատօրէն կ'առաջարկէին իրենց հոգեշնորհ մտաց գիւտը : Գնահարդա Գործոյ , Ժե . 7 . « Եւ յետ բազում խնդիր լինելոյ՝ յօտն եկաց Պետրոս և ասէ ցընոսա . արք եղբարք , դուք ինքնին գիտէք , զի յաւուրցն առաջնոց 'ի միջի ձերում ընտրեաց բերանով իմով լսել հեթանոսաց՝ բանին Աւետարանի և հաւատալ : Եւ սրտադէտն Աստուած վկայեաց նոցա , տալով Աստուած զՀօգի ատրք , որպէս և մեզ , և ոչ ինչ ընտրութիւն արար 'ի մէջ նոցա և մեր , հաւատովք սրբեալ զսիրտ նոցա » :

Եսոր պէս ալ և Յակոբոս առաքեալն . « Եւ յետ լռելոյ նոցա՝ պատասխանի ետ Յակովբոս և ասէ . արք եղբարք , լուարիւք ինձ Հմաւօն պատմեաց որպէս յառաջագոյն Աստուած այց

արար առնուլ ժողովուրդ 'ի հեթանոսաց՝ անուանիւրոյ: Եւ այնմ միաբանին բանք մարգարէից... վասնորոյ ասաց և ես իրաւունս համարիմ մի՛նեղել զայնոսիկ, ոյք 'ի հեթանոսաց դառնան առ Աստուած, այլ տալ թուղթս առ նոսա՝ խորշել 'ի կերակրոցն կռոց և 'ի պոռնկութենէ և 'ի մեռելութեանց և յարենէ... յայնժամ հաճոյ թուեցաւ առաքելոցն և երիցանց և բոլոր եկեղեցւոյն”:

Այսպէս ըրաւ և Պօղոս առաքեալ Անտիոքայ մէջ, կարգա՝ Գործոյ, Ժգ. 16. “Յօտն եկաց Պօղոս, շարժեաց զձեռն իւր և ասէ. արք Իսրայէլացիք և ոյք երկնչիք Աստուծոյ, լուարուք...”. և իր. այն օրուան հրաշալի քարոզութեան վերջն ալ այսպէս կնքելով. “Օհ այսպէս պատուիրեաց մեզ Տէր, եղի զքեզ 'ի լոյս հեթանոսաց լինել քեզ 'ի փրկութիւն, մինչև 'ի ծագս երկրի: Օայս լուեալ հեթանոսացն՝ ուրախ լինէին և փառաւոր առնէին զբանն Տեառն”։ Տեսա՞ր հիմա ալ, Պօղոսին հեթանոսաց հաւատոյ լոյս տալուն իշխանութիւնը ուրկից եղած կ'ըլլայ, Յիսուսէն եթէ Պետրոսէն:

Դ. — Հարցմունք 'ի վերայ արածեալ զոչխարսն:

Հ. Տէր իմ Յիսուս, յարուի՛ առնելէք ետե ինչո՞ւ համար երեք անգամ հարցուցիր Պետրոս առաքեալին թէ՛ “Աիմոն որդի Յովանու, սիրե՞ս զիս”. երբ երեք անգամ՝ “Այո՛, Տէր, սիրեմ զքեզ”, պատասխանը առիր, “Ըրածեալ զոչխարս իմ” ըսիր: Ի՞նչ պատճառաւ էր այս հարցումնդ, կամ թէ ի՞նչ պատճառաւ այն շնորհքը Պետրոսին յատկացուցիր, և այս ձև հարց-

մուկը ինչո՞ւ միայն Պետրոսին ըրիր, ու մէկալ-
ներուն ալ չըրիր. եթէ փորձելու համար էր՝ ինչ-
ո՞ւ մէկալներուն ալ չըրիր այդ ձև հարցման փոր-
ձը, եթէ իշխանութիւն տալ էր՝ ինչո՞ւ մէկին
տուիր ու մէկալները գրկեցիր, եթէ շնորհ էր,
ինչո՞ւ հաւատար չբաշխեցիր, և ինչո՞ւ մէկը ար-
ժանի եղաւ, ու միւս առաքեալքն ալ չեղան:
Կամ թէ, Տէր իմ Յիսուս, այս ոչխարները, որ
յանձնեցիր Պետրոսին արածել՝ աշխարհիս ո՞ր
կողմի ոչխարները պիտի հասկըցուի, (Նոյային ե-
թէ Եւրոպային, Աֆրիկէին եթէ Ամերիկային,
կամ անոնց մէջն ո՞ր ազգաց ոչխարները պիտի ա-
րածէ, Հայոց եթէ Յունաց, Հրէից եթէ հե-
թանոսաց, Լատինաց եթէ Վրաց. կամ թէ Վաղ-
ղիացւոց եթէ Լնգղիացւոց, Լատինացւոց ե-
թէ Վերմանացւոց, Լրաբացւոց եթէ Վամբաց,
Իլամացւոց եթէ Փոլիզացւոց, կամ թէ Լիւաց-
ւոց եթէ Կիւրենացւոց, ևն: Ասամեն ժողովուրդ-
ները Պետրոսին յանձնեցիր, ամենուն ալ Պետ-
րոսը պիտի քարոզէր և ուսուցանէր զճշմարիտ
հաւատոսդ. և միւս մետառան աշակերտներդ ալ
իրենց յաջորդներովը ոչխարի պէս Պետրոս ա-
ռաքեալին հովուութեան տակը կենան ըսիր. ե-
թէ՝ անոնք ալ Պետրոսի պէս ոչխար արածող յա-
տուկ հովիւ կարգեցիր:

Քանզի Հռովմայ պապը կ'ըսէ. Քրիստոս Տէրն
մեր բոլոր աշխարհի ոչխարները, այսինքն՝ բոլոր
քրիստոնեայ ժողովուրդը իրենց հովիւներովը,
մինակ իրեն փոխանորդ հովուապետ Պետրոս ա-
ռաքեալին հաւատաց ու յանձնեց արածել,
այսինքն՝ կենաց պատուիրանքներուդ մէջը և ա-
մեն փրկարար խորհուրդները աւանդեալք 'ի
Փրկչէդ անոր հրամանաւը պիտի կատարուին, և
անոր ձեռքով և կամեցողութեամբ կարեն մա-

կաղել կենացդ փարախին՝ սուրբ արքայութեանդ մէջ :

Եւ ես ալ, կ'ըսէ պապն, Պետրոս առաքեալին ընտիր և արժանաւոր փոխանորդն ըլլալովս՝ պէտք է որ բոլոր քրիստոնեայք իրենց ժողովուրդներովը ըստ ամենայնի ինձի հնազանդին, ինչպէս և երկոտասան առաքեալքն՝ Քրիստոսի :

Թէև այսպէս, բայց, Տէր իմ Յիսուս, Պետրոս առաքեալին Հռովմ երթալուն, հոն քարոզելուն և քրիստոնէութիւնը հոն տարածելուն վերայօք՝ Թէ առաքելոցդ գործոցը մէջ, և Թէ Պետրոսի քարոզութեանց մէջ՝ ամենեին յիշատակութիւն մը չկայ յայտնապէս, և ոչ իրեն յատկացեալ վիճակներու մէջի շրջաբերական նամակներու մէջ, որոնք էին՝ Պանոս, Վաղատիս, Կապադովկիս, ևն :

Պ. Ստաւելալ է պապը. քանզի ընդդէմ է բնաւին իմ ճշմարտասահման կամացս, զոր յայտնեցի աշխարհի : Ոչ ապաքէն պատուիրելով ուսուցի երկոտասան աշակերտներուս միանգամայն որ առանց խորելու և զանազանելու զիրենք մէկը մէկէ՝ հովուեն բանեղէն ոչխարները իմ տեղս, զիս օրինակ առնելով Թէ ինչպէս քաջութեամբ հովուելու է. վասն որոյ ըսի. « Վնացէք յաշխարհ ամենայն, ուսուցէք նոցա պահել զամենայն զոր ինչ պատուիրեցի ձեզ . . » Եւ և կամ Թէ՝ « Վնացէք առաւել առ ոչխարս կորուսեալ տանն Իսրայէլի » :

Եւ ինչպէս որ զիրենք բոլոր աշխարհի մէջ իմ հաւատացելոցս վրայ հովիւ և ուսուցիչ ընդհանրական կարգեցի, որոնք մի միայն իմ ճշմարիտ հաւատքէս կախում ունեցան և ոչ Թէ 'ի միմեանց, նոյնպէս ալ իրենց յաջորդները իրարմէ կախում չունեցան, այլ երբ Հոգւոյն

Աստուծոյ շնորհօք լցուեցան , ըստ իմ պատուի-
րանացս ամենքն ալ միակամ և միասիրտ ըղձիւ
գացին և կատարեցին , հրաշալի եղբայրական
սիրով իրարու հետ միացեալ . քանզի ես իմ ա-
շակերտացս մէջ մեծ և փոքր , տէր և ծառայ
չկարգեցի , այլ դուք ամենեքեան մի էք ըսի ,
դուք եղբարք էք , դուք յայսմ աշխարհէ չէք ,
դուք աղ էք , դուք լոյս էք աշխարհի , դուք
որդեր Հօր իմոյ էք , դուք մանկունք առաքա-
տի էք , դուք զիս սիրեցիք և հաւատացիք եթէ
ես յԱստուծոյ ելի , դուք արդէն իսկ սուրբ էք
վասն բանին զոր խօսեցայ ընդ ձեզ , ես եմ որթ
և դուք ուռ , դուք կենդանի լինելոց էք , զի
ես կենդանի եմ , դուք յիս և ես 'ի հօր իմում ,
դուք կոչէք զիս վարդապետ և տէր , ևն , ևն :

Այլ երեք անգամ Պետրոսին հարցունելս՝
յայտնի է որ՝ իրեն երեք անգամ ուրացութեան
համար էր . և որովհետեւ քանի մի անգամ Պետ-
րոս մարդկային բնութեան տկարութեամբ սխա-
լելով՝ գայթակղութիւն տուաւ իր եղբարց , ուս-
տի յարութիւն առնելէս ետեւ՝ աշակերտացս ե-
րեւելով , երբ անոնք Տիբերեայ ծովին մէջը ձուկ
բռնելու ետեւէ ինկեր էին նորէն , և Պետրոս ալ
մերկանդամ մէջերնին էր , միայն Յովհաննէս սի-
րելի աշակերտս հեռուէն զիս տեսնալուն պէս՝
ճանչցաւ ու Պետրոսին ալ հասկըցուց թէ Տէրն
է այն եկողը : Հոն զիս նոր սքանչելիքներով ա-
նոնց յայտնելէս ետեւ՝ երեք անգամ հարցուցի
Պետրոսին՝ անոր երեք անգամ զիս ուրանալուն
փոխարէն , թէ՛ « Սիմոն Յովնանու , սիրե՞ս զիս ա-
ռաւել քան զդոսս » , այսինքն՝ ընկերներէ դ .
երկու անգամ հարցմանս վստահ պատասխան
տուաւ , բայց երրորդին՝ ծանր եկաւ իրեն հարց-
մունքս ընկերաց քովը , քանզի հասկըցաւ թէ ե-

րէք անգամ ուրացութեան սխալմունքները միտքը ձգել ուղեցի, որպէս զի ալ այնուհետեւ Աստուածութեանս ճշմարտութեւնը մէջ հաստատ մնայ, ալ չտարակուսի, չգայթակղի, զգաստ և զգոյշ մնայ այնուհետեւ իր առաքելութեան ընթացքին մէջը. ինչու որ՝ դեռ հաւատոյ երեսէն տառապանք մը քաշած չունէր, 'ի սէր իմ' անարդուած չէր, 'ի սէր իմ' բանտարկուած չէր։ Ենոր համար Պետրոս՝ երրորդ հարցմանս վրայ վիզը ծռած խոր հառաչելով մը ըսաւ. «Տէր, դու զամենայն գիտես (այսինքն՝ ամեն սխալմունքներս), և դու իսկ զամենայն ճանաչես», (այսինքն՝ ծածկեալ յանցանքներս)։ Բայց դու ներողութեան Տէր ես, և ես ալ ամսրտիւ և ամ հարազատութեամբ և հաւատալով Աստուածութեանդ, պիտի սիրեմ՝ զքեզ։ Այս սրտանց զիս սիրելուն խոստովանութիւնը ցուցնելէն ետեւ՝ անոր յանձնեցի, որ այնուհետեւ իր քաւրողութեամբը դարձուցած ոչխարները, այսինքն յիս հաւատացեալ ժողովուրդը աղէկ հովուէ, վասն որոյ ըսի. «Արածեա՛ զոչխարս իմ»։

Եթէ պապերուն սխալ դատմանը պէս՝ բոլոր ոչխարներս Պետրոսին հովուութեան յանձնեցի՝ միւս մետասան համապատիւ և համաշնորհ ընտրեալ աշակերտացս ինչ յանձնեցի, որոնց ետեւէն խրկեցի զիրենք, ոչ ապաքէն հովուական կառավարչութեան շնորհը ամենուն մէկէն տուի, ըսելով. «Այլ երթայք առաւել առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի. զհիւանդս բժշկեցէք, զըորոսս սրբեցէք, զդեւս հանէք, ձրի առէք և ձրի տուք»։ (Մարկ. Ժ. 5.)։ Չէ՞ որ յայտնապէս ևս ըսի աշակերտացս թէ. «Վնեն ասեմ ձեզ, զի և դուք որ եկիք զկնի իմ՝ 'ի միւս անգամ դալստեան յորժամ նստցի Որդի մար-

դոյ յաթոռ փառաց իւրոց՝ նստջիւր և դուր
յերկոտասան աթոռ դատել զերկոտասան ազգն
Իսրայելի” (Սաբ. 28) :

Հ. Սուրբ Առաքեալդ Յակոբ Ալփեան եղ-
բայր Տեառն, դուն ուր տեղ և ո՞ր ոչխարները
ըստ Քրիստոսի պատուիրանաց արածեցիր, ա-
զմտ էիր տիրապարզ և հովուական իշխանու-
թեամբդ ընդ առաքելակից եղբարցդ, եթէ՝ ըստ
նախապաշարեալ կրիցն Հռովմի պապերուն՝ Պե-
տրոսի միահեծան իշխանութեան տակն էիր, և
անոր արտօնութեամբ և անօրէնութեամբ զկամս
Քրիստոսի կատարելով կը քարոզէիր :

Պ. Գայթակըութեան տեղի տուող հարցում,
այդ հարցումը Քրիստոսի աշակերտաց ի՞նչ կը
վայելէ, ո՞վ էր Պետրոս և ո՞վ էր Յակոբոս կամ
Բարդուղիմէոս, չե՞զր ամեն առաքեալքս ալ բա-
լոր բանեղէն ոչխարաց վրայ հովիւ կարգեցանք,
’ի մի միայն քաջ և անձնագիր հովուապետէն
մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ ասաց. Կսիսկ
եմ հովիւն քաջ, ևն, և մեզի ամենքս ալ վար-
ժեց ու կրթեց իւր ամենակերպ հիանալի շնոր-
հօք և առաքեց բոլոր աշխարհ իւր ճշմարտու-
թիւնը քարոզելու, չե՞ որ իւր երկնաւորաց և
երկրաւորաց զօրացուցիչ զօրութենէն զօրա-
ցանք, անոր աստուածային պատուէրը սաստիկ
զգուշութեամբ պահեցինք՝ ամենևին մէջերնիս
մեծ, փոքր, գլուխ, ծառայ, պետ, պաշտօ-
նեայ չունենալու և չօրոշելու համար :

Եթէ Պետրոս առաքեալ եղբայրս բոլոր առա-
քելոցս վրայ յատուկ իշխանութեան արտօնու-
թիւն մը ունենար՝ անշուշտ կը հարկաւորէր որ
անունը ’ի սփիւռս գրած Կաթուղիկեայց Թուղ-
թիս մէջը գրէի, որուն մէջը ամենևին Պետրոսի
անունը յիշած չունիմ, ինչու որ հարկաւորու-

Թիւն մը չկար յիշելու, ինչո՞ւ որ ան ալ մեզի
պէս Վրիստոսական օրէնքը քարոզող էր և ոչ
օրինաց տէր կամ օրէնք սահմանադրող:

Ե. — Հարցունք ՚ի վերայ վէմն հաւատոյ:

Տէր իմ Յիսուս, ինչ բանի համար ըսիր Պետ-
րոս առաքեալին թէ՛ “ Դու ես վէմ, և ՚ի վերայ
այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, և դրունք դը-
ժօխոց զնա մի՛ յաղթահարեցեն ”: Վանդի Հը-
ռովմայ պապը աս խօսքը իր յաղթականութեան
գործի մը ընելով՝ ալ աւելի կը խրոխտայ քրիս-
տոնեայ ազգաց վրայ մեծամեծ դայթակղութիւն-
ներ սերմանելով ուղղադաւան հաւատացելոցդ-
մէջ. որոնք զբեղմիայն՝ հաւատոյ իսկական վէմն,
կենաց դուռը, արքայութեան փականք և ճանա-
պարհ ճշմարտութեան ճանչնալով դաւանելով
կը քարոզեն, և այս իսկական փրկութեան նիւ-
թերուն վրայ իրենց առաքելական սուրբ եկե-
ղեցին հիմնեալ հաստատեալ են և կը հաստա-
տեն յարակայիւ աստուածայինդ շնորհաց ներ-
գործութեամբ մինչև յաւիտեան, որպէս խոս-
տացար թէ՛ “ Ես ընդ ձեզ եմ մինչև ՚ի կատա-
րած աշխարհի ”:

Իայց Հռովմայ պապը կ'ըսէ. հաւատոյ վէմը
Պետրոս առաքեալն է, որուն գերեզմանն ալ
Հռովմայ մէջն է, ըստ կարծեցեալ համբաւոյն,
և Հռովմն ալ Այլ Գիւղերայ կ'անուանէ: Յայտնի
է որ բնական լուսոյ տկան, այսինքն՝ արեգա-
կան լուսին համար չէ ըսածը, քանզի նա իւր
աշխարհածագ լուսաւորութեան ակնը ըստ սահ-
մանելոյդ՝ արևելքէն կը բանայ համայնից վրայ:
Հասկա՞ գերբնական լուսոյ, այսինքն՝ Վրիստո-

սահան ճշմարիտ հաւատոյ լուսաւորութեան ծագման համար է ըսածը, որ և բնաւին անհիմն է և սուտ . քանզի հաւատոյդ տիեզերատարած պաշտելի Մեն՝ դու ինքն իսկ ես, Տէր իմ Յիսուս, Փրկիչդ աշխարհի : Այսու ամենայնիւ՝ պապը խրոխտալով կը պարծենայ բոլոր ազգաց վրայ թէ՝ Հռովմայ եկեղեցին է գլուխ ամենայն եկեղեցեաց, վէմն քրիստոսական սուրբ հաւատոյ, և կենդրոն միութեան ամենայն հաւատացեւոյ . վասն որոյ՝ ինչպէս որ Պետրոս Առաքելոց վրայ առաքելապետ էր, կ'ըսէ, նոյնպէս և ես անոնց յաջորդաց վրայ իշխան և առաքելապետ և փոխանորդ Տեառնդ մերոյ . ուստի մեծասրտութեամբ կը մեծաբանէ երկոտասան ազգաց վրայ միանգամայն ըսելով . Սիայն Հռովմայ եկեղեցին է ճշմարիտ եկեղեցի, ուղղափառ, անսխալ . քանզի նա միայն հիմնեալ է, կ'ըսէ, Պետրոսի ճշմարիտ դաւանութեան վիմին վրայ, և նոյն եկեղեցւոյ ժողովուրդը միայն փրկութի կը գտնայ, և անկից դուրս ուրիշ մնացած եկեղեցիները ճշմարիտ հաւատոյ վիմին վրայ հիմնեալ չեն : Եւ հետեւաբար, կ'ըսէ, եթէ այն եկեղեցիները չդառնան վերոյիշեալ իշխանութեանց վրայ զիս տէր և իշխանապետ և փոխանորդ Պետրոսի, ինչպէս և Պետրոսն Վրիստոսի՝ չդաւանին ու չընդունին՝ չարափառ, հերձուածող և հաւատոյ վիմին շաւղէն խոտորեալ են, ևն, ևն : Վասն որոյ և դրունք դժոխոց զիրենք պիտի յաղթահարեն, ևն :

Պ. Սալէալ են, գիտեմք, և յայտնապէս կը զինին ընդդէմ ճշմարտասահման հաւատոյս իմոյ . քանզի՝ Պետրոսի դաւանութիւնը իրենց ամբարտաւանութեան կրից գործի և նիւթ ընելով, խոտորեալ են իմ ճշմարտաւանդ պատգամե-

րէն, հեռացեալ են իմ սիրոյ իսկութեան սահմանէս. միթէ Պետրոսին ըսելովս թէ՝ « Դու ես վէմ և ՚ի վերայ այդը վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ », Պետրոս հաւատք եղաւ : Հօր Լստուծոյ երկու անգամ երկինքէն՝ « Դա է Արդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ՝ դմա լուարուք » ձայնը Պետրոսին մօտիկ ըրէք կը հասկընան : Չէ որ ան ալ այն ձայնին հաւատալով Պետրոս եղաւ : Հօր Լստուծոյ նախասահման կամքը Պետրոս կատարեց, Պետրոս իւր անձը ետ փոխանակ բազմաց փրկութեան, եթէ՝ ինքը այն փրկող անձին հաւատալով Պետրոս եղաւ :

Յովհաննէս Սկրտիչս ինծի համար ըսաւ թէ՝ « Լհա՛ գառն Լստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի » : Լս մեզքը բարձող Լստուծոյ գառնը միթէ Պետրոսն էր, եթէ՝ ինքը Պետրոսն ալ մեզքը բարձող գառին հաւատալով՝ Պետրոս եղաւ :

« Լմենայն օրէնք և պատուիրանք ՚ի մի բան կատարին », ըսի, « այսինքն՝ ՚ի սիրեցես զընկեր քո իբրեւ զունձնդ » : Լս խօսքով մինակ Պետրոսի լոկ անունը սիրելը կը հասկընան, և կամ միայն Պետրոսի քարոզութեամբ ինծի հաւատացեալ ժողովուրդը քրիստոնեայ կ'ընդունին, և միւս անձնանուէր քրիստոնեայք եղբայր և ընկեր չեն : Լսող կամաւ կուրացելոց, Պետրոսին ըսելս թէ Ի վերայ այդը վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ », ըսել չէ Պետրոսին վրայ կամ անոր ապականացու ոսկերաց գերեզմանին վրայ իմ եկեղեցիս պիտի շինեմ, այլ գիտ Արդի Լստուծոյ դաւանած խօսքին վրայ պիտի շինեմ, այն խօսքին պիտի հաւատալ տամ մարդկան, և այն խօսքին վրայ պիտի միացընեմ ժողովուրդս ըսել է :

Եւ այսպէս Պետրոսին ըսելուս պատճառը ան է որ երբ ելայ Փիլիպպեայ Կեսարիոյ կողմերը գացի աշակերտներովս՝ հոն հարցուցի անոնց թէ՛ մարդիկ ինձի համար ո՞վ է կ'ըսեն, պատասխանեցին թէ՛ ոմանք Յովհաննէս Սկրաիչն է կ'ըսեն, ոմանք՝ Լըղիան, և ոմանք ալ՝ Երեմիայն կամ մարգարէնէրէն մէկը. անոր համար ես ալ իրենց հարցուցի, հապա դուք ո՞վ եմ կ'ըսէք ինձի համար. անշուշտ ամենքը մէկէն պատասխան տալու չէին ա, թէպէտ ես ամենուն մէկէն հարցուցի և դուք ըսի:

Պետրոս, որ ամենէն տարօք և ամենէն առաջ ինձի աշակերտող էր, իր Լնդրէաս եղբօրը հետ՝ ամենէն առաջ իւր ընկերներուն մէջէն դաւաանեց զիս ըսելով. « Դու ես Որդի Լստուծոյ կենդանւոյ »: Սիւթէ աս դաւանութիւնը միայն Պետրոս առաքեալը դաւանեց:

Չէ՞ որ Պետրոսէ առաջ դաւանեցին զիս մագերը, Յովհաննէս Սկրաիչը, Սիմէօն ծերունին, Լբգար թագաւորը և Նաթանայէլ (այսինքն Բարթուղիմէոս) Հայաստանի առաքեալը, որուն սրտին անարատութիւնը տեսնելով գովեցի զինքը ամենուն առջևը ըսելով. « Լհա՛ արդարեւ Իսրայէլացի, յորում նենգութիւն ոչ գոյ »: Եւ ես իրեն հարցնելէս առաջ թէ՛ « Նաթանայէլ, ես ո՞վ եմ »: Նա ինքնիրենը մեծ ջերմեռանդութեամբ դաւանեց զիս, ըսելով. « Դու ես որդին Լստուծոյ, դու ես թագաւորն Իսրայէլ »:

Ուրեմն՝ Հայաստանի ժողովուրդն ալ թող իր Բարթուղիմէոս առաքեալովը պարծենայ, ու ինքքը զինքը մեծ դասէ, իրաւունք ունինք ըսելով, թէ՛ Քրիստոս միայն մեր Բարթուղիմէոս առաքեալին ջերմ աստուածադաւանութեան և

Մարութը սրտին հաւնելով՝ գովեց զհնքը և նոյն
եղանակ գովութիւն ուրիշ առաքելոց չտուաւ :
Այն, տեղի ունին Հայաստանի ժողովուրդը պար-
ծենալ, բայց քաջ գիտեն թէ լոկ իրենց առա-
քելոյն աստուածամերձութեամբը պարծենա-
լով՝ իրենք ալ աստուածամերձ չեն կրնար ըլլալ .
քաջ գիտեն թէ մէկ արեգակէն ծագեալ շառա-
ւիղները իրարմէ տարբերութիւն չեն ունենար .
քաջ գիտեն աստուածաբանել թէ ասանկ սնտոյ
բմբումունքները բնաւին ներհակ են խմանաչառ
խնամակալութեանս :

Ահա ասոնց մի և նոյն դաւանութիւնը վճ-
անուանելով ըսի . “ Ի վերայ այդք վիճի շինե-
ցից զեկեղեցի իմ և դրօշնք դժոխոց զնա մի
յաղթահարեսցեն ” : Ասկէ չհետեւիր թէ ես մի
նակ Պետրոս առաքեալս հաւատոյ իսկութիւն ,
հաւատոյ սահման կամ գլուխ հաւատոյ կար-
գեցի . քանզի ապականացուն և անցաւորին վը-
րայ՝ անապականը և անմահականը չհիմնադրուիր .
հաւատոյ սահմանը՝ կենդանի մարդկան միտքն և
սիրտն է , որոնց մէջ հաւատոյ բնակելուն ըս-
տուգութիւնը՝ անոր ծառայելն և պաշտօն մա-
տուցանելն է , այսինքն՝ գործքն ըստ հաւատոյ
գործելն :

Եթէ ըսէք թէ՝ ինչո՞ւ համար առաքելոցմէ ու-
րիշ դաւանողներուն “ Դու ես վե՛մ ” չըսիր :
Վանդի անոնք հաւատք քարոզելու , հաւատոյ
վրայ եկեղեցի հաստատելու առաքելութեան
պաշտօնի ընտրուած չէին . անոնք ոչխարի պէս
էին , ասոնք հովիւի պէս զանոնք հովուելու ա-
ռաքեցի , անոնք ձուկի նմանցուցի , առաքեալ
ներս՝ ձկնորսի . որ զանոնք որսան կորստական
կենցաղոյս ծովէն ՚ի կեանս :

Արեւմն՝ այս ճշմարիտ դաւանութեանը վրայ

Հիմնեալ եկեղեցիները աշխարհիս որ կողմը կ'ըլլայ՝ Թող ըլլայ, քրիստոսական եկեղեցին է, առաքելադիր, ճշմարտահիմն և մի, ինչպէս է Միոյ մէջ Հայկազն նախահոււտ աղբիւն առաքելական, անտրառ և ուղղափառ եկեղեցին. քանզի ՚ի վերայ վիմին հաւատոյ ճշմարտութեանս հաստատեալ է, և որուն վէմը ես ինքն եմ Որդիւն Հօր Աստուծոյ կենդանւոյ:

Որ առաքեալս և առաքելոյաջորդ հայրապետներս իրենց եկեղեցիները այս վերնապարգև Աստուածադաւանութեանս վիմին վրայ չհաստատեցին, ոչ ապաքէն ամենեքեան մէկ հոգի առին, ամենեքեան ըստ իմ առաքելութեան գնացին յաշխարհ ամենայն ՚ի քարոզութի կենաց յամենայն աղգս, և իմ հաւատոյս սիրոյն համար՝ անտարակոյս անտանելի չարչարանքներով հաւատոյս լոյսը արեգական լուսին պէս ծագեցին ամեն արարածոց, և կերպ կերպ ակամայ մահուամբ ելան յաշխարհէս, որով սաուգեցին հաւատոյս վրայ իրենց վէմ անշարժելի հանդիսամեակին:

Ապա՝ Հռովմայ պապերուն վէմն ո՞րն է, որով ամենուն վրայ կը ծանրանայ, այդ ինչպէս վէմ է, որ փոխանակ իր հաւատացեալները յինքն հաստատելու՝ վէմ դայթակղութեան և վէմ գլորման եղեր է այսքան ժամանակ, իրեն զարնուողները այսինքն ներհակողները փշուրելուն տեղը՝ ինքը կը փշուրի: Բսեւ է որ՝ ինքը բուն վիմին ճշմարտութեան ներհակ մնալով՝ իր վրայ հաւատացեալք չեն հաստատուիր ու չեն յարակայիր. քանզի ըսի. «Թագաւորութիւն յանձն բաժանեալ կործանի»: Այնպէս և ժողովուրդ միոյ եկեղեցւոյ երբ յեղբայրսիրութենէ կը բաժանի, ՚ի խաղաղութենէ կը հեռանայ, հաւատ-

քը կը բաժանէ՝ աղգութիւնն ալ կամ լրութիւն ալ անշուշտ կը կործանի ու կ'անդօրանայ :

Ուրեմն՝ թող ամաչեն ու թող զգաստանան անանկ վարձկան հովիւները , քանզի ինձի օրինակ առնող քաջ հովիւները իրենց անձը չխնայեցին իմ ոչխարացս փրկութեանը համար , սէր քարոզեցին , սիրով միաբանեցան իրարու հետ . վասն այնորիկ աշխարհք հնազանդեցաւ իրենց , ճանչցաւ զիրենք իմ աշակերտս ըլլալին , ինչու որ՝ ատելութեամբ չվարուեցան միմեանց հետ , ետելութեամբ չխրոխտացին իրարու վրայ , տեղով կամ ոահմանով չհպարտացան , ինչպէս որ պապերը կը պարծենան Հռովմայ ճարտարարուեստ գեղեցկութեամբ , մեծութեամբ , մարդկան բազմութեամբ , լայնարձակ հրապարակներով , աշխարհավայել տեսարաններով , որոնք ամենեւին հաւատոյ կենդանութեան օգուտ մը չունին , երբ հաւատոյ , եղբայրսիրութեան և քարեպաշտութեան գործոց գեղեցկութիւնն ալ չգերազանցէ անոնց վրայ . ապա թէ ոչ՝ ի՞նչ տարբերութիւն պիտի ունենան աշխարհիս հին եօթը հրաշալիքներէն , որոնց անցաւոր փառքը ժամանակին հետ անցան և անյայտ եղան :

Եթէ հաւատացելոցս ըստ հաւատոյ մասին տեղով կամ քաղաքով պարծենալ հարկաւորի՝ նախ պարտ և արժան է՝ սուրբ քաղաքաւ , այսինքն՝ Լըուսաղէմաւ պարծենալ . քանզի ան միայն կըրնայ իրաւամբ պարծենալու տեղի ունենալ , քան զամենայն վանորայս և եկեղեցիս . որովհետեւ թէ ըստ հնոյն և թէ ըստ նորոյս՝ նա միայն ծանօթ եղաւ հրեշտակաց և մարդկան , նա միայն ոահմանեցաւ լինել տեսարան և պատկեր աստուածապաշտութեան սկզբնաւորութեանը մայր տեղի . անոր համար կոչեցի քաղաք սուրբ , քա-

ղար աւետեաց երկրի. նա եղև ստուերական օրի-
նացն պարունակող և նորոյս իսկական օրինաց
մայր և ծնող, Հոգին Աստուծոյ անոր վրայօք
մարգարէից մարգարէանալ տուաւ գալտեանս
համար. անոր մէջը ծնայ, անոր Յորդանան գե-
տին մէջ մկրտեցայ, և ոչ Հռովմայ Տիբերիս,
Փօ կամ Փանառօ գետերուն մէջ: Վողգոթայի
մէջ խաչս բարձրացաւ և ոչ Հռովմայ Ալիսէնեան
լերանց և կամ բարձրագոյն Սէլինոյին վրայ:
Աւր է ապա քու անունդ, սնապարծդ Հռովմ,
որ գերեալդ ես 'ի բնութենէ՝ փրկութիւն 'ի
քեզ կը քարոզես:

Այս, կրնայ և Հռովմ Արուստղէմ քաղաքին
որբութեան պատկերը ունենալ և որբութեան
հարկիս երկրորդ իջման Սիածնիս տեղւոյն նմա-
նիլ, երբ իմ գործոցս պատկերը ունենայ, այսին-
քըն՝ իմ սիրովս պարծենալ, իմ անուամբս մե-
ծանալ, իմ խոնարհութեամբս բարձրանալ, իս-
կութեամբ յաջորդել աշակերտացս. քաջ աչա-
լըթութեամբ դգուշանալ անանկ անխոյթ և կամաւ
պաշտ հովիւներէն և անոնց դայթակղեցուցիչ
մեծութիւններէն և եկեղեցաբաժան հնարքնե-
րէն: Վիտեմ, մորթիւք ոչխարաց կը շրջին, այսին-
քըն՝ ինձմով կը պարծենան և Պետրոսի դաւա-
նութեամբ զիրենք պաշտել տալու իրաւունքներ
կը գտնան, որ միամիտ ժողովուրդէն՝ ռաբբի,
ռաբբի կոչուին, վասն որոյ՝ պէտք չէ ամեն հո-
գւոյ հաւատալ, պէտք չէ նոր հաւատ սահմա-
նողաց ունկնդիր լինել, զի հաւատքն յԱստա-
մանէն մէկ անգամ սահմանուեցաւ, ալ չսահ-
մանուիր: Այլ պէտք է որ իմ սուրբ Աւետա-
րանս միայն իրենց շաւիղ և ուղեցոյց ընեն առ-
վէմն հաւատոյ ճշմարտութիւնն պաշտելու, ո-
րուն վրայ որ՝ առաքեալք և առաքելայաջորդ հո-

վիւններս հիմնեալ և հաստատեալ են, և անոնց նմանեացն ալ կը կրկնուի թէ՛ “Ես ընդ ձեզ եմ մինչև ՚ի կատարած աշխարհի” . կամ թէ՛ “Ո՛ւր իցեն ժողովեալ երկուց և երից՝ անդ եմ և ես վէմն կենդանի ՚ի մէջ նոցա” . Քանզի իմ եկեղեցւոյս վէմը՝ զինքը այսինքն հաւատքը գործով դաւանողին է, իմ վէմն աննեմդ է, իմ վէմն միութեան կենդրոնն է, սիրոյ սահմանն է, իմ վիմակիր եկեղեցիս՝ հաւատացելոց գումարն է, և ոչ Պետրոսին կամ Պօղոսին հողանիւթի ոսկերց վրայ նիւթահան շինուածք :

Հ . Ի՞նչ կ'ըսես, սրբազան առաքեալդ Պետրոս, ըստ հաւատոյ վէմ ի՞նչ կը հասկըցուի . դուն ինչո՞ւ վէմ անուանեցար, ի՞նչ է վէմն և ո՞ւր :

Պ . Վէմ հաւատոյ ըսել է՝ հաւատալ Յիսուսի Քրիստոսի Հօր Աստուծոյ ճշմարիտ Որդի ըլլալը, ինչպէս որ կանխագոյն մարգարէք Հոգւով սրբով գուշակեցին, ինչպէս որ նախ քան զիս բազումք դաւանեցին, և ինչպէս որ նա ինքն Հայրն Աստուած երկու անգամ ՚ի վերուստ վկայեաց իր Որդւոյն ճշմարտութեանը վրայօք, ասոնք ամենն ալ թէ՛ կանխապէս և թէ՛ ներկայապէս լսելով գիտնալովս՝ երբ Յիսուս ալ հարցուց մեզի թէ՛ Ի՞նչ կ'ըսես, ես ալ նոյն դաւանութեան իսկութիւնը խոստովանելով ըսի . “Ի՞նչ ես Որդին Աստուծոյ կենդանւոյ”, ինչպէս որ առաքեալ եղբարքս և Նաթանայէլ առաքեալն ալ նախ քան զաշակերտելն դաւանեց ըսելով . “Ռաբբի, դու ես Որդին Աստուծոյ, դու ես թագաւորն Իսրայէլի” : Ահա աս է վէմն հաւատոյ, զոր և ես դաւանեցի, վասն որոյ ըսաւ . Ի վերայ այդր վիմի, այսինքն՝ ահա այդ դաւանութեան վրայ պիտի շինուի

նեմ իմ եկեղեցիս : Ինչպէս որ շինեց 'ի ձեռն
միասիրտ , միակիրթ , միաբան և միապատիւ ա-
ռաքելոցս :

Եւսա ամեն մարդ , ո՛ր ոք և իցէ , եթէ բոլո-
րով սրտիւ խոստովանի և դաւանի թէ՛ Յիսուս
է Որդի շօր Եստուծոյ , Եստուած ճշմարիտ ,
ան ալ վէմ կ'անուանի . ոչ ապաքէն այսպէս
դաւանողաց համար առ հասարակ ըսաւ . “ Ի ուր
էք տաճար Եստուծոյ կենդանւոյ ” : Եթէ հա-
ւատացեալք տաճար Եստուծոյ են , ապա ուրեմն
'ի վերայ վիմին հաւատոյ հաւատացեալ են , ա-
պա՝ վէմն այսինքն զՅիսուս Քրիստոսը իրենց
սրտին մէջ հաստատեալ ունին : Ոչ ապաքէն և
ես սոյն բանը ճշմարտելով վկայեր եմ ըսելով .
“ Եւ դուք իբրեւ զվէմն կենդանիս լինիք տաճար
հոգեւոր յանարատ քահանայութիւնն մատուցա-
նել զհոգեւոր պատարագս հաճոյս Եստուծոյ 'ի
ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի : Քանզի կայ իսկ 'ի
գրի թէ՛ Եհաւասիկ դնեմ 'ի Սիօն վէմ ընտիր ,
դլուխ անկեան պատուական և որ 'ի նա հաւա-
տացէ՝ մի՛ ամաչեսցի ” : (Կաթ . աթողլի , բ . 5 :)
Ի նա ըսելով՝ Պետրոս կամ Պօղոս չհասկըցուիր ,
հապա Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ հաւատքը :
Եւ Քրիստոսի հաւատացելոց համար ալ ըսի .
“ Չեզ այսուհետեւ հաւատացելոց է վէմ պա-
տուական , իսկ անհաւատիցն , վէմն զոր անար-
գեցին շինողքն . նա եղև դլուխ անկեան և վէմ
դլորման և վէմ դայթակղութեան նոցա , որք
դայթակղին ապստամբեալք 'ի բանէն յոր և ե-
դան ” :

Շ . Բէ , Պօղոս առաքեալ , դուն ո՞ր վիմին
վրայ շինեցիր զեկեղեցիդ , այսինքն՝ յանուն ո՞-
րոյ գործուցիր և միաբանեցիր ժողովուրդդ ,
նմանութեամբ առնուած վէմ անուանեալ Պետու

բոսին անուենովը, եթէ՝ բուն վէմ անսահման
Յիսուսի Վրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ անուան
ճշմարտութեան վիմին վրայ:

Պ. Այդ ուրբան թերահաւատի հարցումն է.
է՞ որ եկեղեցի ըսելը՝ հաւատացելոց ժողովը ըս-
տել է, որ հաւատոյ վիմին վրայ կը շինուի, և
հաւատն է վէմն իսկ ինքն Յիսուս Վրիստոս Հօր
Աստուծոյ Որդին յերկնից իջեալ. մարդն Պետ-
րոս ո՞վ է՝ որ վէմ հաւատոյ ըլլայ. եկեղեցի Վր-
րիստոսի՞ կը կոչուի, եթէ՝ եկեղեցի Պետրոսի,
վէմ հաւատոյ կը կոչուի, եթէ՝ վէմ Պետրոսի:

Վրիստոսական եկեղեցւոյ վէմը ո՞վ կամ ինչ
ըլլալը ես ոչ որբազան Պետրոսէն և առաքելոց-
մէ մէկէն սորվեցայ, ոչ ալ ինքը Վրիստոս՝ Պե-
տրոսին կամ առաքելոց մէկին քովը խրկեց զիս
եկեղեցւոյ վիմաւթիւնը սորվելու իբրեւ իր փո-
խանորդէն, այլ ինքն Տէրն՝ ինչպէս միւս առա-
քեալքը՝ զիս ալ կարգեց աւետարանել զիւր եկե-
ղեցւոյ վէմը, ինչպէս որ յայտնած եմ. “Յու-
ցանեմ ձեզ, եղբարք, զԱւետարանն, որ աւե-
տարանեցաւ յինչն, զի ոչ էր ըստ մարդոյ, քան
զի և ոչ ես ՚ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յու-
մեքէ, այլ ՚ի յայտնութենէն Յիսուսի Վրիստո-
սի” (Պալ. ւմ. 11.):

Իմ ազատ հոգեորական իշխանութեանս վրա
յօք ալ գրած եմ. “Այլ . . . իբրեւ տեսին ե-
թէ հաւատացեալ է ինձ Աւետարանն անթլիա-
տութեան, որպէս Պետրոսի ՚ի թլլիատութեան,
զի որպէս յաջողեացն Պետրոսի յառաքելութի
թլլիատութեանն (այսիւքն՝ Հռէից մէջ քարո-
ղել և հիմնադիր ըլլալը) յաջողեաց և ինձ ՚ի հե-
թանոսս (քարոզել և հիմնադիր եկեղեցւոյ հան-
դիսանալ): Իբրեւ գիտացին զշնորհսն, որ տուեալ
էին ինձ, Յակոբոս և Կեփաս և Յովհաննէս, որ

կարծեալսիւնք էին՝ ձեռն ետուն հաւանութե
ինձ և Քառնաբայ, զի մեք 'ի հեթանոսս, և նա-
բա 'ի թլփատութեան"։ (Ինչոյն, 7։)

2. — Հարցունք 'ի վերայ փականայ արչայո-վեան։

Հ. Տէր իմ Յիսուս, Արքայութեանդ դրան
փականայ իշխանութիւնը երբ տուիր Պետրոսին,
կամ, մինակ Պետրոս առաքեալին տուիր, եթէ՝
երկոտասանից մէկէն։ Քանզի Հռովմայ պապը՝ աս
բանով ալ կը խորոխտայ ամեն քրիստոնեայ ազգաց
վրայ ըսելով. Արքայութեան դրան բանալիները՝
մինակ Պետրոսին տուաւ. և որովհետեւ ես ալ՝
յաջորդաբար անոր արժանաւոր փոխանորդն եմ,
վասն որոյ նոյն իշխանութեան բանալին իմ քովն
է, ուստի թէ՛ արժանաւոր և թէ՛ անարժան հո-
գին արքայութիւն տանելու արտօնութիւնը ինձ
մէ կախեալ է, ապա՝ ո՞վ որ զիս փոխանորդ Պետ-
րոսի չճանչնայ, ինձի չհնազանդի, և իմ եկեղե-
ցիս միայն ուղղափառ չդաւանի՝ արքայութեան
դուռը անոր վրայ չեմ բանար, կը զրկեմ զինքը
յաւիտենական կենաց ժառանգութենէն"։
Այս անսահմանելի իշխանութիւնը, որով որ ին-
քը անօրէն կը պարծենայ, իրաւ է թէ սուտ,
քանզի լսողները զարմանալով ծաղրի կ'առնեն
զինքը, թէ շահախնդրութեան երեսէն այս աս-
տիճան ալ սուտ վարդապետութիւն կ'ըլլայ ե-
ղեր, և ասանկով փոխանակ հոգի շահելու՝ գայ-
թակղութիւններ տալով՝ թերահաւատութեան
մէջ կը ձգէ ժողովուրդը։

Պ. Սխալեալ է, գիտեմ. քանզի ընդդէմ է իմ
կենաց ճանապարհիս, զորն որ աւետարանեցի
աշխարհի ըսելով. "Ես եմ դուռն կենաց, և ո

եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք , ոչ
որ դայ առ Հայրն , եթէ ոչ ինն ” . (Յով . ԺԳ . 6 .)
Թէպէտ այդ փականքը Պետրոսին խոստացայ , զիս
Որդի Մտուծոյ դաւանելուն համար յառաջ
քան գյարութիւնս , բայց յորժամ յարեայ՝ այն
խոստացած իշխանութիւնս ամենուն հաւասար
տուի . քանզի զանոնք Վալիլեա կանչելով , որ
տեսնան թէ յարեալ եմ , երբ եկան երկրպագու
թիւն ըրին ինձի , առաքելոցս մօտիկցայ ու ը
սի . “ Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յեր
կինս և յերկրի , որպէս առաքեաց զիս Հայր և
ես առաքեմ զձեզ . զնացէք այսուհետեւ աշա
կերտեցէք զամենայն հեթանոսս , մկրտեցէք զնո
սս յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ ,
ուսուցէք նոցա զամենայն պատուիրանս , զոր
ինչ պատուիրեցի ձեզ և ահաւասիկ ես ընդ
ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ՚ի կատարած
աշխարհի ” : Եւ այս իշխանութիւնս ամենուն
հաւասար տալէս ետեւ՝ փչեցի անոնց մէջը ու
ըսի . “ Առէք հոգի սուրբ , եթէ ումեք թողու
ցուք զմեզս՝ թողեալ լիցինոցա , եթէ զուրուք
ունիցիք՝ կալեալ լիցի ” : Ահա այս է իմ արքա
յութեանս դրան փականքը , զոր տուի աշակեր
տացս և յաջորդաց նոցա մինչև ՚ի կատարած աշ
խարհի իրենց հետ ըլլալով :

Վանք որ այս փականքը՝ դեռ աշխարհիս մէջ
եղողներուն համար է , այսինքն՝ արքայութիւն
մտնելու համար հաւատացելոցս արժանաւ որ դոր
ճքեր ընելու կարողութիւն և վստահութիւն
տուի ըսել է , որով կարող ըլլան ուղղել և
սրբակրթել իմ ժողովուրդս և արժանացուցանել
զանոնք աստուածատեսութեանս , որ է փառք և
կեանք յաւիտենական : Ասով չհասկըցուիր թէ
աստուածատեսութեանս իշխանութիւնը իրենց

մէ կախեալ ըլլայ, զի ստեղծողն չփակուիր ու
չծածկուիր ստեղծուածին կամաց տակը. ինչպէս
կաւք բրուտին չկրնար հրամայել, նոյնպէս ալ
ստեղծուածն ստեղծողին:

Այս փականքը, զոր ամենուն մէկէն տուի,
երկու կերպ կարողութիւն և իշխանութիւն կը
պարունակէ. առաջինն է պաշտօն կարողանալոյ
իմ կամքս ու պատուիրանքս ժողովրդեան քա-
րողելու և զողովները և զանուսումները սոր-
վեցընելու, լուսաւորելու, և անոնք որ մեղաց
կապով կապուած ու փակուած են՝ առաքինու-
թեան դեղերով քակելու և արձակելու. ինչու
որ՝ մեզքը մարդուս ազատութիւնը կը վերցընէ
և գերութեան տակ կը ձգէ: Այլ որովհետեւ մեզ-
քն ալ փոխաբերութեամբ կամ նմանութեամբ
Ա. Վրոյց մէջ շատ տեղի՝ ըսուի՝ կապ, կապանք,
շղթայ, փակ, տուռ, կնճիռ, բանտ, խաւար,
մառախուղ, աղտ, ախտ, բեռն, պարտք, ևն,
ևն. և մեղաւորներուն համար ալ կ'ըսուի՝ կա-
պեալ, ընկղմեալ, պարտաւորեալ, մեռեալ, կու-
րուսեալ, ատեցեալ, ևն: Այսպէս ալ փոխա-
բերական բաներով քարողելու իշխանութիւնը
կամ կարողութիւնը կ'ըսուին փականք, և քա-
րողողները կ'ըսուին փականաց տէր:

Իսկ երկրորդ պաշտօնական կարողութիւնն է՝
թողութիւն տալ կամաւ և սիրով զղացեալ
մեղաւորաց, որ ըսել է՝ քակել զանոնք մեղաց
կապէն, հանել մեղոց բանտէն, ազատել մեղաց
գերութենէն: Բայց հրապարակական մեղաւոր-
ները, որոնք որ մահացու մեղքերով բեռնա-
ւորեալ են, չեն զղար, չեն ապաշխուեր, ու
իրենց մեղացը մէջ յամառեալ են՝ անանկներն
ալ կապել, բանտարկել, հերքել և ի սուրբ
հաղորդութեան խորհուրդէն զրկել:

Արքայութեան փականքը այն իւրաքանչիւր բրիտանից քովն է, որոնք Ատուածորդւոյս սուրբ կամքը կը կատարեն ջերմեռանդ դործքերով և անձնանուէր եղբայրսիրութեամբ, ըստ որում ըսի. «Արքայութիւնն 'ի ներքս 'ի ձեզ է»։ Բայց անոնք որ կ'ուզեն սուտ վարդապետութեամբ երկնից արքայութեանը բոլորովին տիրել և իւրացնել, թող չյուսան ասանկ սընոտի յուսով ագէտ և միամիտ ժողովուրդներս խաբել, ինչու որ՝ յուսով մեղանչողք անյոյս կը կորնչին։ Քանզի այս տեղի արքայական կեանք վայելող մեծատանց համար ըսի թէ այն տեղը՝ վիհ մեծ է ընդ մէջ մեր և ընդ մէջ ձեր։

Ուրեմն՝ անոնք որ իմ առտուածային կամացս աւանդութիւնները արժանաւորութեամբ կը կատարեն, ես ալ ամենայն հաճութեամբ կ'ընդունիմ զանոնք։

Այո՛, արտօնութիւն տուի առաքելոցս և յաջորդաբար անոնց փոխանորդաց, ըսելով. «Օր կապիցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր արձակիցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս»։ Բայց թող չհասկընան թէ աս արտօնութեանը վրայ կրնան բռնութեամբ, անիրաւութեամբ, աչառութեամբ կամ կաշառառութեամբ իրենց կամքը 'ի դործ դնել, ու անդատապարտ մնալ յարդարադատ Վատողէն, զոր ոչ առաքեալքս ըրին և ոչ անոնց ճշմարտաշաւիղ յաջորդները. այլ ներելի մեղաւորաց մեղացը արձակում տուին՝ ընդունեցի, և աններելի և մահացու մեղաւորաց մեղացը արձակում չտուին և կապեցին՝ ընդունեցի, որովհետեւ այնպէս էր իմ հրամանս։

Ահա՛ այս է արքայութեանս դրան փականքը, զոր պարգևեցի համապատիւ աշակերտացս և

համաքարող փոխանորդաց : իրենք գործելով և հաւատացելոցս օրինակ ըլլալով՝ փականք արբա-
յութեան եղան իրենց մանկանց , որոնք յահեղ
ատենին պարզերեսութեամբ պիտի համարձակին
ըսել ինծի թէ՝ « Լ'հա ես և մանկունք իմ » :

Այլ թէ արդարութիւն է որ հայր մը իր ստա-
ցուածքը իր հարազատ և սիրելի որդւոց մէջ ու-
մանց շատ և ոմանց սակաւ բաժնելով , զրկողութի-
ւնէ , քաւ լիցի , այդ իմաստուածութեանս գէմ
է , իմ աւետարանիս ներհակ է . ուրեմն՝ կ'ը-
սեմ ձեզի : այս արդարութեանս և աստուածա-
գործ աւանդութեանցս գէմ քարոզողներուն
գէմ կեցողները ինձ հաճոյ են և ընդունելի .
քանզի իմ աշակերտներս ճշմարտաբարող են , և
անոնց նմանեացն ալ՝ ես փականք տուի առ իս-
կեղող հաւատացելոց ճանապարհ բանալու և ոչ
խաբելով փակելու , և նորանոր խոտոր աւետա-
բանաւ գայթակղեցնելով , կորստեան փականք-
ներ գործածելով , յիս հաւատացելոց սուտ վի-
հեր բանալու : Եւ յն գուբն , որ այլոց կը բանան ,
իրենք պիտի ինան անոր մէջ , թող տարակոյս
չունենան :

Երդարեւ՝ ճշմարտութեան աշակերտ չեն այն-
պիսիները , որոնք իրարու հետ ատելութեամբ ,
նենգութեամբ , մեծասրտութեամբ , պարանոց
բարձրացնելով , աթոռ վեր հանելով , կ'ուզեն
նախադաս սեպուիլ առանց պարճանաց գործոց :
Ի՞նչ օգուտ ունին այսպիսի քակտիչ , կործանիչ
և պառակտող իշխանութիւնները . Ու վստիսին
աթոռն ալ նոտողներ եղան , բայց դպիրք և փա-
րիսեցիք նստան . քանզի անոնք ալ թողովորդեան
ուսոց վրայ օրինաց մեծամեծ բեռներ կը բեռ-
ցնէին , և իրենք մատամբ իսկ չէին մերձենար
այն ծանր բեռներուն , այսինքն՝ օրինապահու-

Թեան դժուար առաքինութեանց, բայց ես այն պիտի ընթացք ունեցող խաբէքաներուն վնջ կարդացի ըսելով. “Վնջ ձեզ դարաց և փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի փակէք զարքայութիւնն երկնից առաջի մարդկան, դուք ինչ մտանէք, և որոց մտանեն՝ չտայք թոյլ մտանել”։

Ուրեմն ճշմարտաշաւիղ ուղղափառ ժողովուրդներս թող չդայթուկդին և չտարակուսին այնպիսի ստապատիր իշխանութիւններէն, քանզի կատարեալ հաւատով և հաւատք կենդանացրնող դործերով զարդարեալ հաւատացելոցս երկնից արքայութիւնը մտնալու անկախ իշխանութիւն տալ՝ յայտնի կը ցուցնեն իմ աս խօսքերս թէ “Մեն ամեն ասեմ ձեզ, զի որ զբանն իմ ըսէ և հաւատայ այնմ, որ առաքեացն զիս՝ ընդունի զկեանս յաւիտենականս և ՚ի դատաստան ինչ մտանէ, այլ փոխեցաւ ՚ի մահուանէ ՚ի կեանս”։

Հ. Վկայէ առաքեալդ Պօղոս, դուն ալ արքայութեան դրան իշխանութեան փականքը ունէիր. քու հոգեպարզ և վիճակաց և մանաւանդ Հռովմայեցւոց կենաց ճանապարհին դուռը դժգացիր բացիր, եթէ՝ Պետրոս։

Պ. Եթէ արքայութեան փականաց իշխանութիւնը ես չունենայի, ի՞նչպէս Հոգին Սուրբ զօրաւիգ կ'ըլլար դործոյս. ճշապարէն տոսներ կուրէն աւելի երևելի սքանչելիքներ դործել տուաւ Յիսուս Քրիստոս Տէրն մեր իմ ձեռքովս. ինչպէս որ վկայեց սիրելի եղբայրս Ղուկաս աւետարանիչն՝ ինքն ալականատես և ականջալուր ըլլալով, որովհետեւ ան ալ հետս էր միշտ։

Բայց Պետրոս առաքեալին Հռովմերթալը և հոն քարոզութիւն ընելը չտեցի ու չտեսայ որ վկայէի, քանզի եթէ ըլլար՝ անշուշտ պատճառաւ մը թէ առաջ և թէ վերջ պիտի յիշէի։

Անոր Հռովմ Երթալուն վրայօք՝ ոչ մինակ էս՝
այլ և սչառաքելոց գործոցը մէջ յիշուած տեղ
մը կայ։ Անոր վրայօք աւելորդ կը համարիմ եր-
կարօրէն խօսիլ․ որովհետեւ՝ դարոյս մէջ Տ․ Յով-
հան շնորհազարդ քահանայն, բուն Վանցի, մա-
կանուանեալ Վանանդեցի, իր յատուկ տետրա-
կովը ամեն պարագայիւք յայտնի ըրած է Պետ-
րոս առաքեալին Հռովմ չերթալը։

Ես դեռ Հռովմ չդացած, և հոն չբարո-
զած, Քրիստոսի ճշմարիտ հաւատքը քարոզուած
էր հոն, և քիչէն շատէն հաւատացեալք կային․
քանզի ես երբ պահապան զինուորաւս Հռովմ
խրկուեցայ, հոն եղած հաւատացեալ եղբարքս
ինծի գիմաւորեցին Ապփիայ ըսուած որդոստայ-
նին մօտ։

Անաց որ փականք արքայութեան ըսելը՝ ու-
րիշ բան չէ, բայց եթէ՝ Յիսուսէ Քրիստոսէ
Տեառնէ մերմէ հաւատացելոց արքայութեան
ճանապարհ բանալու, և ճանապարհ ցուցունե-
լու իշխանութեան արտօնութիւն ունենալը ը-
սել է։ Այս արտօնութիւնը ինչպէս ամեն ա-
ռաքելոց, ինձ ալ տուաւ, անոր համար ըսած
եմ․ “Որոյ եղէ ես Պօղոս պաշտօնեայ ըստ տըն-
տեսութեանն Աստուծոյ․․․ զոր մեք քարոզեմք
և խրատեմք զամենայն մարդ ամենայն հոգևոր
իմաստութեամբ, զի կացուսցուք զամենայն մարդ
կատարեալ ՚ի Քրիստոս Յիսուս, յոր և աշխա-
տիմ պատերազմեալ ըստ յաջողութեան նորա,
որ յաջողեալ է յիս զօրութեամբ․ (Եփես․ ա․
52 — 58)։

Ե. — Հարցնուք ՚ի վերայ երկոյս Գրիգորայ խորհրդոյ :

Հ. Տէր իմ Յիսուս , քաջ գիտենք թէ երկու փրկարար խորհուրդ սահմանեցիր հաւատացելոցդ , և ո՞վ որ այն սրբազան խորհուրդները ըստ օրինաց արժանաւորութեամբ կատարելու ըլլայ , այսինքն՝ մկրտուիլ ՚ի ջուր և ՚ի հոգի , հաղորդիլ արժանաւորութեամբ ՚ի կենարար մարմնոյ և յարենէ Որդւոյդ Մատուծոյ , անանկ բերստոնեայն կատարեալ քրիստոնեայ՝ կը համարուի թէ ոչ , քու պաշտելի կամքդ և օրէնքդ կատարած կ' ըլլայ թէ ոչ . և այս խորհուրդներուն մէջ եթէ այլայլութիւն ձգուի և պակաս կատարուի , թերութիւն կը մտնայ անոր մէջ թէ ոչ , մեղք կը համարուի թէ ոչ , օրինազանցու թիւն է թէ ոչ : Քանզի Հռովմայ եկեղեցին մը կրտութեան սուրբ խորհուրդը միայն կատարեալ ըստ աւանդութեանդ կը կատարէ , բայց հաղորդութեան սրբազան խորհուրդը կ' այլայլէ . քանզի մեծ խտրուի կը ձգէ հոգեւորականաց և աշխարհականաց մէջ . հոգեւորականաց՝ արժան կը դատէ մարմնոյ և արեանդ հաղորդուիլ . բայց աշխարհականաց՝ արժան չգտներ երկուքէն ալ հաղորդուիլ , այս միայն պատճառելով թէ՛ տուած ժամանակը չթափի գետինը , այլ միայն ՚ի կենարար մարմնոյդ ճաշակել կու տայ , և այն՝ ոչ հացէն յայնմանէ , զոր քահանայն կը ճաշակէ՝ անոր վրայ պատարագելէն ետեւ , այլ ծածկաբար ուրիշ հացէ կը բաշխէ ժողովրդեան , որ ծայրագոյն արատաւորութիւն է փրկարար խորհրդոյդ , զոր դուն օրհնելէդ ետքը՝ ըսիր . « Լռէք կերէք , այս է մարմին իմ . արբէք ՚ի սմանէ , այս է արիւն իմ » :

Հռովմայ եկեղեցւոյ գլուխ պապը այս արա-

տաւորութեան վրայ կը համարձակի՝ քարոզելու երկոտասան առաքելոց քարոզութեամբ հաւատացեալ քրիստոնէից՝ ըսելով. «Թէ որ կրկին չդառնաք, իմեկեղեցւոյս սահմանադրութեան խորհրդոյն չհաղորդուիք, իմոմանց ինքնասահման հրամաններուս կատարեալ հլու և հնազանդ չըլլաք՝ կատարեալ քրիստոնեայ չէք, ու դեռ հեթանոսութեան մէջ էք, ևն, ևն. և ինչպէս որ կ'ըսէ՝ գործովալ կը ցուցունէ միշտ »:

Պ. Սխալեալ է մեծապէս, գիտեմ. քանզի այդպիսի ինքնահնար սահմանները և կարծիքները բոլորովին հակառակ են իմածասահման երկու փրկարար անարատ խորհրդոցս, որոց առաջինին համար ըսի. «Որ ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Մատուծոյ»։ Եւ այս մկրտութեան խորհուրդն ալ ամենէն առաջ ես կատարեցի իմ վրաս՝ Յորդանան գետին մէջ Յովհաննէսէն մկրտուելով, ուր և Հայրն իմ Մատուած հաճեալ ընդ այս խորհուրդս՝ երկինքը բացաւ, Հոգին Մատուած իջուց վրաս և ինքն ալ 'ի վերուստ վկայեց ըսելով՝ «Դա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ»։

Երկրորդ փրկարար խորհուրդիս համար ալ քանիցս սնդամ կրկնելով ըսի. «Վմեն ասեմ՝ ձեզ, եթէ ոչ կերիջիք զմարմին Որդւոյ և արքջիք զարիւն նորա՝ ոչ ունիք կեանս յանձինս»։ Կամ թէ՛ «Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ՝ ունի զկեանս յաւիտենականս, և ես յարուցից զնա յաւուր յետնում. զի մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է, և արիւն իմ ճշմարիտ ըմպելի է»։ Կամ թէ՛ «Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ՝ նա յիս բնակեսցէ և ես 'ի նմա»։

Ահա ասոնք պատուիրեցի ժողովորդեանս, և

այն այս փրկարար՝ խորհուրդս՝ գործով ալ կատարեցի զատկական տօնին՝ վերնատան մէջ, անխմոր հացը օրհնելով տուի աշակերտացս փոխանակ մարմնոյս, ըսելով. « Առէ՛ք կերէ՛ք, այս է մարմին իմ, որ վասն ձեր բաշխի 'ի քաւութիւն և 'ի թողութիւն մեղաց » : Եւ անապական այսինքն անջուր գինին ալ օրհնելով տուի անոնց որ խմեն այսպէս ըսելով. « Առէ՛ք 'ի սմանէ ամենեքեան, այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ վասն ձեր և բազմաց հեղանի 'ի քաւութիւն և 'ի թողութիւն մեղաց . (Սաղմ. իզ. 26 :)

Եւ իմ փոխանորդացս ալ պատուիրեցի, որ այս խորհուրդս առանց այլայլութեան կատարեն, ըսելով. « Օայս արարէք առ իմոյ յիշատակի » : Ի վերջոյ խորհուրդը կնքեցի ըսելով. « Ոչ յաւելից ըմպել 'ի բերոյ որթոյ, մինչև լցցի արքայութիւնն Աստուծոյ » : Ո՛վ յիմարութեան նոցին, որթը ինչ կը բերէ, գինի՞ եթէ ջուր : Ահա այս աւանդութեանս փայ պարտաւորեցի ամեն յիս հաւատացեալները, որ միշտ հաղորդուին այս սրբացուցիչ խորհրդովս, որպէս զի ընդ իս մասն և հաղորդութիւն ենեան : Ուրեմն՝ թող չհամարձակին այս իմ անձային խորհուրդներս անթերի և արժանաւորութեամբ կատարող ազգերուն՝ վերստին իրենց մարդահաճոյ և ճշմարտութեան դէմ եղած օրէնքներով և կարծելի դատմամբ և նորանոր սահմանադրութիւններով գայթակղութիւններ տալ, ապա թէ ոչ՝ անդատապարտ չեն կրնար մնալ առաջի Աստուծոյ և մարդկան :

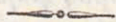
Հռովմայ պապերը թող չըռնագատեն ուղղադաւան եկեղեցիները (որք 'ի յաւիտենից հիմնեալ և հաստատեալ են իմ ընտրեալ և անձա

շունչ աշակերտներէս) հռովմեական ինքնապարծ
և ինքնասահման գայթակղութեան եկեղեցիին
հնազանդեցընելու, այլ մանաւանդ եթէ ճշմա-
րիտ հետեողք են ճշմարտութեան կամացս, ու
րոնք պարունակեալ են Աւետարանիս մէջ, թող
իրենք խոնարհին անասահման սիրովս հնազան-
դիլ ուղղափառ եկեղեցեաց. քանզի այս կերպ
կողմնական փառասիրութիւն, ինքնահաւան ե-
սութիւն, մեծամիտ կամապաշտութիւն, ինք-
նագիւտ միապետութիւն, գայթակղութեան
իշխանութիւն, անապացոյց գահակալութիւն,
խռովայոյղ հոգևորականութիւն, անիրաւացի
դատողութիւն, բռնի դատաւորութիւն, և ի
սիրոյ թափուր առաքելագործութիւն՝ ոչ առա-
քեալներս իրենց բոլոր առաքելագործութեանց
մէջ ցուցըցին միմեանց, և ոչ իսկ իրենց ժո-
ղովուրդը ըստ հաւատոյ մասին իրարմէ բամբա-
սուեցան. քանզի անոնք աղէկ ճանչցան թէ
հաւատքը մարդուս դատողութենէն չկախուի,
մարդս չկրնար ճշմարտացեալ հաւատքը նորէն
սահմանել՝ վրան աւելցընելով կամ պակսեցը-
նելով: Աս իմ առաքեալներս հաւատոյս քարո-
ղիչ խրկեցի յաշխարհ և ոչ հաւատոյ սահման,
և կամ սահմանող, և կամ իմ սահմանած հա-
ւատոյս վրայ սահման աւելցընող ու փրկարար
խորհուրդներս այլայլող:

Հ. Դուն ինչ ըրիր այս փրկարար յիսուսա-
ւանդ խորհրդոց վրայօք, ո՞ ճշմարտութեան ա-
շակերտդ Պօղոս, կրնայ մարդս, ո՞վ որ և իցէ,
այս տիրասահման խորհուրդները այլայլել:

Պ. Ո՛չ, ո՛չ ամենեւին. քանզի անդգդեմ
հերձուածողութիւն է անասահման խորհուրդ-
ներուն սրբազան գործածութիւնը այլայլել. ա-
ռաքելական եկեղեցեաց անհրաժեշտ պարտքն

է՛ Քրիստոսի խորհուրդները անարատութեամբ պահել միշտ , ինչպէս որ ես ալ հաղորդութեան խորհրդոյ վրայօք այսպէս ըսած եմ . “Օ՛ի ես ընկալայ ’ի Տեառնէ , զոր և ձեզն աւանդեցի , եթէ Տէր Յիսուս ’ի գիշերին յորում մատնէր՝ առ հաց , գոհացաւ , երէկ և ասէ . Այս է մարմին իմ որ վասն ձեր . զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի : Այնպէս և զբաժակն յետ ընթերեացն առ և ասէ . Այս բաժակ նոր ուխտ է իմով արեամբ . զայս արարէք քանիցս անգամ թէ ուտիցէք զհացս զայս և զբաժակս ըմպիցէք” ևն : Վասն որոյ առ ’ի զգուշութիւն հաղորդողաց պատուիրելով ըսի . “Այսուհետեւ՝ որ ուտիցէ զհացս , կամ ըմպիցէ զբաժակս Տեառն անարժանութեամբ՝ պարտական լիցի մարմնոյ և արեան Տեառն . փորձեացէ մարդ զանձն իւր և ասպա ’ի հացէ անտի կերիցէ և ’ի բաժակէն արբցէ ” , ևն :

Ը . — Հարցմունք ’ի վերայ անսխալութեան Հոովմայ պապիցն ըստ իւրեանց կարծեացն :

Հ . Տէր իմ Յիսուս , կարելի՞ է որ՝ հոգածին մարդս ինչ աստիճանի և ինչ հասակի կամ ինչ վիճակի մէջ որ ըլլայ , թէ՛ աշխարհական և թէ՛ հոգեւորական , քանի որ ’ի մարմնի է , քանի որ իւր կենաց ասպարիզին մէջ բնութեան երեք անյագ թշնամեաց հետ պատերազմելու պարտաւորած է՝ կրնա՞յ Աստուծոյ պէս ամենեւին անսխալ խալ մնալ մինչև ցվախճան աստի կենաց , և պարծենայ յայտնապէս քան զամենայն Ագամայ որդիս , ըսելով թէ՛՝ Այս միայն ընտրեալ , սըրբեալ , անարատ , անմեղ , և բոլորովին անսխալ

և զերազոնց եմ քան զամենայն մարդիկ և մահաւանդ քան զհամայն հոգեւորականացն դաս :

Այն այս ոգւով Հռովմայ պապը պարծենալով, կը համբաւէ զինքը բոլոր աշխարհի մէջ թէ՛ Ասեմ միայն անսխալ հոգեւոր իշխան և գլուխ և հովուապետ ընդհանուր եկեղեցւոյ, և անսխալ լուծիւնը հոստատելու համար՝ Պետրոս արաքեալն ալ անսխալ դատելով՝ իր իրաւունքը կը հաստատէ : Որովհետեւ, կ'ըսէ, Պետրոս առաքելոց իշխան և գլուխ ըլլալով՝ ան մինակ անսխալ և անարատ մնաց միշտ, ուստի իրեն իշխանութիւնը յաջորդող Հռովմայ պապերն ալ անսխալ և անարատ են միշտ ամեն կերպիւ և ամեն գործի մէջ : Ասով փոխանակ իւր ժողովուրդը միաբանելու և աւետարանական առաքինութեամբ լուսաւոյնելու՝ իրարմէ անջատելու և բաժանելու պատճառ կ'ըլլայ, և ուրիշ քրիստոնեայ ազգաց ալ մեծամեծ գայթակղութիւններ կու տայ : որով փոխանակ պատիւ գըռնալու՝ անարգանաց և բամբասանաց դուռներ կը բանայ իր վրայ միշտ :

Պ. Կը սխալին չարաչար, ինչու որ անսխալ մարդ չկրնար ըլլալ : զի Միտք մարդկան 'ի բնուստ անտի 'ի խնամս չարին հաստատեալ է : Այն մարդը, որ իւր կեանքը աստուածահաճոյ գործքերով կը վերջացընէ, որքան որ հնար է յաղթելով բնութեան՝ առաքինութեան զէնքերով հաւատոյ ասպարիզին մէջ պսակը առած աշխարհէս կը հրաժարի և արժանի կ'ըլլայ յաւիտենական փառացս մէջ մօնալու, ան մեծ կը համարուի աշխարհիս մէջ համբաւեալ սուրբերէն, քանզի անոնք դեռ պատերազմի մէջն են :

Եթէ Հռովմայ պապը Պետրոսի անսխալութեամբ կը պարծենայ ինքզինքը աշխարհիս մէջ

անսխալ հռչակելով համար, կը սխալի. Ինչու որ
ամեն առաքեալներէն շատ Պետրոս սխալեցաւ...

2. Սիրելի աշակերտդ Յովհաննէս, դուն
ինչ կ'ըսես ասոր, այն որ մարդ է՝ կարելի՞ է որ
իր կենացը մէջ բնաւ ին անսխալ մնայ:

Պ. Ո՛չ, ո՛չ բնաւ, անոնք որ ատանկ դատողով
թեամք իրենք զիրենք անսխալ կը համբաւեն աշ-
խարհիս մէջ՝ կը սխալին. վասն որոյ և էս ըստ
տէրունեան ճշմարտաւանդ բանից վկայած եմ
կաթողիկեայց առաջին (Թուղթիս մէջ որ առ ա-
մենայն քրիստոնեայ ազգս, ըսելով. «Եթէ ա-
սիցեմք եթէ՝ մեզս ինչ մեք չունիմք՝ զանձինս
խաբեմք և ճշմարտութիւն ՚ի մեզ ոչ գոյ, եթէ
ասիցեմք ո՛չ ինչ մեզաք՝ սուտ առնեմք զնա և
բանն նորա ո՛չ է ՚ի մեզ» (Թ Եր. ք. 10):

«Որ ասէ եթէ ՚ի լոյս իցէ և զեղբայր իւր ա-
տիցէ՝ սուտ է, ՚իսաւարի է տակաւին»:

Թ. — Հարցման. Հովնայ պապերուն երկնից
արքայութեան մէջէն ըստ աշխարհայնոցս Գեղ ծախելուն վրայ:

2. Տէր իմ Յիսուս, արդեօք կարելի՞ բան է
որ քու սուրբ արքայութեանդ մէջէն՝ մահկա-
նացու մը ուրիշ մահկանացուի դրամով տեղ ծա-
խէ, և կամ այն տեղը ստանալէն ետեւ՝ եթէ վե-
րստին մեզք գործէ, կամ մեզօք յաշխարհէս ել-
լէ՝ անպատճառ իրաւունք կ'ունենայ նոյն տեղը
ժառանգելու: Եթէ այս ստոյգ է, ուրեմն քու
արդարութեանդ դատաստանը անոր համար պի-
տի չըլլայ. ուրեմն՝ միայն բազմատաղանդ և մե-
ծատուն մարդիկ պիտի մտնան քու արքայութիդ:

Իայց թէ հին և թէ նոր անձապատում գրեանց
մէջ այս անհաւատալի և մտնց անըմբռնելի իշ-

խանութեան վրայօք ամենեւին յիշատակութիւն մը չկայ, և ո՛չ հոգեգումար սրբազան ժողովոց հարք ասոր վրայ բան մը սահմանած են, ո՛չ ալ միւս ամեն ազգաց մէջ աս կենսավաճառութիւնը կայ, բաց 'ի Հռովմայ պապերէն, որոնք զայս անլուր և ծաղրելի իշխանութիւնը իրենց գերազանց սրբութեան միայն իւրացնելով կը դործածեն, որպէս թէ երկնի և երկրի իշխանութիւնը բոլորովին իրենց յանձնուած է. քանզի ուզածնուն պէս արքայութեան մէջն, յորմէ իրենց բաժին խնալն ու չինալը դեռ յայտնի չէ կազմ տեղ կը ծախեն, և այն միայն իրենց երկրպագութիւնը դեռ մեջ եղած մեծատանց, որոնց համար, Տէր իմ Յիսուս, քու սուրբ և պաշտելի բերանդ դժուար է ըսաւ արքայութիւնդ մանաւրու. բայց չեմ գիտեր թէ արդեօք իրենց առաքինի և հոգւով աղքատաց ո՛ւր պիտի տեղ ցուցնեն դժոխքէն 'ի դատ, որոնք որ կարողութի չունին առատ դանձով արքայութեան մէջն անհրաժեշտ կալուածք ունենալ, և որոնց քո անսուտ բերանն խոտացաւ թէ՛ Լրանի աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից :

Պ. Յայտնի սխալեալ են. քանզի բոլորովին ներհակ են այդպիսի ամբարտաւանութեան ինքնիշխան իշխանութիւնները իմ ճշմարտաւանդ պատգամացս, զորոնք յայտնած եմ աշխարհի վասն փառաց արքայութեան արժանաւորաց և անարժանից, և որոնք միշտ կը հռչակուին ճշմարտագաւան եկեղեցեացս մէջ 'ի լուր անմեղ գառանցս. Ո՛չ ապաքէն ըսած եմ, “ Ո՛չ որ կարէ մտանել յարքայութիւնն երկնից, եթէ ոչ՝ ինե” :

“ Ես եմ դուռն կենաց, Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք, ընդ իս եթէ որ մտցէ, կեցցէ : մտցէ, և ելցէ, և ճարակ գտցէ” :

“Ես լոյս յաշխարհ եկի, զի ամենայն որ հաստալ յիս՝ ՚ի խաւարի մի՛ մնասցէ ։

“Ես եմ որթ և դուք ուռ . որ հաստալ տեալ է յիս և ես ՚ի նա, նա բերէ պտուղ յոյժ, զի առանց իմ ոչինչ կարէք առնել” ։

“Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք և բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ” ։

“Իւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան մտանել, քան մեծատան՝ յարքայութիւնն երկնից” ։

Ասոնք ամենը իմ ընտրեալ աւետարանչացս և աշխարհսքարող առաքելացս ձեռօք անմահացուցեր եմ ուղղադաւան եկեղեցեացս մէջ, թէ ինձմով այսինքն յիս հաւատալով և իմ կամքս կատարելով, անտարակոյս կ'արժանանան երկնից արքայութեանս ։ Ո՛վ յիմարութեան մարդկան, մի թէ հնար է գեռ ՚ի մարմնի եղողներուն, յաւիտենական կենաց արժանացընելու յուսով, դրամով մեղապարտից, պատժապարտից և մահապարտից միանգամայն ներողութիւն տալ և արքայութեան մէջէն ալ կալուած (Իւլ) ստանալ տալ ։

Ես դանձանակիս դիմացը կայնելով, ուղեցի տեսնալ թէ ո՛վ կամաւոր ողորմութիւն պիտի ձգէ անոր մէջ, բայց չըսի թէ ո՛վ որ այսքան դրամ տայ՝ յաւիտենական կենացս մէջէն այսքան կանգուն տեղի տէր պիտի ընեմ զինքը, կամ ապագայ մեղաց և պատժոց ներողութիւն պիտի տամ ։ Ես սուղողներուն շատ կամ սակաւ տուրքը չդիտեցի, այլ ինչ սրտով և ինչ հաւատով տալերնին զննեցի, որոնց մէջէն ամենէն քիչ ձգողը՝ ամենէն առաւել ընդունեցի և ամենէն հաճելի եղաւ ինձ . ինչու որ՝ շատ ներողները իրենց շատ ստացուածքէն ձգեցին, բայց քիչ ձգող այրի կինը՝ ինչ որ ունէր՝ կատարեալ

հաւատով և ջերմեանդ սիրով ձգեց, անոր համար ըսի. “Արդարեւ այրին այ՛ տառապեալ շատ էարկ քան զամենեսին ՚ի գանձանակն” :

Եւ վասն արքայութեան ողորմութիւն տուող ներուն ըսի. Երբ ողորմութիւն կու տաս հոգւոյդ փրկութեան համար, անանկ տուր որ մարդ չիմանայ, որ ՚ի փառս մարդկան չհամարուի, այլ ՚ի փառս Աստուծոյ, անանկ որ՝ եթէ ձախ ձեռքդ տայ, աջ ձեռքդ չիմանայ, աջ ձեռքդ տայ նէ, ձախ ձեռքդ չիմանայ. քանզի անոնք որ ՚ի ցոյց մարդկան կու տան՝ ՚ի ցոյց մարդկան կ’արդարանան, իրենց կարծած արքայութիւնը այնքան է, զի այն իսկ են վարձք նոցա, ըսի :

“Բռունք մտանեն յարքայութիւնն երկնից”, ըսի. միթէ այս բռունքը Հռովմայ սպաբերուն բռնաւորութեամբքը արքայութիւնը մոնախը կը հասկընան, ո՛չ, ո՛չ. այլ հաւատով զօրաւորները, յուսով հաստատ եղօղները, սիրով աշխոյժ եղօղները, հոգւոյն թշնամեաց յաղթօղները, մոլութիւնները ատօղները պէտք է հասկընալ : Ար ունիցի ախանջս լսելոյ՝ լուիցէ :

Աւրեմն՝ այն որ ես չպատուիրեցի, այն որ ես չաւանդեցի, ոչ աւետարանիչներս գրեցին, ոչ աշակերտներս քարոզեցին, և ոչ անոնց փոխանորդահերէցները վարդապետեցին՝ սուտ է, և խաբէական հնարք, ու գիւտ շահախնդրութեան : Պետրոս ասանկ խաբէական հնարքով ժողովուրդը կողոպտելու, հարստաց մեղանջմանց ընդարձակութիւն տալու, արքայութիւնը դեռ չստացած՝ ուրիշի վաճառելու վարդապետութիւններ չորաւ, և չհամարձակեցաւ իսկ այսպիսի խորհուրդներ իր մտքէն անցընել. ինչպէս որ յայտնի է առաքելաց Վործոց գիրքէն և իրեն իսկ Պետրոսի երկու թուղթերէն, զորոնք

դրեց Ասորեստանի և հեթանոսաց մէջ ցրուած քրիստոնէից, որոնց մէջ ասանկ խաբէական վարդապետութիւններ չկան. քանզի ապագայ մեղաց փոխարէն ոչ դրամ կ'առնուի և ոչ պատժապարտից ներդրութիւն կը տրուի, ինչպէս որ Հռովմայ պապերը կու տան իրենց միամիտ ժողովրդեան. տետրակներ, կոնդակներ տարածելով մէջերնին. որոնցմով տասը տարիներուն ներդրութիւն կու տան ժողովրդոց. որ եթէ առանց աղօթքի, առանց խոստովանութեան և հաղորդութեան մնան, և իրենց դաւակները մկրտուելէն և հաղորդուելէն առաջ մեռնին՝ չյուսահատին որ արքայութենէ կը զրկուին: Այն աստիճան կը ներհակին ճշմարտութեան դէմ, որպէս թէ Սուրբ Երրորդութիւնը միայն դաւանող ժողովուրդը արքայութիւն չկրնար երթալ. այլ արքայութիւնը հռովմէադաւան և պապադաւան ժողովրդոց համար է. անոնց յատուկ է տոյն տեղը, կ'ըսեն, ևն:

Ով մեծի և դժնեայ եղբայրատեցութեանս. ահա քեզի անաբանութիւն մը, որուն մէջ Աստուծոյ կամքը միայն պակաս է: Թո՛ղ չխաբուին միամիտ ժողովուրդը ասանկ լայնարձակ ճանապարհներէն, որ ի կորուստը կը տանի, թո՛ղ չյուսան իրենց հարստութեամբը երկու կենաց մէջալ արքայութեան երջանկութիւնը վայելելու. քանզի ըսի. «Որք ունին զինչս բազումս՝ դժուարաւ կ'արեն մտանել յարքայութիւնն երկնից»: Մեռաւ մեծատունն և թաղեցաւ ի դժոխս, մեռաւ և աղքատն՝ Վաղարոս և նստաւ ի գոգն Աբրահամու:

Երկնից արքայութեան սահմանը, որքանութիւնը, ձևակերպութիւնը, լայնութիւնը, խորութիւնը, և վայելչութեան որքանութիւնը դեռ

մէկու մը չյայտնուեցաւ և օրինակ մը չորրուեցաւ 'ի մարմնի եղող հողածնաց մէկու մը : Այս 'ի նչպէս երկրաւոր թագաւորաց հոյակապ պալատներուն նմանցընելով, անձառելի և անիմանալի կենաց սահմանը՝ արծաթասէր ոգւով մօլեալ՝ իրենց ստապստիւր վարդապետութեամբը լարախաղ կընեն և կը վաճառեն, և որպէս թէ՛ 'ի հաստատութիւն ծախած ապրանքնուն, այսինքն՝ արքայութեան մէջէն ծախած տեղին՝ մււրհակ (հեօճճէր) մը ալ կու տան գնողներուն :

Ահա յիմարութեան նոցա • չսէ բանսարկուն այս դիւրին առուտուրը • ապա թէ ոչ բոլոր արքայութիւնը կրնայ ծախու առնել պապէն, ինչու որ սատանան աշխարհիս ամենահարուստ իշխանն է :

Այս զգուշացէք • ո՛ր հաւատացեալք, ամեն հոգւոյ մի՛ հաւատայք, շահախնդիր վարդապետութեանց մի՛ հետեւիք, սուրբ պատգամաց հետեւեցէք որ կըսէ • “Արքայութիւն՝ 'ի ներքս 'ի ձեզ է” : Ոչ ապաքէն իմ աշխարհաքարոզ աւետարանիս մէջ միշտ կը քարոզի թէ՛ “Երանի՛ աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից, երանի՛ սգաւորաց, զի նոքա մխիթարեսցին, երանի՛ որք քաղցեալք և ծարաւիք իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեցցին, երանի՛ ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն, երանի՛ այնոցիկ որք սուրբք են սրտիւք, զի նոքա զՆստուած տեսցեն, երանի՛ խաղարարաց, զի նոքա որդիք Նստուծոյ կոչեսցին • (Սաղմ. Ե. 3 :

Ահա ասոնք են արքայութիւնս ժառանգողները • եթէ քրիստոնեայ մը մինչև իր կենաց յետին շունչը բարի գործքերով սուրբ արքայութեան պատրաստուած չլլայ՝ 'ի նչպէս կրնայ իմ

յաւ իտենական վառացս հաղորդ և ժառանգաւոր գանուիլ : Մահկանացու մը իւր մեղսայակ կենաց մէջ չկրնար վստահիլ ըսել թէ ես այս ինչ կամ այն ինչ գործքերով արքայութեան արժանի պիտի ըլլամ անշուշտ : Օրինակ առէք զՅուդան , որ երկոտասան սիրելի և ընտրեալ աշակերտացս մէկն էր , և մինչև Մադ շինգ շաբթի իրիկուն՝ արքայութեանս ժառանգ գըրուած էր , բայց յաղթեցաւ արծաթսիրութե մոլութեն , ուստի և յաւիտեանս կորսուեցաւ :

Ժ . — Հարցո՞ւնք 'ի վերայ Բղման Հոգւոյն Արքայ .

Հ . Տէր իմ Յիսուս , մենք , այսինքն՝ Հայոց , Յունաց , Ռուսաց , Ասորաց , Վրաց , և այլոց քրիստոսասահման և առաքելահիմն սուրբ եկեղեցիները Ամենասուրբ Հոգւոյն բղխումը 'ի Հօրէ բղխեալ կը դաւանեմք , և բաշխեալ երկնաւորաց և երկրաւորաց 'ի ձեռն Որդւոյդ Աստուծոյ . քանզի Հայր ըսելով՝ Որդիդ 'ի նմա կը դաւանեմք , Որդի ըսելով՝ Հայր 'ի քեզ կը դաւանեմք , որպէս և քո իսկ պաշտելի բերանդ վըկայեց և յայտնեց աշխարհի թէ՛ “ Հայր յիսէ և ես 'ի Հայր ” : Մենք ալ ահա այդպէս դաւանելով՝ կը զգուշանամք ըսել բղխումն 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ , որով զանազանութիւն մը ձգած չըլլանք միոյ աստուածութեանդ մէջ , և երկու սկիզբն տուած չըլլանք միոյ անսկզբնաւորութեանդ . եթէ սկիզբն երկու դաւանած ըլլանք՝ ապա ամեն աստուածային գոյութիւնքդ ալ երկուքի բաժնած կ' ըլլանք , այսինքն՝ երկու իշխանութիւն երկու հայրութիւն , երկու միութիւն և երկու կայք դաւանած կ' ըլլանք , որ անշուշտ աստուած :

ընդդէմ մոլորութիւն է և անհնարին հերե-
տիկոսութիւն :

Հռովմայ եկեղեցին մեր դաւանածին ներհա-
կը կը դաւանէ, այսինքն զբղսումն Հոգւոյն (Նս-
տուծոյ՝ կը դաւանէ ՚ի Հօրէ և յԱրդւոյ, վասն
որոյ և ուրիշ ուղղադաւան եկեղեցիները՝ սը-
խալեալ, մոլորեալ և հերետիկոս կը դատէ . և
շատ մէջի և հակառակութեան դուռներ կը բա-
նայ ուղղափառ աղգաց մէջ, և թշնամաբար կը
վարուի հետերնին . անանկ որ՝ Սուրբ Երրորդ
դութիւնդ պաշտող և դաւանող քրիստոնեայ
ազդերը՝ Սուրբ Երրորդութեանդ հակառակ քա-
րսկելով, կ'ըսէ . Ովոր չդաւաներ Հոգւոյն Սըր-
բոյ բղսումը՝ ՚ի Հօրէ և յԱրդւոյն՝ Արդւոյն
Նստուծոյ աստուածութեան նուաստութիւն մը
կամ փոքրկութիւն մը տուած կ'ըլլայ, վասն ո-
րոյ այնպիսի քրիստոնեայք կատարեալ քրիս-
տոնեայ չեն համարուիր, կ'ըսէ, և այլ ծանր
ծանր անտեղի խօսքերով աղգաց մէջ խռովու-
թիւններ և ատելութիւններ ձգելու պատճառ
կ'ըլլայ միշտ :

Պ. Սխալեալ է գիտեմ . քանզի բնաւին անհիմն
է այդ դատողութիւնը և բնաւին ընդդէմ իմ
Հոգեյայտնութեանս, զոր աւետարանեցի՝ աշա-
կերտացս ըսելով . “Եւ ես աղաչեցից զՀայր՝ և
այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ, զի ընդ ձեզ բնակեսցի
՚ի յաւիտեան, զՀօգին ճշմարտութեան, զոր
աշխարհս ոչ կարէ ընդունիլ, զի ոչ տեսանէ զնա
և ոչ ճանաչէ զնա, բայց դուք ճանաչէք զնա զի
առ ձեզ բնակեսցի և ընդ ձեզ եղիցի” . (Յով.
Ժդ . 16 :) Որով աղաչեցի, չե՞ որ Հօրս . ինչո՞ւ
համար աղաչեցի, չե՞ որ Հօգին Սուրբը իջեցը-
նելու համար, որ ըսելէ միջնորդութիւն ըրի
առ Հայր, և միջնորդութեամբս էջ Հօգին ՚ի

դասս առաքելոց. ով որու միջնորդ կ'ըլլայ, և
 ով որու աղաչանքը կ'ընէ. ոչ ապաքէն ըսած եմ.
 “Օր Հայր իմ մեծ էքան զիս”. կամ թէ՛ “Հո-
 գին Սուրբ, որ 'ի Հօրէ ելանէ”:

Եւ կամ՝ “Սխիթարիչ Հոգին Սուրբ, զոր ա-
 ռաքեսցէ Հայր յանուն իմ՝ նա ուսուցցէ ձեզ
 զամենայն, որ ինչ ասացի ձեզ և յիշեցուցցէ
 ձեզ”: (Յով. Ժ. 26:)

“Բայց յորժամ եկեացէ մխիթարիչն, զոր ես
 առաքելցից ձեզ 'ի Հօրէ, զՀոգին ճշմարտութե՛,
 որ 'ի Հօրէ ելանէ՝ նա վկայեսցէ վասն իմ”:
 (Յով. Ժ. 26:)

“Եւ ես առաքեմ զաւետիս Հօր իմոյ 'ի
 ձեզ, և գուր նստարուք 'ի քաղաքիս Արուսա-
 զէմ մինչև զգեներուցուք զզօրութիւն 'ի բար-
 ձանց”. (Ղուկ. Ի. 49:). “Օւաւետիս Հօր ի-
 մոյ”, ըսի, և ոչ՝ իմ. “Օջրութիւն 'ի բար-
 ձանց”, ըսի, և ոչ՝ յինէն, այլ ինն:

“Յորժամ մատնեսցեն զձեզ, մի՛ հոգայցէք
 թէ՛ ո՞րպէս կամ զի՞նչ խօսիցիք, զի տացի ձեզ
 'ի ժամուն յայնմիկ զինչ խօսիցիք զի ոչ գուր
 իցէք որ խօսիցիք, այլ Հոգին Հօր ձերոյ, որ
 խօսիցի 'ի ձեզ”. (Մատթ. Ժ. 19:)

Եւ յսրան յայտնի Հոգեծանօթութե՛ վրայ, ո՞-
 բուն բղիման կամ երման յիշատակութիւնը միշտ
 'ի Հօրէ առնելով կը ծանուցուի, ալ ասոր վրայ
 ինչ արժան է նորաստեղծ հոգի բղխեցընել. մէկ
 ջուրը քանի՞ բուն աղբիւրէ կը բղխի, մէկ լոյսը
 քանի՞ բուն արեւէ կը ծագի: Ով ծանօթացոյց
 զիս աշխարհի նախ քան զծնունդս, ոչ ապաքէն
 Հօր Աստուծոյ Ամենասուրբ Հոգւոյն տեղա-
 տուութեամբ ծանօթացայ մարդարէից, թէ՛
 “Եւս կոյս յղացի և ծնցի որդի”, ևն:

Յուսմէ՛ էջ Հոգին Սուրբ իմ վրաս Յոր-

դանանու մէջ, կամ յուամէ՛ ել, և կամ յուամէ՛
բղխեցաւ . ոչ ապաքէն՝ ՚ի Հօրէ Ամենակալէ . Սի-
թէ նոյն Հայրառաք Հոգին իւր բղխման կամ
ելման տեղը փոխեց , կամ թէ Հայրս իւր ան-
փոփոխելի և անայլայլելի բնութիւնը փոխեց կամ
այլայլեց . Հայրական անճառելի սկզբնաւորու-
թիւնը՝ նորէն Որդւով չսկզբնաւորուիր . այլ Որ-
դւոյն և Հոգւոյն սկզբնաւորութիւնը ՚ի Հայրա-
կան տնսկիզբն սկզբնաւորութենէն է : Ո՛վ տուաւ
ինձ իշխանութիւնը . ոչ ապաքէն Հայրը . որո՞ւ
Որդին եմ ես . ոչ ապաքէն Հօր . Որդին ՚ի Հօ-
րէ կ'ըսուի , և ոչ՝ Հայր յՈրդւոյն , Հոգին ՚ի
Հօրէն կ'ըսուի , և ոչ՝ Հայր ՚ի Հոգւոյն , ծը-
նունդ Որդւոյն ՚ի Հօրէ կ'ըսէք , և ոչ՝ ծնունդ
Հօր յՈրդւոյն . Ուրեմն յայտնի է որ Որդւոյն
և Հոգւոյն ելումը կամ ծնունդը ՚ի Հօրէ է , և
՚ի Հօրէն կը սկզբնաւորի . ըստ որում ըսի . “ Ելի
՚ի Հօրէ և եկի յաշխարհ , դարձեալ թողում
դաշխարհ և երթամ առ Հայր ” : Եւ Հոգւոյն
համար ալ ըսի . “ Հոգին ճշմարիտ , որ ՚ի Հօ-
րէ ելանէ ” :

Գիտեմ այնպիսի վարձկան հովիւներ շատ կան ,
որոնք իրենց իշխանութիւնը անկախ և ազատ
պահելու համար՝ ասանկ կամացս դէմ հաւատոյ
վէճեր կը բանան , որ իրենց կամացը ծառայեցու-
ցած ժողովուրդէն առաւել պատիւ գտնան ,
ռաբբի , ռաբբի կոչուին : Ամենևին չեն մտա-
ծեր թէ ես ինչ պատուիրեցի իրենց . “ Սիրեցէք
զմիմեանս ” , ըսի , “ որպէս ես զձեզ սիրեցի ” :
“ Քարոզեցէք և ասացէք ” , ըսի , “ թէ մերձեալ
է արքայութիւնն երկնից ” : “ Օհիւանդս բժըշ-
կեցէք , զբորոտս սրբեցէք , զգւս հանէք , ձրի
առէք և ձրի տուք ” : “ Որ ասացէցեղապր իւր
մորոս՝ պարտաւոր լիցի գեհեների հրոյն ” : Բայց

արդի Պետրոսիւ և Պօղոսիւ պարծենցողք փոխանակ այս կենաց պատուիրանացս՝ զմիմեանս կ'ատեն՝ հեթանոս և բազմաստուած տարրապաշտ ազգաց պէս, արքայութեան դուռը և փրկութեան ճանապարհս խաբէութեամբ իրարու դէմ կը փակեն, իրենք մտնալու յոյս չունին, և անոնք որ յուսով են ինև մանալու՝ անյուսութեան դուռ կը քարոզեն։ Աւր են իմ պատուիրած բժշկութիւններս, ուր են այն ըսքանչելեաց շնորհքները։ Եւ որ սիրոյ և խաղաղութեան նուազութիւններէն բարձուած են, թերահաւատութենէ խափանուած են։

Եւ պատուիրեցի. «Այ՛ ստանայք ոսկի, մի՛ արծաթ, մի՛ պղինձ՝ ի գօտիս ձեր, մի՛ պարկ ի ճանապարհի, և մի՛ երկուս հանդերձս։ մի՛ կօշիկս, մի՛ ցուպ, զի արժանի է մշակն վարձու այսինքն կերակրոյ իւրոյ»։

Հռովմայ պապերը՝ ոսկի և արծաթ ամենևն ին գօտիներնուն մէջ չեն պահեր։ քանզի իրենց անբաւ հարստութիւնները գանձերու մէջ կը պահեն։

Կօշիկ չունին ոտքերնին, քանզի երկիրը աւարժան դատուած է լինել պատուանդան իրենց ոտից, ալ մանաւանդ ոտքերնին խաչակիր պաշտելի պատուանդան ըրած են քրիստոսապաշտ ժողովրդեանս։ Ըստ որում՝ երկրաւոր թագաւորաց նշանը կուրծքերնուն վրայ կը կրեն, բայց իմ նշանս ոտքերնուն վրայ՝ նոյն նշանս, որ միւս մետասան քրիստոնեայ ազգերը և անոնց հովուապետները ի վեր քան զկայսերաց և թագաւորաց նշանս՝ գլուխնուն, ճակատնուն կամ սիրտերնուն վրայ կը կրեն ի սէր խաչեցելոյս վասն ամենայն հաւատացելոց։

Փոխանակ իմ օրէնքս և պատուիրանքս ճշմարիտ սրտով, ճշմարիտ հաւատքով և ճշմարիտ

սիրով կատարելու, որու համար միայն ես աշխարհք եկայ, անճառելի Հոգւոյն բղխման վրայ իրարու դէմ ճառելով յիմարաբար կը պարծենան և իրարու դէմ պատերազմաց, արիւնհեղութեանց պատճառ կ'ըլլան:

Կը կարծեն թէ իրենց ասանկ անճաբանական վէճերով, ներհակ եղբայրսիրութեան խորոցներով, տիրասահման խորհուրդներս արատելով՝ Աստուած կը փառաւորուի՞. ոչ, ոչ, մարդահաճոյ անճաբանք. Աստուած սէր է, այլ սիրոյ և խաղաղութեան ներհակ՝ բանսարկուն կ'ուրախանայ, անոր գեհեանը կը բորբոքի:

Անշուշտ գիտութեամբ զճշմարտութիւնը ստուղաց, որ քրիստոնեայ եկեղեցին զԱ). Երրորդութիւնը այսինքն Հայր Աստուած, Որդին Աստուած, Հոգին Աստուած մի իշխանութիւն, մի տէրութիւն չդաւաններ ու չպաշտեր և իր անշարժելի հիմը Սուրբ Երրորդութեան և միոյ Աստուածութեան վրայ չդնեն. ամեն անգամ ձեզ՝ այսպէս դաւանող եկեղեցւոյ ուրիշ հակառակող մը չկրնար ըլլալ, բայց եթէ՝ աստուածութեանս չար նախանձաւոր բանսարկուն և նմանիք նորա:

Երբ առաքեալքս Հայրառաք ամենասուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ շնորհօք լցան նե՛ սորվեցան նաև զանազան ազգաց լեզուները. ի՞նչ էր պատճառը. ոչ ապաքէն որ նոյն զանազան լեզուա-գիտութեամբ իմ մի և նոյն հաւատքս զանազան ազգաց մէջ դիւրութեամբ քարոզեն, 'ի մի և 'ի նոյն մկրտութիւնը մկրտեն, և 'ի մի և 'ի նոյն հաղորդութիւն հաղորդեն: Սոյն այս ճշմարիտ հաւատքը չէր մի, որ կոչեցաւ յիմ առնուն Քրիստոնեական հաւատք, և բոլոր հաւատացելոց անունն ալ՝ առանց տարբերութեան

կոչուեցաւ Քրիստոնեայ ազգք : Թէպէտ և լեզուաւ զանազան մնացին ազգերը , բայց հաւատով միացան , դաւանելով զիս Հօր Աստուծոյ Որդի յերկնից իջեալ , որ է վէմն , որուն վրայ շինեցաւ տաղաւարն Արրորդութեան սուրբ եկեղեցին :

Ինչպէս անդատապարտ պիտի մնան անանկ անձնասէր և հպարտ հովիւները , որոնք Թողուցած են աստուածահաճոյքնեկեղեցիները , որ վասն փրկութեան հոգւոյ , վասն խաղաղութեան աշխարհի և վասն սիրով միացուցանելոյ ՚ի մի եղբայրսիրու թիւն , և ինկեր յիմարաբար անսահմանելի Ասկը կը սահմանեն , անոր բղիման անձառելիութիւնը և անորոշութիւնը կը ձառեն ու որոշում կու տան , բաւական չհամարելով իմ որոշածս ՚ի լուր աշխարհի թէ՛ “ Հոգին ճշմարտութեան , որ ՚ի Հօրէ ելանէ ” : “ Աս որ առաքեացն զիս՝ նա առաքեաց և զՀոգին ” :

Ապա՝ Թող վերջանան այս օրինակ գայթակղութիւնները , Թող խափանի այս եկեղեցահալած վէճը , որ կ'ընեն միշտ անձառելի Աստուածութեանդ վրայ դատողութիւններ ընելով , զորմէ հրեշտակաց միտքը անգամ չկրցաւ հասու լինել , ապա ո՛վ է մարդն , որ աննմանին և անքանակին նմանութիւն և քանակ տայ , Թող յիշեն Պօղոսի խօսքը . “ Որ ինչ առ ոտս կայցէ՝ աշխատութեամբ գտանեմք , իսկ որ ինչ յերկինս է՝ ո՞վ քննեսցէ ” : Աթէ կաւը կրնայ իմանալ բոսւտին կամքը , ապա կրնայ և արարածը Արարչին որպիսութիւնը իմանալ :

Ուրեմն՝ չըլլայ որ մէկը այնպիսի գայթակղեցուցիչներուն ականջ կախէ , որոնք իմ աստուածութիւնս ուրիշ կերպ կը սահմանեն , որպէս թէ Աւտարանաւ անձանօթ մնացածները՝ իրենք նոր

աւետարանիչ ըլլալով՝ պիտի ճշմարտեն , փոխանակ աստուածատունի անդաստանէս որոմը մարդելու՝ ցորեանը կը խլեն , փոխանակ 'ի խնդիր ելանելոյ կորուստեալ ոչխարաց , որք են հեթանոսք կամ անհաւատք , կորստեան դուռներ կը բանան Քրիստոսի փարախին մէջ եղող ոչխարաց : Չըլլայ թէ խեղճ համարիք անճառելի էա . կացս էութեանը վրայ աղեկ հասու չըլլանուդ համար , այլ որքան որ Աւետարանս կը ծանօթացընէ՝ բաւական է որ անմոտանջ սրտիւ հաւատայք անոր և բերանով խոստովանիք միայն ամենիշխան Սուրբ Երրորդութիւն , յորում պարունակի մի Աստուածութիւն , մի իշխանութիւն , մի կամք և մի զօրութիւն , անսկիզբն և անվախճան , անճառ և անսահման . քանզի հաւատալ չօրը՝ Որդին և Չոգին 'ի նմա են , հաւատալ Որդւոյն՝ չայր և Չոգին 'ի նմա են , հաւատալ Չոգւոյն՝ չայր և Որդին 'ի նմա են . Ինչպէս որ կը հաւատան ամեն ճշմարտասէր քրիստոնեայ ազգաց եկեղեցիները , որոնց մէջ կը կատարուին ամեն փրկական խորհուրդներս , զորոնք ես առաքելոցս և աշակերտացս աւանդեցի և անոնք ալ համաշաւիղ առաքելայաջորդ հայրապետաց և յաջորդաբար անոնց գահերէց եղբարց աւանդեցին :

ԺԱ. — Հարցմունք 'ի վերայ մարմնաւոր իշխանութեան
Հոռովմայ պատերազմի :

Հ. Տէր խ՛ Յիսուս , դու , որ միակ ճշմարիտ հովուապետդ ես , և կենաց և մահու տէր , քու հոգեւոր հովուացդ այսինքն առաքելոցդ և աշակերտացդ մարմնաւոր իշխանութիւն ալ տուիր ,

որ իրենց ժողովրդեան վրայ սրով պարծենալով,
սրով հնազանդեցընելով, սրոյ բռնութեամբ ի-
րենց կամբը յառաջ տանելով, որ և իցէ յան-
ցաւորը մահու դատապարտելով և չարչարանաց
մատնելով իշխեն : Քանզի Հռովմայ պապը իր
հոգւոյ իշխանութեան հետ մարմնաւոր չարա-
չար իշխանութիւն ալ բանեցընելով՝ իբրեւ բռն-
նաւոր թագաւոր ղէնքով և զօրքով կը պարծե-
նայ, զինուց և զրահից կը յուսայ, և իր կամա-
ցը անհնազանդ գտնուողները թէ՛ աշխարհական,
և թէ՛ եկեղեցական՝ մինչև ՚ի մահ կը դատա-
պարտէ, կը հալածէ բարբարոսաբար . . . իրա-
ւունք ունիմ՝ ըսելով. ըստ որում տէր եմ կ'ը-
սէ, և իշխան ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, ևն :

Պ. Ստաւեալ է գլխովին . քանզի ես իմ ճշ-
մարտաբարող առաքելոցս և աշակերտացս ըսի .
« իմ թագաւորութիւնս չէ յայսմ աշխարհի » :
Ինչպէս որ մարմնաւոր թագաւորութիւն կամ
իշխանութիւն մը չվարեցի, ուստի և ոչ իմ ա-
ռաքեալքս այդ բռնութե ցանկութիւնը ունե-
ցան : Սանաւանդ որ աս ցանկութիւնը բնաւին
ներհակ է իմ անոնց տւանդած նշանիս թէ՛
« Այսու ծանիցեն զձեզ եթէ իմ աշակերտք
էք՝ եթէ սիրիցէք զմիմեանս » : Այլա թէ որ ա-
սոր ներհակ գտնուելով մեկզմէկ չսիրէք՝ իմ ա-
շակերտքս չէք . չէ՞ որ իրենք ալ գիտեն հաւա-
տացելոցս սիրոյ այն նշանը տալ, չէ՞ որ ես իսկ
սէր յերկնից իջայ, ես իսկ սէր եմ, իմ Աւե-
տարանս Աւետարան սիրոյ է, ես սէր քարոզե-
ցի իրենց, սիրով կրթեցի զիրենք, որ իրենք ալ
ինչպէս սորվեցան՝ սորվեցուցին և յաջորդաբար
կենսաբաշխ ուստուէրներս պահեցին և պաշտե-
ցին . քանզի սիրով վարուեցան իրարու հետ,
իրենց վարքը օրինակ թողուցին յաշխարհի :

խաղաղութիւն սերմանեցին , յանցաւորին ներեցին , չարին հակառակ չմնացին , թշնամիին ներեցին , ատելեաց բարի բքին , վրէժխնդիր չեղան , հեղ և խոնարհ գտան , մարմնաւոր վազանցուկ և սնուտի իշխանութեանց չցանկացան , չարչարանաց համբերեցին , ինչ որ պատուիրեցի անոնց՝ սիրով և յօժարութեամբ կատարեցին . որով իմ անունս բոլոր տիեզերաց մէջ փառաւորեցին , ինչպէս որ կը փառաւորուի իմ ճշմարիտ և ջերմեռանդ հաւատացեալներէս մինչև ՚ի կատարած աշխարհի :

Վիսնս իրենց անօգուտ գիտութեանց , որոնց մով բարձր ՚ի գլուխ կը պարծենան ամենուն առջև . իմ հր աշակերտս մարմնաւոր իշխանութեան կամ մեծութեան ցանկացաւ , ո՞ր առաքեալս սուր վերցուց :

Ոչ ապաքէն մարդիկ երբ իմ անձային սքանչելիքներս տեսան՝ ըսին . Մտիկա է ճշմարիտ մարգարէն , որ աշխարհք պիտի գար , երբ իմացայ որ զիս բռնի թագաւոր պիտի ընեն , փախայ միջերնէն ու մինակ լեռը ելայ , մինչև որ՝ խորհուրդնին խափանուի . (Յով . Դ . 14 .) Ապա պապը ինչ իրաւամբ սրով և բռնով կը խրոխտայ առաքելայաջորդ ըլլալ կամ Պետրոսանալ , և աշխարհքս կը խաբէ ու գայթակղութեան սահման մը է եղեր հաւատացելոցս :

Ապա ինչպէս ժողովուրդը չգայթակղի պիտի ասանկ աշխարհամուլ և արհամարհելի իշխանութեանը վրայ , որոնք իրենք զիրենք Պետրոսի և Պօղոսի տեղ դնելով , կ'աստուածանան մահացու սրով , մեղսառիթ իշխանութեամբ և անխիղճ բռնակալութիւն , ու Ռեւիարի ուէս միտքէ վեր բարձրամտելով ազգաց դասակարգութեանց վըրայ . միթէ հնար է որ այս աստիճան գայթակ

դեցուցիչները անդատապարտ մնան յանաչառ ատենիս : Եթէ իմ ոչխարացս անարատ հովիւ ըլլալ կ'ուզեն՝ խաչիւս թող պարծենան , զաշխարհս թող ուրանան , քանզի ես իմ ոչխարացս հովիւներուն այսպէս ըսի . “ Դուք չէք յայտն տշխարհէ , այլ ես զձեզ ընտրեցի յայտն աշխարհէ : Քանզի ոչ կարէք երկուց տէրանց ծառայել Աստուծոյ և մամնայի ” :

Հ . Դուն ի՞նչ իշխանութեամբ պարծեցար , սուրբ առաքեալդ Պողոս . դուն ալ տասնկ բռնաւորութիւններ բանեցուցիր , համահաւատ քրիստոնեաները ատեցիր :

Պ . Այո՛ , ես ալ անգամ մը պապերէն ալ գերազանց մնասակար էի քրիստոսահիմն եկեղեցւոյն . քանզի տունները կը մտնայի , մարդերը և կիները դուրս կը հանէի , կը բանտարկէի . Հրէից քահանայապետներէն հրամանագիր առի , որ բոլոր քրիստոնեաները հալածեմ , ի բանտ և ի մահ մատնեմ , և սուրբ Ստեփաննոսի սպանմանն ալ կամակից եղայ : Բայց ես ասոնք իմ բարբարոսութեանս մէջ ըրի , երբ տակաւին լուսաւորուած չէի և Յիսուսի Քրիստոսի հաւատարէս առաջ . բայց Աստուած չուզեց որ իր ժողովուրդը հոսքի տակ մնայ . քանզի երբ այս անօրէն դիւտաւորութեամբ Ղամասկոս կ' երթայի , ճամբան յանկարծ սքանչելի տեսիլքով երկինքէն ահագին ձայնով սրուաց ինձի . “ Սաւուղ , Սաւուղ , զի՛ հալածես զիս , խիտ է քեզ ընդդէմ խթանի նի աքացել ” : Երբ զարհուրելով հարցուցի թէ Դուն ո՞վ ես , Տէր , պատասխանեց վերէն . “ Ես եմ Յիսուսը , զոր դուն կը հալածես ” , ևն . Ասով հասկըցուց ինձի՝ թէ քրիստոնեաները հալածողը կամ կերպ կերպ կրիւք ատողը՝ զՔրիստոս ինքն հալածող կ'ըլլայ : ուստի ես ալ Քը-

քիստոսի այն կենսախրախոյս Թափանցիկ ձայնը լսելով, մահացու կիրքերս փոխեցի դարձայ անմահին, սկսայ գեղեցիկ կրիւք քրիստոնեայները սիրել, և այնուհետև փոխանակ զանոնք 'ի մահ մատնելու կամ հալածելու՝ իմ կեանքս անոնց կենաց փոխանակաւ և սիրով նուիրեցի ամենա կերպ տանջանաց և մահուան անգամ համբերեցի. և ալ այնուհետև ուրիշ բանով պարծենալ չտորվեցայ 'ի Յիսուսէ Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ, բայց միայն անոր պարծանաց խաչովը, որուն համար ըսաւ. “Որ ոչ առցէ զխաչ իւր և գայ զկնի իմ” չէ ինձ արժանի”։ Վասն որոյ և ես անոր խաչովը պարծեցայ ըսելով. “Եւ ինձ քաւ լիցի տարծիլ՝ բայց միայն 'ի խաչ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի”։

Ուրեմն մի խաբուիք անանկ աշխարհասէր և սակաւահաւատ հովիւներէն, քանզի Քրիստոս Տէրն մեր մարմնաւոր իշխանութիւն չտուաւ իր առաքելոյ. (Ըստ մարմնոյ) Թաղաւորք կը տիրեն աղգաց, ըսաւ. անոր համար՝ պատուիրեց որ մարմնաւոր իշխանաց համար աղօթք ընենք։

Մենք առաքեալքս կը զգուշանայինք ամեն կերպիւ որ հաւատացելոյ ըստ մարմնոյ ծանրութիւն մը չտանք, այլ ինչպէս որ յայտնի է Թեառազոնիկեցւոյ Թուղթիս մէջ, Բ. 5. “Օր ոչ երբէք բանիւք ողորանաց եղաք առ ձեզ, որպէս և դուք իսկ գիտէք, և ոչ 'ի պատճառս ագահութեան, որպէս և Մատուած վկայէ, և ոչ խնդրեցաք զփառս 'ի մարդկանէ, և ոչ 'ի ձէնջ և ոչ յայլոյ”։ Ուրեմն ականջ մի կախէք այնպիսի երկնի և երկրի սուտ իշխանութեամբ պարծենցող և զարքայութիւնը իւրացրնող պատուիչ վարդապետութիւններուն։ “Օր ոչ թէ բա”

նիւք է արքայու թիւնն (Լատուծոյ, այլ զօրու-
թեամբ" . (Լրինի . դ . 20 :)

ՃԲ . — Հարցոնիս ուղղախառ չրիստոնէից
Գայթակոր-իւն պաշտան վրայ :

Հ. Տէր իմ Յիսուս, եթէ հաւատացեալներէն
և մանաւանդ հոգեւոր հովիւներէն մէկը
ճշմարիտ հաւատացեալի մը իր հաւատոյ վրայօք
գայթակղութեան պատճառ ըլլայ և թերահա-
ւատութեանց թելադիր ըլլալով, քու հաւա-
տոյդ ճշմարտութեան շուղէն հանէ զան, և ան
ալ յուսահատեալ այլակրօն չար աղանդաւորաց
հետեւի և մոլորի ճշմարտութեան ճանապարհէդ
անանկ գայթակղեցուցաց ինչ իրաւունք կու-
տաս, անանկները պոտմոց արժանի՞ են թէ ոչ,
արդարութեդ դատապարտելի՞ են թէ ոչ : Քանզի
Հռովմայ պապը, ինչպէս ըսի, ամեն բանի մէջ
ինքզինքը Քսի տեսանդ մերոյ և Պետրոս առա-
քելոյդ փոխանորդ անուանելով՝ ինչպէս անձա-
նալ ուղեւոր ըսլոր հաւատացելոց վրայ՝ շատ
տեսակ տեսակ գայթակղութիւններ կու տայ միա-
միտ ժողովրդոցդ . քանզի՝ ինչպէս ըսի, Սուրբ
Երրորդութիւնը դաւանողաց, մի և նոյն մկրտ-
ութիւնը մկրտողաց, մի և նոյն հաղորդութիւնը
ընդունողաց մէջ՝ անհնարին թշնամութիւն և
եղբայրատեցութիւն սերմանելով, անհաւատի պէս
մէկըմէկ տալու տալու նիւթեր հնարելով, երկ-
պառակութիւններ կը հանէ :

Իր ժողովուրդը այն աստիճան յիսերիմ թշնա-
մի եղած են միւս ճշմարիտ քրիստոնեայ ազգաց
հետ, մինչև յանուն Սիածնի Որդւոյդ Հօր Լու-
տուծոյ կենդանւոյ հաստատեալ եկեղեցիները

իրբեկ կռատուն կը համարին, և անոնց եկեղեցիները երթալը, հոն աղօթք ընելը և սրբազան խորհրդոց հաղորդիլը՝ մահացու մեղք կը սեպեն:

Եթէ հռովմէադաւան մը եօթը մահացու մեղքերը գործած ըլլայ ու երթայ խոստովանի իր խոստովանահօրը, թողութիւն կը դնայ՝ մարդ ենք, սխալական ենք, ըսելով: Բայց երբ մէկը թէ գիտութեամբ և թէ անգիտութեամբ և կամ թէ պատճառէ մը ստիպեալ երթայ Հայոց կամ Յունաց կամ ուրիշ ազգաց եկեղեցիները աղօթելու, և ապա որպէս թէ իրեն խիղճ ըլլալով, երթայ իւր խոստովանահօրը իրբեկ մեղք խոստովանի՝ զանիկա եօթը մահացու մեղքերէն ծանր համարելով՝ սաստիկ դատապարտութեան կ'արժանանայ և խիստ ապաշխարանոց տակը կ'իյնայ, ինչպէս փորձիւ ալ տեսանք ՁՅ տարի յառաջ Պօլիս՝ Պէյօղլուի հռովմէադաւանաց եկեղեցիին մէկին մէջ պատահեցաւ: Քանզի միա՝ միտ և ջերմեռանդ Պահչէճիկցի լուսաւորչեան Հայազգիին մէկը՝ հռովմէադաւանաց ան ատուձան մեղի հետ ունեցած թշնամութեանց չկարծելով, ստոյգ ըլլալուն փորձը ուղեց որ իր վրայ ընէ: Ուստի Բերիացի հռովմէադաւան եմ ըսելով՝ կ'երթայ Պէյօղլու Սանթ Միգօն ըսուած եկեղեցիին վերնատունը վերոյիշեալ մեղքը իր վրայ ցուցնելով կը խոստովանի, կը տեսնայ որ՝ արդարեւ լսածին պէս է եղեր: խոստովանահայրը եօթը մահացու մեղացը թողութիւն կու տայ, և Հայոց եկեղեցիին մէջ աղօթք ընելուն համար երկար առէն մտածելէն ետեւ՝ ապաշխարանք կը դնէ անոր վրայ որ՝ ալ այնուհետեւ իր կենաց մէջ ուխտէ որ մէկ մ'ալ Հայոց կամ Յունաց եկեղեցիներուն մէջ ոտք չկոխէ և աղօթք չընէ: Կարծեցեալ Բարիացին ալ արդարութեան ցաս:

մամբ . . . ծաղր ընելով զճշմարտության խոստովանա-
 ցայրը՝ կ'երթայ եղածը իր համազգեսաց կը
 պատմէ , ևն :

Ընտանեկան փոխանակ Յիսուսաբախ և Պետ-
 րոսանման եղբայրսիրութիւն ընելու և ցուցը-
 նելու՝ եղբայրատեցութիւն կը սերմանեն , փո-
 խանակ խոնարհութեան՝ ամբարտաւանութիւն ,
 փոխանակ աշխարհութեան մաքուր վարուց՝ ամենա-
 զեղիս հեշտութիւն , փոխանակ կամաւոր աղքա-
 տութեան՝ մոլեալ արծաթսիրութիւն , փոխա-
 նակ ներողամտութեան՝ լի ցասմամբ վրէժխն-
 դութիւն կը ցուցնեն հաւատակից բարեկա-
 մաց , թէ՛ բանիւ , թէ՛ գիրքերով և թէ՛ նենդամիտ
 և խարդախ կննդակներով , զորոնք կը տարածեն
 ուղղափառ քրիստոնէից մէջ , ինչպէս և այս դա-
 րոյս այսինքն՝ 1848ին և 1854ին՝ ութերորդ և ին-
 ներորդ Պիոս պապերուն Լ'իոյ ժողովրդոց խոր-
 կած կոնդակները և նամակները երևեցին . քան-
 զի անոնց մէջ կը տեսնուին որոմնացան սերմանց
 մշակութիւններ , արտաքուստ գեղեցկադէմ և
 'ի ներքուստ գերեզմանաց բռեալ բանից խոր-
 խորատներ , տերեւալից թղենիին նման անպտուղ
 պերճութիւններ , Յիսուսաբնակ և առաքելա-
 կիր նաւուց , եկեղեցեացդ դէմ յարուցեալ ալե-
 կոծութեան հողմեր , աղանեցոյց դիմակօք և
 ագռաւազդեստ թեատրածութիւններ , ան-
 դործ և ապարդիւն քանքարաթագոյց իրաւա-
 խնդրութիւններ , փառիսեցիութեան խմորմունք-
 ներ , ժողովրդոց ուսոց վրայ բռցնելու բե-
 ուեր , ընդհանուր քրիստոնէից մէջ բարձրագահ
 և նախողջոյն հանդիսանալու Յիսուսընդդէմ
 ամբարտաւանութեան կիրքեր , զուղտս կլանող
 և զմիտուկս քամող խոտակրօնութիւններ , զտունս
 այրեաց կողովտելու յատնաւաւ աղօթից երկա-

բուժիւններ . . .

Ի վերայ բանիցս ճշմարտութեան եթէ մենք լռե՛ք՝ քարինք կ'աղաղակեն , ինչպէս յայտնի է ամեն ուղղափառ համահաւատ քրիստոնեայ աղ-
գաց :

Ահա աս կոնգակաց մէջ՝ ուղղութեն է կամաւ
և գիտութեամբ կուրացեալ հայրենուրաց Վե-
նետիկցի Յովսէփավաճառ միաբանութեան գո-
վութիւն տալով , լուսաւորչեան ուղղափառ աղ-
գին վրայ անոնց խոստովանութեան իսկութիւնը
կը դնէ այսպէս . “ Հայ հերձուածողաց մուրրու-
թիւնները դատաւարտելով՝ դաւաններ են թէ
Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ եկեղեցիէն դուրս
են , և խոստովաներ են ալ , որ պիտի չգադարին
թէ՛ աղօթքով , թէ՛ քարոզութիւններով , թէ՛ գործ-
քով , թէ՛ գրուածներով և թէ՛ խօսքով ջանալ ,
որ այն մուրեալները այսինքն ղ Հայոց աղդը՝ նոյն
Յիսուսի մի և միակ փարախը դարձնեն . որուն
մի միայն հովուապետ գլուխ և կենդրոն է Հը-
ռովմայ քահանայապետը , Պետրոսի՝ առաքելոց
իշխանին յաջորդը ” :

Եւ Պիոս իններորդ պապին առ արևելեայս
դրած կոնգակին մէջն ալ , որ լեցուն է նենգա-
ւոր քարաձգութեամբ ընդդէմ լուսաւորչական
ճշմարտագաւան եկեղեցւոյն , ուր և կ'ըսէ .
“ Արդ՝ անմարթ է մեզ չխօսիլ զբանս սիրոյ և
խաղաղութեան և առ այն արևելեան հաւատա-
ցեալս Քրիստոսի , որք 'ի հաղորդութենէ այսր
սրբոյ աթոռոյն Պետրոսի հեռացեալ են . քանզի
սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ ըստ խրատու և
օրինակի նորա 'ի խնդիր ելանել օգեացն մուր-
բելոց ընդ անկիս և ընդ խիստ ճանապարհ , և
փութալ հասանել յօգնութիւն տկարութեան
նոցա , առ 'ի ժողովել 'ի փառախ տէրունեան

Հօտին , որք դեռ արտաքոյ այսր միոյ գաւթին Քրիստոսի մնորեալ Թափառին , յորմէ հարք նոցա դժբաղդութեամբ բաժանեալ արտաքս ելին ” :

Նոյն կոնդակին մէջ կ'ըսէ նաեւ . “ Սնորեալ ոչխարքդ , եկէք Քրիստոսի հօտը մտէք , ուսկից դժբաղդաբար հեռացեալ էք , հնազանդեցէք ինծի , ճանաչեցէք իմ գերագոյն անսխալ իշխանութիւնս , ապա Թէ ոչ՝ արքայութեան դռները չեմ բանար ձեզ , որուն բանալիքը իմ ձեռքս տրուած է . . . ” :

Ահա ասանկ ճշմարտաւեաց և եկեղեցահալած քարոզութիւններէն վիրաւորեալ քու անարտա հարսդ սուրբ եկեղեցին Հայոց , Տէր իմ Յիսուս , առ խանդակաթ փետայդ ամենազօր կը գոչէ խնդրելով . “ Առ զգէն և զաստար քս և արի՛ օգնել ինձ , հան զսուր քո ընդդէմ հալածչաց իմոց , արգել զնոսա և ասմ դու ցհարսդ անհամեմատ՝ Թէ փրկութիւն քո ես եմ ” :

Պ . Յայտնի սխալեալ են . քանզի անոնց այնպիսի ինքնահաճոյ հովուութիւնները ներհակ են բոլորովին իմ սիրայորդոր և համատարած պատուիրանացս . վայ անոնց որք գիտեն և կը կամակորին իրենց ընթացից մէջ , չեն վախնար Թէ մէկ հաւատացեալս գայթակղեցրնողին ինչ ըսած եմ . “ Որ որ գայթակղեցուցանէ զմի՝ ի փոքրեկանցս յայսցանէ , որ հաւատան յիս՝ լաւ էր նրմա առաւել եթէ արկեալ էր ընդ սրտանոցաւ նորա երկան իշոյ և ընկեցեալ ՚ի ծով ” . (Մարկ . Թ . 41 :)

Անոնք որ քրիստոսական հօտիս ճշմարիտ հովուութեան իշխանութիւն կը ստանան , բայց ճշմարիտ սիրոյ և միաբանութեան շաւիղը չեն առաջնորդեր , և փառասիրութեան պատճառաւ

գայթակղութիւն կուտան ու ցիրուցան կ'ընեն ընդհանրական եկեղեցիս՝ արդարեւ մեծ և արդարացի դատապարտութեան պիտի արժանանան, քանզի ասանկներուն համար ըսի. « Ո՞րում շատ տուաւ՝ շատ խնդրեսցի 'ի նմանէ, և որում սակաւ՝ սակաւ »: Որովհետեւ ժողովրդեան հովիւները հաւատոյ աւանդը պահող հարադատ գանձապետներն են, ժողովրդեան հոգեւորապէս բարեկրթութեան աղն են, զանոնք 'ի ճշմարիտ հաւատս ուղղելու և անմոլար պահելու լոյսն են, անոնց հաւատոյ մեծութեան և բարձրութեան քաղաքն են, անոնցմով պիտի համեմի հոգեւոր կերակուրը, և ախորժելի ըլլայ ժողովրդեան քմաց այսինքն կամացը:

Ենտարակոյտ անանկ մոլար, խարդախ և նորաստեղծ իշխանութեան քարոզութեամբ գայթակղեալք, ու գայթակղութենէ թերահաւատեալք, ու թերահաւատութենէ նորանոր անընդդէմ աղանդից հետևողները՝ թէպէտ իրենց մոլորութեանց մէջ պիտի մեռնին, բայց անոնց արիւնը անոնց մոլորեցուցաց հովիւներէն պիտի խընդրուի: Բանդի գիտեմ՝ անանկ սուտ իշխանութեամբ պարծենցող հովիւներուն ներքին դիտաւորութիւնը իմ անունս մեծցընել է, այլ իրենց նորահնար սուտ առաքելապետութեան գայթակղութեան անունը ու փառքերնին մեծցընել է: Բայց թող գիտնան որ՝ ըստ այնմ, պիտի վարձատրուին:

Այսպիսի խաբեբայ և գայթակղեցընող հովիւները, որոնք իրենք զիրենք արքայութեան որդի և ժառանգ ընելով՝ կը սրբանան նմանեցուցի այն ժամանակի կեղծաւոր դպրաց և փարիսեցւոց, քանզի առանց արդեանց պետրոսանալով՝ ասելու թիւն և հաւատոյ խտրութիւն կը սերմանեն

համադաւան քրիստոնէից մէջ, յիսերիմ թշնա-
մութիւն կը յարուցանեն իրարու դէմ, հե-
թանոսաբար և բարբարոսաբար իրենց ժողովուր-
դը իրարու վրայ պատերազմի հանելու պատճառ
կ'ըլլան, ինչպէս յայտնի է ներկայ դարոյս մէջ.
վասն որոյ այնպիսեաց վրայ ալ դպրաց և փա-
րիսեցւոց պէս՝ վնայ պիտի կարգացուի, ևն:

Հ. Դուռն ինչ կ'ըսես, սուրբ առաքեալդ Պօ-
ղոս, խաղաղութեան մէջ խեռութեան և եղ-
բայրատեցութեան որոմներ ցանաղաց և սուտ
վարդապետողաց դէմ անաչառութեամբ վարուե-
ցար, եթէ՞ ակնառութեամբ:

Պ. Ո՛չ, քաւ լիցի, ինչպէս աչառութիւն կըր-
նամ ընել. ո՞վ է իմ տէրս, վարդապետս և Մ-
տուածս, ո՞չ ապաքէն Յիսուս Քրիստոս, որուն
ամենազօր զօրութեամբը և աշդարութեամբը
ոչ միայն զերկրաւորները դատելու համարձա-
կութիւն ունեցանք, այլ նաև զերկնաւորս, ինչ-
պէս յայտնի է աս խօսքէս. “Ո՛չ գիտէք,
սուրբք զաշխարհս դատեն և եթէ ձեօք դատի
աշխարհ, ապա ոչ էք արժանի անարդ ատենից,
ոչ գիտէք եթէ զհրեշտակս դատեմք թող թէ
զերկրաւորս”:

Այս գայթակղութեան վրայօք զգուշացուցեր
եմ Հռովմայեցւոց գրած թուղթիս մէջը, ժդ.
“Եւսուհետև մի՛ զմիմեանս դատեսցուք, այլ
առաւել զայս դէք ՚ի մտի չդնել գայթակղու-
թիւն եղբօրն”:

Գրած եմ նաև նոյն իսկ Հռովմայեցւոց, որ
եղբայրսիրութեամբ միայն պարծենան, ըսելով.
“Եւ մի՛ ումէք պարտապան գտանիցիք բաց ՚ի
զմիմեանս սիրելոյ, զի որ սիրէ զընկերն՝ զօրէնս
կատարէ, և ամենայն պատուիրան յայն բանն
կատարին, ՚ի սիրեսցես զընկերն քո իբրև զանձն

քո , սէր ընկերին չար ոչ առնէ , լրումն օրինաց
սէր է ” . (Հով . ԺԳ . 8 :)

Հ . Հանդիսացիր և դու , սիրոյ աշակերտդ
Յովհաննէս Աւետարանիչ . այս ճշմարտութեան
դատարանիս մէջ՝ դուն ալ քու սիրոյ բանից
սահմանէն այս դահակալութեան և իշխանապե-
տութեան իրաւանց և անիրաւութեանց վրայօք
ճշմարտաբանէ , աս անձնասէր մեծասրտութիւն-
ները , գահասիրութիւնները և փառասէր կրից
իւրասիրութիւնները Աստուծոյ հաճեի՞ են թէ
ոչ . հաւատքը անանկ բռնակալութեանց տակն
է , եթէ տգտտ :

Պ . Ոչ ապաքէն ըսած եմ ես ալ . “ Եթէ որ
սիրէ զաշխարհ , ոչ է ՚ի նմա սէր Հօր , զի ա-
մենայն որ ինչ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է
մարմնոյ և ցանկութիւն է աչաց և ամբարտա-
ւանութիւն աստի կենացս , որ չէ առ ՚ի Հօրէ ,
այլ յաշխարհէ աստի է : Իսկ որ առնէ զկամս
Աստուծոյ՝ ձեռայ ՚ի յաւիտեան ” . (Յով . Բ . 16 .)
Ապա թէ ոչ հաւատքը ի՞նչպէս կը բռնուի կամ
իշխանութեան տակ կ’իյնայ . չէ՞ որ հաւատքը ը-
սելը Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ Աստուծոյ
հաւատալ ըսել է , և անոր պաշտելի կամքը՝
ինչպէս որ սահմաներ է՝ նոյն սահմանէն դուրս
չելլալ ըսել է . միթէ աշխարհածագ արեգակին
լոյսը կը կապուի , որ ամենուն վրայ ալ չծագի ,
կամ մէկը կրնայ անոր բոլոր լուսաւորութիւնը
մէկ տունի մէջ զետեղել կամ իւրօրոյն , միթէ
թագաւորութիւն կ’ըսուի՞ երբ ընդ իշխանու-
թեամբ կամ ընդ հրամանաւ ըլլայ : Չէ՞ որ այն-
պիսի բռնի աշխարհասիրաց և փառասիրաց ու-
նայն յուսոյն համար ըսած եմ . “ Օխարդ կարէք
դուք հաւատալ . զի փառս ՚ի միմեանց առնուք
և զփառս առ ՚ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք ” :

Քանզի մեր հաւատոյ տէրը , մեր սիրոյ սահմանը Յիսուս Քրիստոս՝ Անի , խաղաղութիւն , խոնարհութիւն և եղբայրսիրութիւն ըսէք , բնական , իրարու հետ : և ոչ թէ՝ անկողոպտելի հաւատքը որպէս թէ իրարմէ կողոպտելով՝ առանց գործոց պարծենալ և նիւթ ատելութեան և խռովութեան սերմանել համահաւատ ազգաց մէջ :

Այս ունայնութեան սահմանիս վրայ եղած պատրօղ իշխանութեանց և գահասիրութեանց մօլէլոց վրայ բան մի հարցըներ , ինչու որ անոնք թերահաւատ կրիւք և խիստ նախապաշարմամբ կուրացեալ են , ինչու որ աշխարհիս ամեն բանը ընդունայն և անցաւոր է , ինչու որ անոնք ՚ի մարմնի են և վաղանցուկ կենաց վիճակեալ են : Այս Յիսուսի Քրիստոսի զմայլելի սիրոյ սահմանները հարցուր ինձի , և անոր աշխարհքիս մէջ ձգած կենդանութեան սիրոյ հրոյն անշէջ բորբորումները հարցուր , որ միշտ կը վառէ ու չայրեր . անոր սիրոյ թափանցութեան տեսարանները հարցուր , որոնց մէջ տարերք իրենց բնածին բռնութիւնին փոխեցին . քանզի անսաստ ծովերը և անկայուն գետերը՝ զահի հարեալ հաւատոյ ծառայելով պաշտօն մատուցին . հողքերուն տիեզերալուր ահեղ հնչմունքը հաւատոյ զօրութեան մեղմիկ շունչէն կարկեալ՝ ունին հնազանդութեան մատուցին . տիեզերադարալափօղն հուր՝ իւր անընկճելի ներգործութիւնն կորսնցուց , և առաջի հաւատոյ զօրութեանն գէնընկէց եկաց , և հիմն յաւիտենականութեան հողն անգգան՝ զգաց հաւատոյ թագաւորելն և իւր զմռեալ սիրտը բացաւ , ձայն սանդարամետականաց հապոյց և մեռելոց վերստիմ կենդանութեան աւետիս տուաւ :

Սոյն այս հաւատոյ Սահմանողին պաշտելի կամքը կատարող զօրավարաց և զօրաց յաղթանակութեան պսակը հարցուր, որ անթառամելի և անսպական պիտի մնայ: Ընդ որ անյագելի սիրոյ սեղանը հարցուր, որուն վրայ բազմելու արժանացողը՝ ալ չքաղցենար. անոր սիրոյ զմայլելի բաժակը հարցուր, յորմէ արբողը՝ յաւիտեանս զուարճութենէ չսթափիր: Ընդ որ թագաւորութեան սահմանը հարցուր, որուն մէջի յետին ստորուկը՝ թագաւորական անմահ փառօք կը վարէ իւր կեանքը՝ ըստ որում. «Օգր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր պատւաւսեաց Լստուած սիրելեաց իւրոց»:

Ի՞նչ օգուտ՝ որ մարդ աշխարհային անցաւոր դահասիրութեան ցանկայ, անբաւ հարստութեանց տէր ըլլայ ու իր անձը տուժէ. իւրաքանչիւր մահկանացու իւր սահմանաւոր կեանքը կրնաքելով, ադ ապականացու աշխարհէդ պիտի մեկնի միւս յաւիտեական կենաց կամ մահուան աշխարհքը անցնելու համար. բայց յաւիտեական կենաց արժանանալու համար պէտք է Յիսուսի Քրիստոսի սիրոյ պատուիրանքները պահել. քանզի ըստ.

«Որ ունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, նա է որ սիրէ զիս, և որ սիրէն զիս՝ սիրեցցի ՚ի Հօրէ իմմէ, և ես սիրեցցի զնա և երեւցուցցի նմա զիս»:

«Եւ յսու ծանիցեն զձեզ եթէ իմ աշակերտք էք եթէ սիրիցէք զմիմեանս»:

«Սիրեա՛ զՏէր Լստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ և յամենայն անձնէ քումմէ և յամենայն մտաց քոց. այս է մեծն և առաջին պատուիրան, և երկրորդն՝ նման ամին. Սիրեցես զընկերքո իբրեւ զանձն քո. յայս երկուս պատուիրանս

ամենայն օրէնք և պատուիրանք և մարդարէք կախեալ կան” :

“Եթէ զամենայն զօրութիւնս հրաշից ունիցիս՝ մինչև լերանց ասեւ, եւ և անկիր՝ ի ծով և լինիցի, և եթէ սէր ոչ ունիցիս՝ ոչինչ ես” :

Ապա ես ալ Հօր Աստուծոյ սիրելի Որդւոյն սիրոյ բաժակէն արբեալ ըլլալով՝ գոչեցի ի սիրոյ ծնեալ հաւատացելոցս. “Որ սիրէ զեղբայր իւր՝ ի լոյս բնակէ և գայթակղութիւն ի նմա չի, իսկ որ ատեայ զեղբայր իւր՝ ի խաւարի է տաւ կաւին և ընդ խաւար շրջի, և ոչ գիտէ յո՞ երթայ, զի խաւարն կուրացոյց զաչս նորա : Այն սիրէք զաշխարհ և մի՛ որ ինչ ի նմա է” :

“Այսուիկ յայտնի են ի միմեանց որդիք Աստուծոյ և որդիք սատանայի. ամենայն որ ոչ առնէ զարդարութիւն՝ չէ նա յաստուծոյ, և որ ոչ սիրէ զեղբայր իւր. զի այս է պատուիրանն, զոր լուարուքն ի սկզբանէ, զի սիրեսցուք զմիմեանս” :

“Եւ մի՛ ինչ զարմանայք, եղբարք, եթէ աշխարհ զձեզ ատեայ, մեք գիտեմք, զի փոխեցաք ի մահուանէ ի կեանս, քանզի սիրեմք զեղբարս, իսկ որ ոչն սիրէ՝ անդէն ի մահուն կայ : Ամենայն որ ատեայ զեղբայր իւր՝ մարդասպան է, և գիտէք ամենայն մարդասպան ոչ ունի զկեանս յաւիտեանականս յանձին հաստատեալ” :

“Որդեակք, մի՛ բանիւք և լեղւօք սիրեսցուք, այլ արդեամբք և ճշմարտութեամբ, և այսուիկ լիցուք ծանուցեալք եթէ ի ճշմարտութենէ անտի իցեմք, և առաջի նորա արասցուք հանդէս սրտից մերոց, և այս է պատուիրանն նորա, զի հաւատասցուք յանուն նորա Յիսուսի Քրիստոսի և սիրեսցուք զմիմեանս, որպէս և ետ մեզ պատուէր : Եւ որ պահէ զպատուիրանս նորա՝ ի նմա է հաստատեալ և նա ի սմա : և յայսմանէ գի՛

տեմք եթէ բնակէ 'ի մեզ 'ի հոգւոյ անտի, զոր
ետ մեզ” :

“Արեւիք, սիրեցուք զմիմեանս, զի սէր
Մատուծոյ է, զի ամենայն որ սիրէ՝ Մատուծոյ
է ծնեալ և ճանաչէ զՄատուած, զի Մատուած
սէր է : Օ՛հ Մատուած ուրուք երբէք չիք տեսեալ .
եթէ սիրեցուք զմիմեանս՝ Մատուած 'ի մեզ
բնակէ և սէր նորա 'ի մեզ կատարեալ է : Այ-
սուիկ գիտեմք եթէ մեք 'ի նա եմք բնակեալ և
նա 'ի մեզ, զի 'ի Հոգւոյն իւրմէ ետ մեզ” :

Իսկ անոնք որ աս սիրոյ պատուիրաններս գի-
տեն ու դարձեալ կը կամակորին եղբայրատե-
ցութեամբ նախատանաց, ատելութեանց, և
անտեղի զրպարտութեանց քարեր արձակել՝ ա-
նանկներուն դատը արդար դատաւորութեան
կամացը յանձնելով՝ պէտք է Յիսուսաւանդ
սիրով և հաւատով համբերել և տանիլ, որովք
Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ յաւիտենա-
կան երանութեան և վարձուց արժանի քաղք .
քանզի նա ինքն Տէր իմ Յիսուս ձեզի պէսնե-
րուն համար ըսաւ . “Երանի՛ է ձեզ, յորժամ
նախատիցեն և ասիցեն բան չար սուտ զձէն՝
ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր բա-
զում են յերկինս” :

ՎԵՐՁ

Յ Ա Ն Կ

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն	5
Գ Լ . Ա . Հարցմունք 'ի վերայ քրիստոնէական հաւատոյ ճշմարտութեան	5
Գ Լ . Բ . Հարցմունք 'ի վերայ քրիստոսական օրինապա- հութեան	21
Գ Լ . Գ . Հարցմունք 'ի վերայ գլխաւորունն Պետրոսի .	29
Գ Լ . Դ . Հարցմունք 'ի վերայ արածեալ ղոչխարսին . .	51
Գ Լ . Ե . Հարցմունք 'ի վերայ վիմին հաւատոյ . . .	57
Գ Լ . Ջ . Հարցմունք 'ի վերայ փականաց արքայութեան	68
Գ Լ . Է . Հարցմունք 'ի վերայ երկուց փրկարար խորհրդոց	75
Գ Լ . Ը . Հարցմունք 'ի վերայ անսխալութեան սլաղիցն ըստ իւրեանց կարծեաց	70
Գ Լ . Թ . Հարցմունք Հռովմայ սլաղերուն արքայութեան մէջէն տեղ ծախելուն վրայ	81
Գ Լ . Ժ . Հարցմունք 'ի վերայ բղխման Հոգւոյն Սրբոյ	87
Գ Լ . ԺԱ . Հարցմունք 'ի վերայ մարմնաւոր իշխանութեան Հռովմայ սլաղերուն	94
Գ Լ . ԺԲ . Հարցմունք ուղղափառ քրիստոնէից գայթակ- ղութիւն տալուն վրայ	99

4758

2013

4601